Людмила Кондратова

МИСТЕЦТВО

Підручник інтегрованого курсу
для 6 класу закладів загальної середньої освіти

Рекомендовано Міністерством освіти і науки України

ТЕРНОПІЛЬ
НАВЧАЛЬНА КНИГА – БОГДАН
2023

УДК 7:781(075.3)
К 64

Рекомендовано Міністерством освіти і науки України
(наказ Міністерства освіти і науки України від 08.03.2023 р. №254)

Підручник створено за Модельною навчальною програмою «Мистецтво. 5–6 класи» (інтегрований курс) для закладів загальної середньої освіти (авт. Кондратова Л. Г.).

Кондратова Л. Г.

К 64 Мистецтво : підручник інтегрованого курсу для 6 кл. закладів загальн. середн. освіти / Л. Г. Кондратова. — Тернопіль : Навчальна книга — Богдан, 2023. — 240 с. : іл.

ISBN 978-966-10-6938-0

Зміст підручника відповідає Державному стандарту загальної середньої освіти та Модельній навчальній програмі «Мистецтво. 5–6 класи» (інтегрований курс), розробленій Кондратовою Л. Г.

Для учнів та учениць 6 класу.

УДК 7:781(075.3)

Охороняється законом про авторське право.
Жодна частина цього видання не може бути відтворена в будь-якому вигляді без дозволу видавництва.

УВАГА!

Завантажуйте безкоштовний інтерактивний додаток, використовуючи детальну інструкцію, за посиланням:
https://edodatok.com/6938-0_myst6/

ISBN 978-966-10-6938-0

© Л. Г. Кондратова, 2023
© Навчальна книга — Богдан, виключна ліцензія на видання, оригінал-макет, 2023

Любі друзі!

Цьогоріч ми з вами знову помандруємо до Країни мистецтв, а сторінки підручника слугуватимуть нам дороговказом.

Під час подорожі ви відкриєте для себе надзвичайно багату палітру мистецьких жанрів, будете насолоджуватися кращими творами славетних українських та зарубіжних митців і мисткинь, а також отримаєте нагоду розвинути власний художній смак, підвищити культуру сприйняття музичних та візуальних образів, засвоїти спеціальну термінологію і з успіхом використовувати її для аналізу чи колективних обговорень мистецьких явищ. На вас чекає знайомство із традиційними й новаторськими мистецькими школами України і світу, калейдоскоп емоцій та вражень. А ще перед вами відкриється чимало можливостей для розвитку здібностей і вдосконалення своїх умінь у різноманітній художньо-творчій діяльності: музикуванні, співі, малюванні, ліпленні, хореографії, театралізації тощо.

Бажаю вам приємних зустрічей із прекрасним!

Авторка

Умовні позначення

— виконай завдання

— послухай музику, переглянь відео

— заспівай пісню

— хвилинка творчості

— ігровий майданчик

— попрацюйте в парах, групах

— завдання підвищеної складності

— підсумовуємо вивчене

Урок 1. У КОЛІ МИСТЕЦТВ

Пригадай, у чому полягає особливість музичного мистецтва. Яку роль воно відіграє в житті людини?

Музичне мистецтво володіє унікальною властивістю: за допомогою звуків воно доносить до слухачів думки та почуття композиторів, утілені в художніх образах. А як визначити, у якому жанрі написано твір?

У кожній сфері художньої діяльності людини класифікацію за жанрами здійснюють залежно від специфіки того чи іншого виду мистецтва. Наприклад, портретний жанр, пейзаж, натюрморт виділяють тільки в образотворчому мистецтві; етюд, пісня, романс, п'єса притаманні літературі, музиці й театру, а симфонія, соната, увертюра, арія, кантата, ораторія, хор — лише музиці.

Музичний жанр (франц. *genre* — рід, вид, тип, манера) — багатозначне поняття, що характеризує розподіл музичної творчості за родами та видами.

Музичні жанри класифікують за їхнім походженням, умовами виконання, сприймання або за іншими ознаками (змістом, структурою, засобами виразності, складом виконавців тощо).

Жанри відрізняються один від одного особливостями змісту і форми, що зумовлено різними життєвими й культурними цілями. Наприклад, марш: його ритм, темп, мелодика та інші засоби виразності ідеально пристосовані до кроку.

Узагалі, музикознавці вважають **марш**, **пісню** і **танець** первинними жанрами, на основі яких у процесі розвитку музичного мистецтва виникали і продовжують виникати нові, доповнюючи багатоманітну жанрову палітру.

Відеоролик «Палітра жанрів музичного мистецтва».

Поділися своїми враженнями від перегляду. Що було тобі відоме, а що стало для тебе відкриттям?

Р. Гриньків. Елегія для бандури.

Які художні образи постають у твоїй уяві? Які почуття тебе охоплюють, коли звучить народний інструмент, що є символом України?

Елегія — вокальний чи інструментальний твір задумливого, сумного характеру.

Дізнайся більше про творчість сучасного українського композитора та виконавця, народного артиста України Р. Гриньківа, скориставшись власним ґаджетом.

Об'єднайтесь у пари і заграйте на онлайн-бандурі, намагаючись створити власну елегію. Для цього перейдіть за покликанням https://bandura.ukrzen.in.ua/ або завантажте на свій смартфон застосунок https://bandura.app/

Цього навчального року наша мистецька мандрівка відбуватиметься в два етапи: спочатку — шляхами рідної України, а тоді — просторами зарубіжжя. Під час подорожі ти працюватимеш над двома творчими проєктами, які після завершення зможеш презентувати своїм друзям.

Розглянь карту-схему. Вислови припущення, про що ти дізнаєшся на кожній станції.

Мандрівна карта Країною музичного мистецтва

У мистецькій подорожі тобі знадобиться власний ґаджет для збереження аудіо-, фото- й відеоматеріалів, диктофон для запису твоїх досягнень у пісенній творчості та музикуванні, записник для мистецького словничка.

Розучуємо пісню «Рідна Вкраїно моя» (слова і музика Н. Май).

1. Ой у садочку біла калина,
І соловейко пісню співа.
Хай розцвітає ненька Вкраїна —
Ми промовляємо щиро слова:

Приспів:
Нехай в твоїм серці квіти цвітуть
І колосяться поля,
Нехай всі печалі тебе обминуть,
Рідна Вкраїно моя!

2. Падають роси в трави шовкові,
Світяться з неба зірки золоті.
Тиха молитва, щира розмова —
Боже, Вкраїну від бід захисти!

Приспів *(тричі)*.

Гра «Імпровізація».
Створи пластичну імпровізацію до пісні, намагаючись рухами тіла передати її зміст і настрій.

Виконай малюнок-колаж, зобразивши свої улюблені пісні та музичні твори. Продемонструй цю роботу друзям і попроси їх розгадати, що саме тобі подобається.

- Що називають музичним жанром?
- Які жанри музикознавці вважають первинними?
- На яких станціях ми будемо ознайомлюватись із музичним мистецтвом України та зарубіжжя?
- Пригадай, що ти знаєш про бандуру.

Дізнайся з додаткових джерел, у яких іще країнах популярна бандура. З'ясуй, хто з видатних виконавців гри на бандурі прославив Україну на весь світ.

Урок 2. У КОЛІ МИСТЕЦТВ

Які види візуальних мистецтв ти знаєш? Пригадай, які засоби виразності притаманні кожному з них.

Разом із сусідом/сусідкою по парті розгляньте ілюстрації. Обговоріть, які види образотворчого мистецтва на них зображено.

Г. Якутович.
Портрет Марії Іллюк

О. Онищак.
Місто Лева

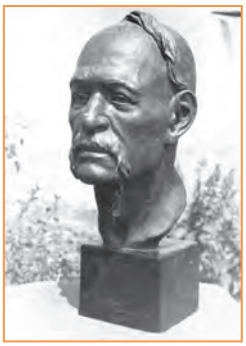

І. Гончар.
Іван Гонта

О. Пілюгіна.
Гобелен «Квітуча родина»

О. Божко.
Зйомки кліпу «ДахаБраха»

Ти вже знаєш, що кожен вид візуальних мистецтв відтворює дійсність у зримих образах, використовуючи свою неповторну мову, способи зображення та засоби виразності. Окрім цього, твори графіки, живопису, скульптури, декоративно-ужиткового мистецтва, фотомистецтва поділяють за **жанрами**. Слово «жанр», як тобі відомо з уроку музичного мистецтва, запозичене із французької мови й означає «вид», «рід».

Жанр в образотворчому мистецтві визначають за темою, змістом, характером, формою зображеного в творі.

Відеоролик «Палітра жанрів образотворчого мистецтва».

Що нового ти дізнався/дізналася про жанри мистецтва? Що характерне для кожного жанру?

Художній твір, сюжетом якого є зображення природи, — це **пейзаж**, людини — це **портрет**, сюжетів минулого — **історичний**, тварин — **анімалістичний**, предметів — **натюрморт**, сцен повсякденного життя — **побутовий**, мотивів бойових дій — **батальний**, героїв міфів та легенд — **міфологічний**, релігійних мотивів — **релігійний**.

Переглянь ілюстрації на с. 7 іще раз. Жанри яких творів можна легко розпізнати? Назви їх.

Цього навчального року на тебе чекає незабутня подорож Країною образотворчого мистецтва України й зарубіжжя. Ти ознайомишся із творами митців та мисткинь, які працювали в різних жанрах образотворчого мистецтва і створили незабутню палітру художніх образів, відомих в усьому світі.

Розглянь карту-схему. Поміркуй, про що ти дізнаєшся на кожній станції.

Мандрівна карта Країною образотворчого мистецтва

У цій подорожі тобі знадобиться записник для фіксування мистецьких понять і художніх вражень, альбом для замальовок та власних творчих робіт, ґаджет для збереження фото- й відеоматеріалів, застосунки для створення та перегляду відеороликів тощо.

Роззирнися довкола — і твій погляд обов'язково зупиниться на вивісці, плакаті, афіші чи бігборді. Усе це — приклади **шрифтових композицій**, тобто гармонійного поєднання тексту з графічними об'єктами: малюнками, елементами орнаменту чи декору тощо.

Шрифт — особливий вид графічного мистецтва; набір літер алфавіту, цифр і знаків, що мають певну закономірність побудови і єдиний стиль.

Шрифти відрізняються один від одного за висотою та шириною літер, художніми характеристиками. Створюють шрифти і шрифтові композиції художники-графіки. Іноді форми літер викликають у митця чи мисткині певні асоціації, і тоді з'являються незвичайні мальовані букви-образи.

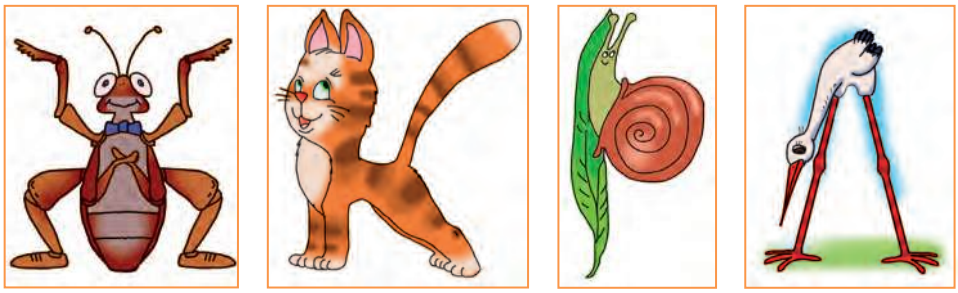

Літери-образи, створені В. Чипурко

Шрифтові композиції надзвичайно популярні в інтернеті. Зокрема, в соціальних мережах завдяки різноманітним шрифтам значна частина українців демонструє своє ставлення до подій сьогодення та висловлює любов до Батьківщини.

Створи шрифтову композицію «Я люблю Україну». Техніка виконання — маркери або фломастери.

Для втілення задуму тобі знадобляться лише два кольори — символи України: жовтий та блакитний. Продумай сюжет композиції, розташування малюнка і тексту, обери шрифт. Намалюй олівцем ескіз, а тоді заверши роботу в кольорі.

1

2

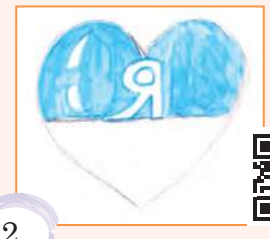

майстер-клас на youtube-каналі

3

- Як визначити жанр в образотворчому мистецтві?
- Назви декілька жанрів і скажи, що для них характерно.
- Поміркуй, чи вдалося тобі передати свою любов до України завдяки поєднанню кольорів у своїй композиції.
- Продемонструй власну роботу друзям та переглянь їхні композиції. Поділіться враженнями від перегляду. Влаштуйте спільну виставку своїх робіт.

Знайди в інтернет-джерелах зразки декоративних шрифтів і збережи на своєму ґаджеті ті, що найбільше тобі сподобалися.

Урок 3. ПАЛІТРА ЖАНРІВ МИСТЕЦТВА

Яку музику ти слухаєш на дозвіллі частіше: вокальну чи інструментальну? Чому?

Ти вже знаєш, що музичні твори за способом виконання поділяють на **вокальні** та **інструментальні**. Відповідно до цього поділу розрізняють чотири види музичного мистецтва, які, у свою чергу, охоплюють певне коло жанрів.

Разом із сусідом/сусідкою по парті розгляньте схему. Обговоріть, які жанри вам були відомі, а про які ви дізналися вперше. Поміркуйте, хто виконує музику того чи іншого жанру.

Жанри музичного мистецтва

Варто зазначити, що деякі жанри водночас можуть належати до різних видів музичного мистецтва. Зокрема, пісня та гімн звучать не лише в сольному чи ансамблевому, а й у хоровому виконанні; романс визначають і як камерний твір, і як інструментальну п'єсу наспівного характеру, а рапсодію відносять і до камерно-інструментальної, і до симфонічної музики.

М. Лисенко. Пісня без слів: опус 10 №1 (п'єса для фортепіано).

Розкажи про свої враження від прослуханого твору. До якого жанру він належить? Добери слова, якими можна описати характер мелодії п'єси.

П'єса (франц. *piece* — шматок) — невеликий за обсягом сольний або ансамблевий завершений музичний твір.

Фото Микола Лисенко

Микола Лисенко — засновник української класичної музики. Саме він першим сформував і збагатив майже всі наявні у вітчизняній музиці жанри. Основний його внесок у національну культуру становить збирання скарбів народної музики, дослідження й опрацювання їх, а згодом — повернення народові у вишуканій мистецькій оправі та створення національної музичної професійної мови.

Виконуємо пісню «Рідна Вкраїно моя» (слова і музика Н. Май).

Заспівай пісню під фонограму разом із друзями. Спробуйте рухатися в ритмі музики, намагаючись передати мімікою її зміст.

Прочитай вірш. Придумай мелодію і заспівай свою пісню друзям. Попроси їх створити ритмічний супровід на маракасах.

Зацвітає калина,
Зеленіє ліщина,
Степом котиться диво-луна.
Це моя Україна,
Це моя Батьківщина,
Що, як тато і мама, одна!

Анатолій Камінчук

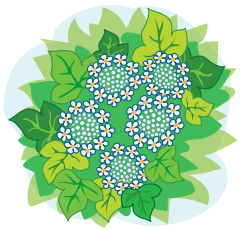

- Назви жанри вокальної та інструментальної музики.
- Які жанри водночас можуть належати до різних видів музичного мистецтва?
- Що нового ти дізнався/дізналася про творчість М. Лисенка?

Знайди в додаткових джерелах інформацію про те, хто ще з українських композиторів писав пісні без слів.

Урок 4. ПАЛІТРА ЖАНРІВ МИСТЕЦТВА

Розглянь схему. Які жанри образотворчого мистецтва найбільше тобі подобаються? Поясни, чому.

Жанри образотворчого мистецтва

Портрет | Пейзаж | Батальний | Релігійний | Побутовий

Натюрморт | Анімалістичний | Історичний | Міфологічний

Об'єднайтесь у пари й розгляньте ілюстрації. Скільки видів мистецтва тут представлено? А скільки жанрів? Назвіть їх, аргументуючи власну думку.

С. Світославський.
Воли на ниві

Н. Сомко.
Бій під Конотопом

М. Пимоненко.
Сінокіс

Ікона
«Св. Юрій Змієборець».
с. Станиля, Львівщина

В. Жмак.
Соняхи

Ти вже знаєш, що існує чимало незвичайних технік малювання, адже з деякими з них ми ознайомлювалися у попередніх класах. Сьогодні ж відкриємо разом станцію творчості «Малюємо по-новому».

Відеоролик «Ниткографія. Малювання нитками (ниткопис)».

Поради від майстрині: для створення малюнка в цій техніці необхідні вовняні нитки, папір та гуаш.

Кілька ниток треба занурити в гуаш різних кольорів, скрутити їх у петельки, покласти на аркуш і накрити іншим аркушем так, щоби хвостики кожної нитки виступали за край. Тоді потрібно акуратно витягнути нитки, притримуючи верхній аркуш рукою.

Найголовніше — увімкнути свою фантазію, аби розпізнати, на що схожі отримані зображення. А далі за допомогою фарб чи фломастера треба завершити малюнок.

Візьми до уваги поради майстрині та виконай творчу асоціативну роботу «Моя фантазія» в техніці ниткографії. Кольори фарб та кількість ниток обери на власний розсуд.

майстер-клас на youtube-каналі

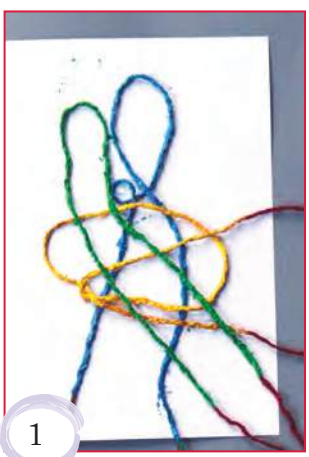
1

2

3

- Про яку нову техніку малювання ти дізнався/дізналася на уроці?
- Переглянь малюнки-фантазії друзів. Улаштуйте спільну виставку своїх робіт.

Скористайся власним ґаджетом і дізнайся, які ще існують різновиди техніки ниткографії.

Урок 5. ВІД НАРОДНОГО ДО СУЧАСНОГО

Пригадай, що тобі відомо про вокальну музику. Який вокальний жанр є найпоширенішим?

Розпочнемо нашу мистецьку подорож із камерно-вокальних жанрів.

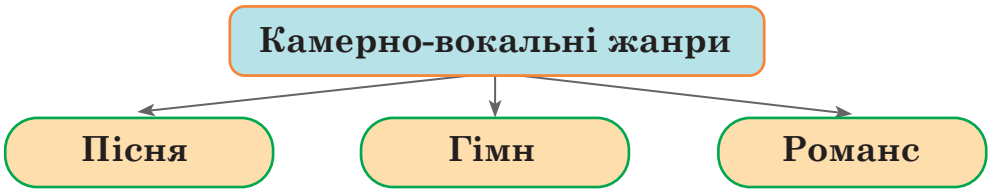

Такі твори виконують невеликим складом вокалістів (сольно, дуетом чи ансамблем) у невеликих приміщеннях.

Тобі, звичайно, відомо, що найпоширенішим жанром вокальної музики є пісня.

Пісня — жанр вокальної музики, словесно-музичний твір, призначений для співу.

Які пісні називають народними, а які професійними? На які жанри поділяють народні пісні? Пригадати це допоможе електронний додаток.

Калейдоскоп жниварських народних пісень (у виконанні фольклорного гурту «Древо»).

Які особливості жниварських пісень ти можеш назвати? Чому вони належать до календарно-обрядових?

Чимало українських народних пісень поширилось і збереглося завдяки творчості бандуристів, кобзарів, лірників.

Лірник Андрій Ляшук

Українська народна пісня «Сирітка» (у виконанні лірника А. Ляшука).

Який настрій створює прослухана пісня? До якого жанру вона належить? Охарактеризуй мелодію та засоби музичної виразності цього твору.

Великий пласт українського пісенного фольклору складають героїко-патріотичні пісні, до яких належить відома стрілецька пісня **«Ой у лузі червона калина»**. Вона здобула шалену популярність у всьому світі після того, як пролунала в центрі Києва, що постраждав унаслідок російської агресії 2022 року. Пісня, написана понад століття тому, стала своєрідним гімном мужності й незламності українського народу. Автором слів та музики вважають Степана Чарнецького.

Українська стрілецька пісня «Ой у лузі червона калина» (у виконанні гурту «Бумбокс»).

Скористайся власним ґаджетом і дізнайся історію створення пісні «Ой у лузі червона калина».

Фронтмен гурту «Бумбокс» Андрій Хливнюк

Цікаво знати, що **українська національна школа вокалу** сформувалася на фольклорних пісенних традиціях та основах пісенного співу.

Здавна в Україні існували **вісім співочих народних стилів**: карпатський, галицький, лемківський, поліський, волинський, степовий, наддністрянський, подільський.

Професійне навчання співу на теренах України поширилось із XVII ст., а вже в XIX ст. було визначено його головні принципи. Основи вокально-професійної освіти тоді здобували в культурно-мистецьких центрах, музичних товариствах, філармоніях, освітніх закладах, консерваторіях.

Нині навчатися вокальної майстерності можна в музичних школах, студіях, музичних коледжах та консерваторіях. Окрім того, дедалі більшої популярності набувають вокальні конкурси, де часто звучать обробки пісень та сучасні кавер-версії і рок-версії народного співу.

Лемківська народна пісня «Плине кача по Тисині» (у виконанні І. Іщенко).

Суперфіналістка 6-го сезону талант-шоу «Голос країни» Інна Іщенко

Опиши свої враження від прослуханої пісні. Визнач характер мелодії та основні засоби виразності. До якого жанру належить ця пісня? Знайди в інтернет-джерелах оригінальну версію пісні та порівняй її звучання зі щойно прослуханим твором.

Розучуємо українську народну пісню «По дорозі жук, жук» (у сучасній обробці).

1. По дорозі жук, жук,
По дорозі чорний...
Подивися, дівчинонько,
Який я моторний!

Двічі

2. По дорозі галка,
По дорозі чорна...
Подивися, козаченьку,
Яка я моторна!

Двічі

Приспів:

Гоп-гоп-чики-дрики,
Червонії черевики!
Гоп-гоп-гопака,
Файна доля козака!

3. Який я моторний,
І у кого вдався!
Хіба даси копу грошей,
Щоб поженихався!

Двічі

Приспів.

4. Який я моторний,
Всі мене кохають.
Як побачать мене дівки —
З горя повтікають.
Як побачать його дівки —
З горя повтікають.

Приспів.

Об'єднайтесь у групи. Створіть ритмічний супровід до пісні на шумових інструментах. Запишіть своє виконання на диктофон.

- Що таке пісня? До якої групи жанрів вона належить?
- На які різновиди поділяють пісні?
- Які жанри народної пісні тобі відомі? Чим вони особливі?

Знайди в інтернет-джерелах приклади українських народних пісень у сучасній обробці. Збережи на своєму ґаджеті ті з них, що найбільше тобі сподобалися.

Пригадай, де тобі доводилося бачити зображення тварин. Які це були зображення: площинні чи об'ємні?

Мандруючи Країною мистецтв, ти неодмінно зустрінешся із творами митців, які зображують тварин.

Анімалістичний жанр (лат. *animal* — тварина) — жанр образотворчого мистецтва, присвячений зображенню тварин.

Художників, які працюють у цьому жанрі в живописі, скульптурі, графіці, декоративно-ужитковому мистецтві, фотографії називають **анімалістами**.

Людина здавна зображувала тварин. Про це свідчать наскельні рисунки, виконані первісними художниками-мисливцями, а також висічені рельєфні зображення. Зокрема, на території України прадавні анімалістичні малюнки можна побачити на плитах пісковику в гротах Кам'яної Могили поблизу Мелітополя, що в Запорізькій області. Є зображення тварин і на керамічних посудинах трипільської культури. У мистецтві скіфів теж існував «звіриний стиль», що доводять рельєфні фігурки на срібній вазі зі скіфської могили Чортомлик (IV ст. до н. е.) та на відомій в усьому світі скіфській пекторалі з Товстої Могили (IV ст. до н. е.).

Скіфська пектораль. Фрагмент

Скіфська срібна ваза та її фрагмент

Зображення тварин присутні на фресках сходових веж Софійського собору в Києві (XI ст.) і в рельєфах Києво-Печерського монастиря (XI ст.). Серед давніх творів та книжкової графіки художньої майстерні Києво-Печерської

лаври трапляються ділові документи зі своєрідними «звіриними» ініціалами, начерками фігур різних тварин.

На задньому плані народної картини «Козак Мамай» традиційно зображують стрункий силует баского коня.

Невідомий художник. Козак Мамай

Серед видатних українських анімалістів XIX–XX ст. — **В. Аверін**, **Г. Глікман**, **Ю. Рубан**, **В. Литвиненко** та ін. Зображували тварин і талановиті живописці, більше відомі як пейзажисти, майстри побутового жанру: **К. Костанді**, **С. Світославський**, **С. Васильківський**.

Розглянь світлини. Опиши художні образи тварин, утілені в роботах українських майстрів живопису, графіки та скульптури.

Ю. Рубан. Лисиця

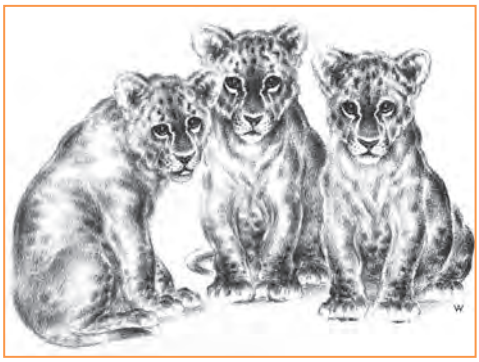

В. Аверін. Левенята

К. Костанді. Гуси

Завітаймо в селище Опішня, що на Полтавщині, — один із найдавніших осередків української кераміки. Характерним для Опішні є традиційний, але по-новому трактований фігурний посуд у вигляді баранців, левів, птахів, оздоблений ліпленим декором і кольоровою поливою, найчастіше коричневою.

Опішнянська кераміка

Створи із пластиліну об'ємну фігурку або рельєфне зображення тварини (за вибором).

Варіант 1. Уяви себе майстром/майстринею декоративно-ужиткового мистецтва. Виліпи фігурку баранця, птаха чи коника (на власний розсуд). Дотримуйся вказаної на зразках послідовності роботи. На завершення оздоб свою роботу кольоровими елементами.

майстер-клас на youtube-каналі

Варіант 2. Створи багатошарову пластилінову композицію за зразком або за власним задумом. Щоб досягти ефекту об'ємності зображення, нанось пластилін на картонну заготовку послідовно, шар за шаром.

майстер-клас на youtube-каналі

1

2

3

4

- У яких видах мистецтва поширений анімалістичний жанр?
- Назви імена видатних українців, які працювали в анімалістичному жанрі.
- Як називають митців, котрі зображують тварин?
- Переглянь роботи друзів. Обговоріть, які засоби виразності ви використали для створення художніх образів тварин. Влаштуйте виставку своїх робіт.

Скористайся власним ґаджетом і дізнайся більше про анімалістичні твори скульптури, живопису, графіки, фотомистецтва України.

Пригадай, що називають хореографією. У чому полягають особливості цього виду мистецтва?

Хореографію поділяють на кілька видів: **класична**, **народна**, **сучасна**, **бальна**.

Вирушаймо в подорож у Країну танців, аби дізнатися більше про жанрове розмаїття народного танцювального мистецтва.

Перша станція: «Жанр хороводу»

Історія виникнення танцю сягає глибокої давнини. Перші танці зародилися з магічних обрядів, рухів і заклинань, які наші предки виконували перед полюванням, збиранням урожаю, битвою з ворогом тощо. Усі ці ритуальні дійства виконували в колі. Власне, слово «хоровод» означає «рух по колу», «водити коло». Основні елементи в таких танцях — прості кроки та притупи.

У хороводах органічно поєднані поезія, музика і хореографія. Отже, для хороводу важливе значення має пісня, бо саме вона визначає зміст танцю. Хороводи (веснянки, купальські хороводи тощо) пов'язані з календарними святами.

Відеозапис хороводу «Червона калина» (у виконанні Буковинського ансамблю пісні і танцю).

Хоровод «Червона калина».
Фрагмент виступу Буковинського ансамблю пісні і танцю

Які характерні риси хороводів ти помітив/помітила? Чим особливий музичний супровід цього танцю?

Об'єднайтесь у пари. Скористайтеся ґаджетами і знайдіть відеозаписи українських хороводів, пов'язаних із календарно-обрядовими святами.

Друга станція: «Жанр побутового танцю»

До цього жанру належать популярні українські танці, які лунають у містах і селах під час масових гулянь та родинних свят. Це, звичайно, традиційні метелиці, гопаки, козачки; коломийки, гуцулки, верховини; польки та кадрилі.

Розглянь малюнки. Визнач, які народні танці на них зображено. Пригадай, що тобі відомо про ці танці з уроків мистецтва у попередніх класах.

Відеозапис танцю «Гуцулочка».

Які елементи цього танцю тебе зацікавили? Добери слова, якими можна описати характер музики «Гуцулочки».

Гра «Урок українського танцю».

Об'єднайтесь у пари. Увімкніть відеозапис українського народного побутового танцю (за вибором). Стежте за танцюристами і повторюйте їхні рухи. У якої пари вийде найкраще?

Третя станція: «Жанр сюжетного танцю»

У сюжетних танцях засобами хореографії відображаються події з життя народу чи явища природи. Назва танцю визначена його змістом. Наприклад, у танцях «Шевчик», «Коваль», «Льон» відтворено трудові процеси; у танцях «Катерина», «Горлиця» — народний побут; у танцях «Опришки», «Аркан» — народну героїку.

Відеозапис танцю «Шевчики» (у виконанні Національного заслуженого академічного ансамблю танцю України імені П. Вірського; фрагмент).

Які характерні ознаки сюжетного танцю простежуються у танцювальних фігурах? Опиши характер музичного супроводу й особливості костюмів танцюристів.

Виконуємо українську народну пісню «По дорозі жук, жук» під фонограму.

Гра «Створюємо танець».

Чи хочеш ти стати творцем сюжетного танцю? Придумай таночок-імпровізацію: спробуй виразити рухами тіла, рук, мімікою зміст пісні «По дорозі жук, жук».

- Розкажи про жанри народної хореографії.
- Перелічи назви народних побутових танців. Про які з них ти дізнався/дізналася вперше?
- Що характерне для сюжетних танців?
- Опиши той танець, який найбільше тобі запам'ятався.

Дізнайся з додаткових джерел більше про особливості сюжетних українських народних танців.

Пригадай, які засоби виразності притаманні графіці, живопису, скульптурі, декоративно-ужитковому мистецтву й фотомистецтву.

Ти вже знаєш, що анімалістичний жанр розвиває спостережливість і любов до природи. Для виразного зображення митці та мисткині досконало вивчають будову та пропорції тіла тварин, спостерігають за їхньою поведінкою, виконують замальовки з натури. Проте в різних видах мистецтва простежуються певні особливості анімалістичного жанру.

Графіка

Стримана графіка передає образи тварин у лініях, плямах, штрихах. Переважно ці зображення монохромні, але бувають і в кольорі.

Розглянь графічні зображення. Спробуй визначити, що відчуває кожна тварина. Які засоби виразності використано в кожній роботі?

Книжкова ілюстрація — особливий вид графіки. В ілюстраціях до казок та віршів художники й художниці іноді зображують тварин в одязі, наділяють їх притаманними людям рисами, поведінкою, настроєм.

Розглянь ілюстрації (с. 26). Охарактеризуй художні образи, створені митцями.

Р. Крамар. Ілюстрація до збірки віршів С. Пушика

О. Томків. Ілюстрація до казки «Чіп і миша Салимоня»

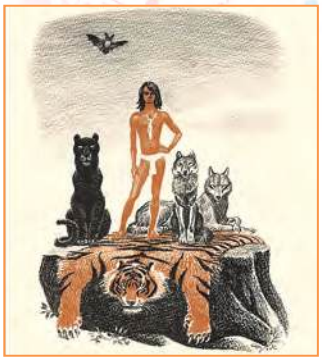

С. Артюшенко. Ілюстрація до книги Р. Кіплінга «Мауглі»

Живопис

Анімалісти-живописці широко використовують усі властиві малярству засоби та прийоми, які допомагають створити на полотні певний образ і настрій. Залежно від задуму, вони передають пропорційну будову тіла тварини, зображують тварин у стані спокою чи в динаміці, звертають особливу увагу на колір та відтінки кольорів, продумують композиції творів.

Розглянь картини, на яких зображено коней у русі. Проаналізуй, яким чином художник передає будову й фактуру тіла цих благородних тварин. Добери слова, що характеризують створені митцем художні образи.

М. Кафтан. Коні

Скульптура

Образи тварин, утілені в камені, бронзі, дереві, прикрашають бульвари, сквери, парки.

У скульптурних зображеннях анімалісти прагнуть передати пластику та фактуру покриву тіла, звертають увагу на силует, виразність фігури, забарвлення.

О. Пінчук. Жаба (метал)

О. Пилип'юк. Ведмідь (дерево)

Декоративно-ужиткове мистецтво

Майстри декоративно-ужиткового мистецтва стилізують, узагальнюють образи тварин. Найчастіше анімалістична тематика поширена в мистецтві народної іграшки, вишивці, ткацтві, гончарстві.

Л. Нікітюк. Звірята (глина)

Фотомистецтво

Ти вже знаєш, що художня фотографія — один із видів образотворчого мистецтва.

Фотографи-анімалісти — це закохані у свою справу й у природу люди, адже створити виразний художній образ тварини, зробивши вдалий кадр, насправді нелегко.

Проаналізуй образи тварин на світлинах. Зверни увагу на композицію кожної роботи. Добери слова для характеристики втілених образів.

Роботи фотохудожника С. Полюшка

Передай настрій тварини в сюжетній графічній композиції «Песик на прогулянці». Вибери формат, колірну гаму. Зображення песика розташуй у центрі композиції. Продумай деталі сюжету й заверши свою роботу. Техніка виконання — кольорові олівці.

майстер-клас на youtube-каналі

- Що характерне для анімалістичного жанру в графіці, живописі, скульптурі й декоративно-ужитковому мистецтві?
- Чим особливі роботи фотохудожників-анімалістів?
- Розглянь малюнки друзів. Обговоріть, який настрій створює кожна робота. Влаштуйте спільну виставку.

Знайди в інтернет-джерелах художні знімки тварин. Збережи на своєму ґаджеті ті, що найбільше тебе вразили.

Пригадай, які жанри належать до камерно-вокальної музики.

Наша мистецька подорож триває. На тебе чекає зустріч із митцями та знавцями академічного камерного співу.

Термін «камерна музика» у XVI–XVIII століттях уживали щодо будь-якої світської музики — на противагу церковній або театральній. Згодом камерною музикою стали називати твори, розраховані на невелику кількість виконавців та обмежене коло слухачів.

Важливу роль у камерному творі відіграє мелодія. Мелодійна лінія визначає характер музики, розкриває її зміст. У поєднанні зі словом мелодійна лінія складає основу вокального твору.

Камерний спів — вид вокального мистецтва, пов'язаний із виконанням романсів, пісень та інших творів у невеликому концертному приміщенні.

Слова В. Юхимовича, музика О. Білаша. Романс «Журавка» (у виконанні В. Заболоцької).

Які почуття пробуджує цей романс? Які риси камерно-вокальної музики та жанру романсу простежуються в цьому творі?

Співає В. Заболоцька

Романс *(icn. romance)* — невеликий словесно-музичний твір, зазвичай ліричного змісту, для голосу з музичним супроводом (фортепіано, гітара, арфа тощо).

Дізнайся, яку музику писав відомий український композитор О. Білаш, зазирнувши в електронний додаток.

Слова М. Юрійчука, музика В. Михайлюка. Пісня-романс «Черемшина» (у виконанні Д. Гнатюка, Квітки Цісик, Н. Матвієнко, О. Мухи, Tom Soda; фрагменти).

Який настрій викликали прослухані фрагменти? Чиє виконання тобі найбільше сподобалося? Розкажи про засоби музичної виразності цього твору.

Скористайся власним ґаджетом і переглянь виконання романсу «Черемшина» учасниками конкурсу «Голос країни». Вибери найбільш вдалий, на твою думку, виступ. Дізнайся, чи збігається твій вибір із вибором друзів.

Серед вокальних жанрів є особливі пісні урочистого характеру, що надзвичайно важливі для кожної держави.

Гімн (грец. *hymnos* — славити, хвалити) — урочистий музичний твір на слова символічно-програмного змісту; музичний твір в оперному, симфонічному, хоровому мистецтві.

Державний гімн є символом держави (нарівні з іншими атрибутами: прапором, гербом тощо).

Що тобі відомо про головну пісню нашої Батьківщини? Чому сьогодні вона звучить для всіх нас по-особливому?

Слова П. Чубинського, музика М. Вербицького. Державний Гімн України (у виконанні О. Пономарьова).

Скористайся власним ґаджетом та заспівай разом з однокласниками Державний Гімн стоячи.

Гімн як жанрова форма камерно-вокальної музики має певні різновиди. Зокрема, існують гімни національні, спортивні, літературні, релігійні; гімни окремих організацій чи соціальних груп.

Гімн студентської молоді «Gaudeamus» («Ґаудеамус»)[1] (у виконанні хорової капели Дрогобицького державного педагогічного університету імені І. Франка).

[1] «Ґаудеамус» (лат. *gaudeamus* — будемо радіти) — студентська середньовічна народна пісня, яка була створена в Ґайдельберзькому університеті.

Які ознаки гімну ти почув/почула в цьому музичному творі? Розкажи про свої враження від музичного супроводу й академічної манери співу. Де ще можна почути академічну музику?

Розучуємо пісню «Моя духмяна Україно» (слова та музика І. Тарнавської).

1. Є країн цікавих так багато,
Де переплітаються віки.
Та лиш Україна — то є свято,
Свято мудрості, добра й краси.

Приспів:
Моя духмяна Україно,
Де виростаєм я і ти.
Оспівувать я буду вічно
Твої вишневії сади.

Двічі

2. Кришталеву воду у долонях
Понесу по стежці у поля.
Вітер щастя нам плекає долю,
Небо посміхається й земля.
Приспів *(двічі)*.

Створи музичний супровід до пісні на маракасах.

Придумай ліричну мелодію на віршований текст і заспівай створений тобою романс друзям.

Україна — моя Батьківщина,
Ти лісами, полями обвита.
Ти — у серці Європи перлина,
Що річками і морем омита.

- Розкажи про особливості камерно-вокальних жанрів романс та гімн.
- У якій манері виконують ці твори?
- Які різновиди гімнів тобі запам'яталися?

Дізнайся більше про жанр романсу. Знайди в додаткових джерелах зразки пісень-романсів у сучасній українській музиці.

Пригадай, що таке пейзаж. Які твори належать до пейзажного жанру?

Ти милуєшся навколишніми краєвидами, коли разом із друзями чи рідними перебуваєш на природі, гуляєш у парку, відпочиваєш на морі або в горах, охоплюєш зором околицю села чи знайому з дитинства міську вулицю. А художники й художниці не лише захоплюються красою рідної землі, а й оспівують її у своїх творах. Серед відомих живописців України багато визнаних майстрів пейзажу, зокрема **І. Їжакевич**, **С. Васильківський**, **К. Костанді** та інші. Саме їм притаманна неповторна майстерність і поетичність у зображенні природи.

Пейзаж — жанр образотворчого мистецтва, в якому основним предметом зображення є природа або змінене людиною довкілля.

У творах пейзажного жанру митці та мисткині по-різному втілюють образ природи за змістом, настроєм та способом зображенння. Пейзаж малюють переважно з натури, на пленері, тобто просто неба, використовуючи різні техніки: акварель, пастель, олійні фарби тощо.

Розглянь репродукції графічних творів П. Міхеєва. Які емоції вони викликають? Визнач композиційний центр кожної роботи. Порівняй розміри й чіткість об'єктів на різних планах. Які засоби виразності використав митець?

Дніпро. Офорт

Вулиця Тарасівська. Офорт

Пейзаж як самостійний жанр існує в європейському мистецтві із XVII століття. Із плином часу він розгалузився на різновиди. Зараз їх визначено понад сорок.

Розгляньте схему. Об'єднайтесь у пари й обговоріть, що зображують у кожному виді пейзажу. Перевірте себе, зазирнувши в електронний додаток.

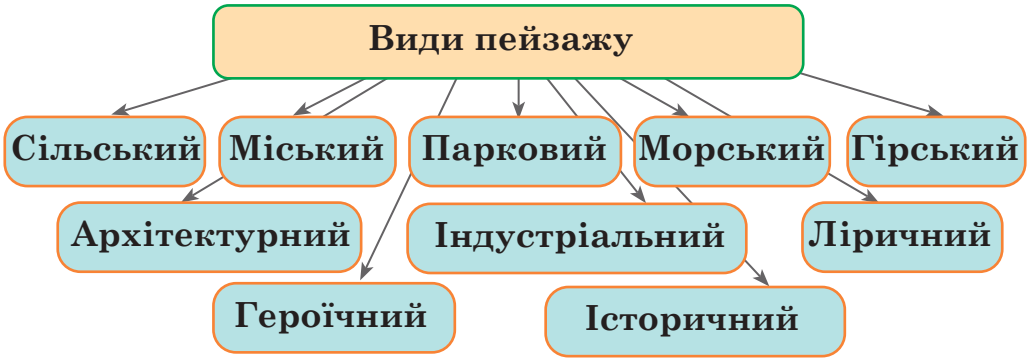

Розглянь репродукції графічних і живописних творів (с. 33-34). Визнач, які види пейзажу на них зображено.

О. Гречановський. Микуличин

О. Онищак. Львівський трамвай

В. Жмак. Площа Ринок

О. Дідик. Осінь

С. Адамович. Ілюстрація до повісті О. Кобилянської «Земля»

П. Міхеєв. Північний міст

Створи графічну пейзажну роботу «Осінь» за зразком або за власним задумом. Техніка виконання — простий олівець. Спочатку визнач лінію горизонту, продумай композицію. Спробуй передати глибину простору, використовуючи різні види штрихування та різні відтінки сірого кольору.

майстер-клас на youtube-каналі

- Що таке пейзаж? Які види пейзажу ти знаєш?
- Назви прізвища славетних українських пейзажистів.
- Переглянь роботи друзів. Обговоріть, чи всім вдалося передати глибину простору графічними засобами. Влаштуйте спільну виставку своїх робіт.

Дізнайся з додаткових джерел, хто із сучасних художників/художниць працює в жанрі марина. Збережи на своєму ґаджеті репродукції їхніх творів.

Розкажи, які сучасні популярні пісні ти любиш слухати на дозвіллі. Хто їх виконує?

Наша подорож Країною музичного мистецтва триває. Сьогодні будемо досліджувати сучасну популярну пісню.

Попмузика (англ. *pop music*, скорочення від *popular music* — популярна, загальнодоступна музика) — жанр сучасної музики, твори якого легко сприймає, розуміє і запам'ятовує максимальна кількість слухачів.

Українська популярна музика зародилася в середині минулого століття. Створені в той час пісні **П. Майбороди** («Київський вальс», «Пісня про рушник»), **О. Білаша** («Два кольори», «Ясени»), **І. Шамо** («Києве мій», «Три поради») увійшли до золотого фонду вітчизняної естради. Тоді їх виконували в супроводі оркестру.

Володимир Івасюк

Із кінця 60-х років XX ст. в Україні почали з'являтися вокально-інструментальні ансамблі («Смерічка», «Кобза», «Краяни», «Світязь» та багато інших), що використовували електронні клавішні інструменти, електрогітари й ударні установки. До цього періоду належить чимало популярних пісень, які й досі виконують на концертах і вокальних конкурсах, із задоволенням співають у родинному колі. Це невмируща «Червона рута» і «Водограй» **В. Івасюка**; «Рідний край», «Минає день» **М. Мозгового**; «Стожари», «Смерекова хата» **П. Дворського**.

Пригадаймо разом особливості музичної форми популярної естрадної пісні.

Більшість сучасних пісень пишуть у **куплетній** (перший заспів, приспів, другий заспів, приспів) або **простій двочастинній формі** (заспів, приспів). У багатьох піснях є інструментальний вступ та інструментальний програш.

Популярні пісні мають також свої особливості римування. Зазвичай застосовують схеми ABAB, ABAD.

Схема куплетної форми

A	Інструментальний вступ
B	Заспів 1
C	Приспів (рефрен)
D	Заспів 2
C	Приспів (рефрен)
E	Інструментальний програш
C	Приспів (рефрен)

Із кінця 80-х років в українській естрадній музиці спостерігався спад, а з початку 90-х, зі здобуттям Україною незалежності, вітчизняна попмузика отримала новий імпульс. Той час називають становленням українського шоу-бізнесу. На концертних майданчиках з'являються молоді талановиті співаки і співачки, пісні яких одразу стають хітами. Зараз це відомі люди, заслужені й народні артисти України.

Об'єднайтесь у групи й розгляньте світлини. Виберіть когось із зображених виконавців чи виконавиць, творчий шлях яких розпочався в 90-х роках XX ст. Скористайтесь додатковими джерелами і підготуйте інформацію про цю людину.

Наталія Могилевська

Віктор Павлік

Руслана Лижичко

Андрій Кузьменко

Ірина Білик

Олександр Пономарьов

Прогуляймося осіннім парком, у якому побачимо цілі галереї квітів та послухаємо пісні на концерті «Моя духмяна Україна».

Перша сторінка: «Квітковий хіт-парад»

Слова і музика В. Івасюка. «Червона рута» (у виконанні С. Ротару; фрагмент).

Слова М. Сингаївського, музика В. Верменича. «Чорнобривці» (у виконанні В. Павліка, фрагмент).

Про що розповідають ці пісні? Які почуття вони викликають? Пригадай назви інших українських естрадних пісень, у яких ідеться про квіти.

Друга сторінка: «На пісенних конкурсах»

Які вокальні конкурси популярні в сучасній Україні? Що тобі про них відомо?

У 2010-му році на телеканалі «СТБ» стартувало вокальне талант-шоу «Х-Фактор», що було аналогом однойменного британського. Наступного року, 2011-го, на каналі «1+1» вийшло в ефір вокальне талант-шоу «Голос країни», розроблене за зразком нідерландського «The Voice», яке створив медіамагнат Джон де Мол. Україна стала третьою країною, де започаткували цей конкурс, і відтоді він є щорічним.

Зіркові тренери і тренерки шоу «Голос країни»

Святослав Вакарчук

Тіна Кароль

Олег Винник

Джамала

Дізнайся з додаткових джерел про шлях до успіху й визнання переможця першого сезону талант-шоу «Голос країни» Івана Ганзери, який має вади зору від народження.

Третя сторінка: «Євробачення-2022»

Пісня, що є одою матері, стала переможницею на пісенному конкурсі Євробачення-2022.

Слова О. Псюка та І. Клименка, музика І. Діденчука. «Стефанія» (у виконанні гурту «Kalush Orchestra»).

Розкажи про свої враження від пісні. Які художні образи ти уявляєш? Добери слова, що відповідають характеру прослуханого твору.

Гра «Ритмічні варіації».

Запропонуй друзям створити ритмічні варіації до пісні «Стефанія» на шумових інструментах. Домовтеся, хто з вас буде грати остинато — повторюваний ритмічний малюнок. Всі інші на фоні остинато виконують власні ритмічні імпровізації в заданому темпі таким чином, щоб вийшли варіації основного ритму.

Виконуємо пісню «Моя духмяна Україно» (слова і музика І. Тарнавської).

Створи разом із друзями пластичну імпровізацію до пісні, намагаючись рухами передати свою любов до рідного краю.

- Що таке попмузика?
- Розкажи про особливості сучасної популярної пісні.
- Чим відрізняється популярна пісня від гімну та романсу? Обґрунтуй свою думку.
- Назви прізвища відомих українських композиторів, пісні яких увійшли до золотого фонду вітчизняної естради.

Скористайся власним ґаджетом і послухай авторські пісні І. Ганзери, присвячені воїнам ЗСУ. Запиши у свою фонотеку ті, що найбільше припали тобі до душі.

Які барви панують у природі восени? Які почуття вони пробуджують?

Осінь-маляр із палітрою пишною
Тихо у небі кружляє,
Все осипає красою розкішною…
Фарби рожеві, злотисті, червоні,
Срібно-блакитне повітря…
Ніжні осінні пісні тиходзвонні!

Максим Рильський

І. Роп'яник. Вже осінь

Для створення мальовничих осінніх пейзажів живописці використовують різні художні техніки.

Прийоми та способи зображення, які дозволяють митцям найкраще виявити художньо-виражальні можливості тих чи інших фарб, називають **художньою технікою**.

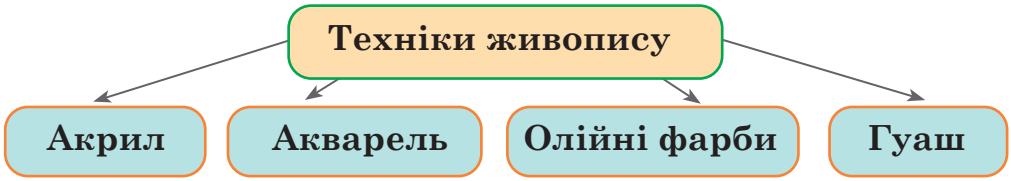

Скористайся власним ґаджетом і зазирни в електронний додаток аби дізнатися більше про особливості кожної художньої техніки та пригадати основні поняття, що стосуються живопису.

Ти вже знаєш, що в колориті картини може переважати холодна або тепла гама, завдяки якій митець/мисткиня передає не лише стан природи, а й свій настрій. Художники обирають для власних творів пейзажні мотиви, які надихнули їх і можуть так само зворушити глядачів.

Мотив пейзажу — це образ типового явища або куточка природи, що викликає у людей певні переживання, спогади та роздуми (наприклад, тихе озерце, свіжість літнього ранку, панорама міста тощо).

Розглянь картини українських художників. Який настрій створює кожна робота? Зверни увагу, які кольори та колірні відтінки використали живописці. Порівняй осінні барви в природі й на картинах. Визнач мотив кожного пейзажу.

В. Іванів. Осінь. Теплий дощ

Й. Бокшай. Осінь

Поради від майстра: контрастні кольори та відтінки надають композиції напруженості, енергійності, яскравості; тонкі відтінки кольорів, ніжні тональні переходи-нюанси — спокою та умиротворення.

Розкажи про кольори осені. Який із них, на твою думку, найбільш насичений, а який — найбільш прозорий?

Створи осінній асоціативний пейзаж за зразком або за власним задумом. Техніка виконання — акварель.

майстер-клас на youtube-каналі

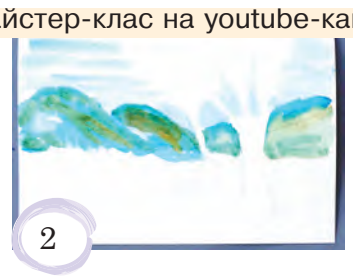

- Що таке художня техніка? Із якими живописними техніками ти ознайомився/ознайомилась на уроці?
- Що таке колорит, нюанс, контраст?
- Переглянь роботи друзів. Визнач, які контрасти й нюанси вони використали, яка колірна гама переважає у кожній роботі.

Знайди в інтернет-джерелах пейзажні світлини. Збережи ті, що найбільше тебе привабили чи вразили.

Урок 13. МУЗИЧНІ ТА ГРАФІЧНІ ШЕДЕВРИ

Пригадай, що тобі відомо про хоровий спів. У чому полягають тонкощі хорового виконання?

Ми перегортаємо нову сторінку вокального мистецтва, щоб ознайомитися з історією розвитку української хорової музики та її жанрами.

Дізнайся про розвиток хорової музики в Україні, зазирнувши в електронний додаток.

Хорова музика — музичні твори, призначені для хорового виконання.

Хоровий спів буває **одноголосий** та **багатоголосий**, з музичним супроводом або без нього (а капела). Це наймасовіший вид музичного мистецтва.

Наприкінці XVI століття в Україні виник новий тип церковного співу — багатоголосий ансамблевий (хоровий) **партесний спів**. Із XVII–XVIII ст. з'явився усталений розподіл голосів у хорі на чотири основні партії: **дискант**, **альти**, **тенори**, **баси**.

Уривок із партесного співу XVII ст. (у виконанні ансамблю «A cappella Leopolis»).

Розкажи про свої враження від прослуханого твору. Чим особливий церковний хоровий спів? Які типи голосів тобі вдалося розпізнати?

Основним жанром професійної української музики XVII ст. став одночастинний **партесний концерт**.

Із XVII ст. хор стає невід'ємним учасником опери. З'являються також світські капели, що пов'язано з розвитком жанрів **ораторії**, **кантати**, **хорових концертів** тощо.

Серед найвидатніших композиторів партесної музики в Україні — **М. Дилецький**, **С. Пекалицький**, **І. Домарацький**, **Г. Левицький**.

Жанри хорової музики

- **Ораторія**
- **Кантата**
- **Хоровий концерт**
- **Літургія, меса**

М. Леонтович. «Літургія» (у виконанні академічного камерного хору ім. Д. Бортнянського; фрагмент).

Які почуття пробуджує цей твір? Опиши характер його виконання.

Розучуємо пісню «Руді листи» (слова і музика Д. Пташинської).

1. Минає літо, осінь шле листи —
Руді конверти надсилає всюди.
Та важко нам на них відповісти —
Руді листи, на жаль, не пишуть люди.

Приспів:
Прочитай мені осіннього листа,
Поки в небі тепла літня просинь.
Що нам пише осінь золота,
Наша осінь?

2. Листи читає в скверику ліхтар,
Що день і ніч стоїть, немов на варті.
А вітерець розносить, мов поштар,
Осінню пошту вулицям і паркам.

Приспів.

3. Листи читають гойдалки в саду,
Дахи будинків, клумби і фонтани.
Не знають тільки люди, на біду,
Про що їм пишуть клени і каштани.

Приспів.

- Розкажи про розвиток української хорової музики.
- Які жанри хорової музики тобі відомі?
- У чому полягає особливість партесного співу?
- На які партії поділялися голоси в хорі у XVII–XVIII ст.?

Дізнайся з додаткових джерел про творчість одного з композиторів української партесної музики (за вибором).

Пригадай, що таке портрет. Як може бути зображена людина на портреті?

Т. Шевченко. Автопортрет

Портрет (франц. *portrait* — зображення) — жанр образотворчого мистецтва (живопису, графіки, скульптури, фотомистецтва), що зображує людину або групу людей, відтворюючи їхню зовнішність, індивідуальність та духовну сутність.

Твори портретного жанру класифікують за різними ознаками.

Найчастіше на портретах зображують людей в **анфас** (прямо), у **профіль** (збоку), **впівоберта**, **три чверті** повороту вліво чи вправо тощо.

За кількістю зображених осіб портрети поділяють на **індивідуальні**, **парні** та **групові**.

За форматом зображення розрізняють портрети **головні**, **погрудні**, **поясні**, **по стегна**, **поколінні**, **на повний зріст**.

Також виділяють різні портрети за характером виконання.

Об'єднайтесь у пари і розгляньте схему. Поміркуйте, кого та як зображують на кожному з цих портретів. Перевірте себе, зазирнувши в електронний додаток.

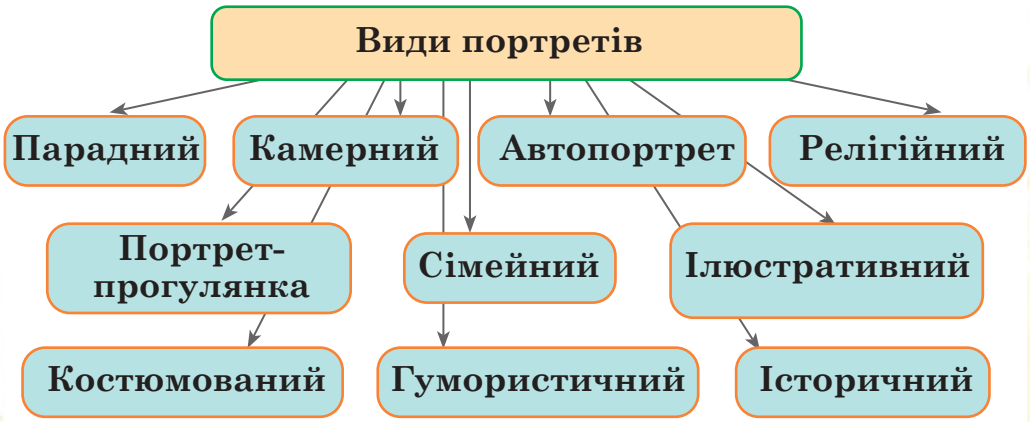

Розглянь портрети, виконані українськими митцями. Визнач вид кожного твору за форматом, способом та характером зображення.

С. Васильківський. Портрет гетьмана І. Мазепи

О. Мурашко. Селянська сім'я

П. Тітенко. Соломія Крушельницька в образі Чіо-Чіо-Сан

Н. Синишин. Портрет Михайла Грушевського

І. Труш. Катерина Грушевська

О. Новаківський. Автопортрет

І. Гончар у майстерні

У скульптурі також розрізняють портрети за форматом зображення, але вони мають інші назви. Завітаймо в творчу майстерню до славетного українського митця **Івана Гончара**, аби дізнатися про це більше.

Погрудне зображення людини в скульптурі називають **погруддям**,

або **бюстом**. Об'ємне скульптурне зображення в натуральну величину — це **статуя**. **Пам'ятник** — значне за розмірами зображення фігури людини. **Монумент** — масштабне скульптурне зображення на честь видатної особистості чи важливих подій.

І. Гончар створив цілу галерею скульптурних портретів українських письменників: Т. Шевченка, І. Котляревського, Г. Сковороди, О. Гончара, В. Сосюри, А. Малишка.

Розглянь роботи І. Гончара. Визнач вид кожного скульптурного портрета за форматом зображення.

Т. Шевченко

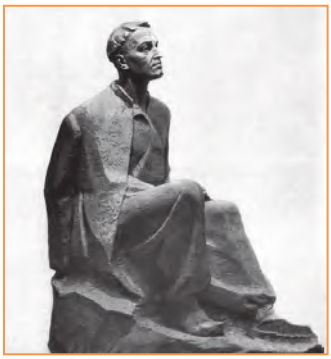

Г. Сковорода

А. Малишко

Розглянь графічні портрети, виконані олівцем, тушшю, вугліною. Зверни увагу на поради від майстра.

Поради від майстра: обличчя людини за формою нагадує яйце: верхня частина більш округла, а нижня — загострена. Аби достовірно передати пропорції обличчя на портреті в анфас, потрібно використовувати допоміжні лінії, як показано на малюнку (с. 46).

Намічаємо штрихами місце для очей, носа і лінію рота. Беремо до уваги, що:

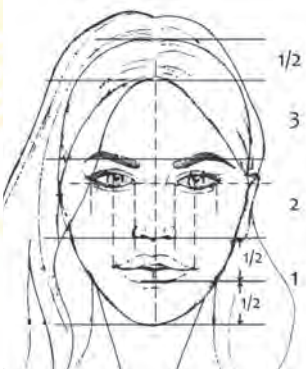

- лінія очей та перенісся умовно розділяє висоту голови на однакові частини;
- обличчя ділиться на три рівні частини: від лінії росту волосся до брів, від лінії брів до кінчика носа і від кінчика носа до підборіддя;
- лінія нижньої губи розташована на половині відстані між кінчиком носа та підборіддям, а лінія верхньої губи — посередині між кінчиком носа та лінією нижньої губи;
- брови розміщують трохи вище від лінії очей та перенісся, а висота вуха дорівнює відстані від кінчика носа до лінії брів;
- між очима має «поміщатися» ще одне око.

Скористайся порадами майстра і виконай творчу роботу. Намалюй силуетний портрет у профіль за зразком або за власним задумом. Виріж його та наклей на кольоровий папір.

майстер-клас на youtube-каналі

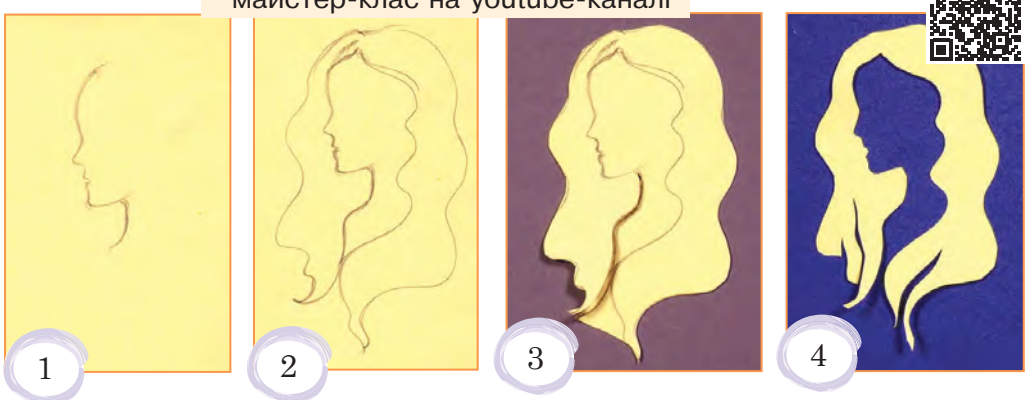

- За якими ознаками класифікують твори портретного жанру?
- На які види поділяють портрети за характером виконання?
- Як називають портретні зображення в скульптурі?
- Переглянь роботи друзів. Обговоріть, які образи ви створили. Влаштуйте виставку своїх робіт.

Дізнайся з додаткових джерел, які українські художники працювали в жанрі гумористичного портрета.

Урок 15. МУЗИЧНИЙ ТА ЖИВОПИСНИЙ ПОРТРЕТИ

Що тобі відомо про світське хорове мистецтво?

У другій половині XVIII століття з'являється новий жанр духовного **хорового** циклічного **концерту** і нові імена композиторів: **М. Березовський**, **Д. Бортнянський** та **А. Ведель**, які затвердили чотириголосий спів.

М. Березовський

А. Ведель
(вірогідне зображення)

Д. Бортнянський

Дізнайся про особливості хорового концерту, відкривши електронний додаток.

Д. Бортнянський. Херувимська № 7 (у виконанні Академічного хору імені П. Майбороди; фрагмент).

Які почуття пробуджує прослуханий твір? Які особливості хорового концерту ти помітив/помітила? Які хорові партії тобі вдалося розпізнати?

Розвиток світської хорової музики в Україні почався в першій половині XIX століття. Величезним внеском у неї стала творчість **М. Лисенка** — автора хорово-оркестрових кантат та хорових обробок народних пісень.

М. Лисенко

К. Стеценко

М. Леонтович

С. Людкевич

Після М. Лисенка визначними творцями хорової музики були **М. Леонтович**, **К. Стеценко**, **О. Кошиць**, **С. Людкевич**, **П. Козицький** та ін.

Скористайся власним ґаджетом та ознайомся з організацією хорових колективів в Україні.

Українська народна пісня «Дударик» в обробці М. Леонтовича (у виконанні Національного заслуженого академічного народного хору України імені Г. Вірьовки).

Слова О. Конiського, музика М. Лисенка. «Молитва» («Боже великий, єдиний») (у виконанні того ж колективу).

Розкажи про свої враження від прослуханих творів. До якого жанру вони належать? Порівняй виконання пісні літературного походження та української народної пісні. Охарактеризуй тембри голосів виконавців кожного твору. Визнач характер мелодії та опиши засоби музичної виразності обох творів.

Виконуємо пісню «Руді листи» (слова і музика Д. Пташинської) під фонограму.

Гра «Актори та співаки».

Об'єднайтеся в дві групи: «актори» і «співаки». «Співаки» виконують пісню, а «актори» показують її зміст рухами та мімікою. Потім поміняйтеся ролями.

- Що нового ти дізнався/дізналася про хорову музику?
- Назви прізвища українських композиторів, які писали музику для хорових колективів.
- Розкажи про особливості хорового концерту.
- Які українські хорові колективи відомі в усьому світі?

Дізнайся більше про хорову музику М. Лисенка.

Урок 16. МУЗИЧНИЙ ТА ЖИВОПИСНИЙ ПОРТРЕТИ

Пригадай прізвища українських живописців, які працювали в портретному жанрі. Які їхні твори тобі запам'яталися?

О. Мурашко. Дівчина в червонім капелюшку

Портретний живопис — мистецтво, що передає настрій і характер зображеної людини завдяки багатій палітрі кольорів та їх відтінків. На розвиток жанру значно вплинуло винайдення і поширення техніки олійного живопису, що дозволило художникам створювати витончені та реалістичні зображення.

Розглянь таблицю. Зроби висновок щодо етапів розвитку портретного жанру в українському малярстві. Дізнайся більше про особливості цього жанру, зазирнувши в електронний додаток.

Розвиток живописного портрета в Україні

Період часу	Різновиди жанру
XIII–XVст.	Релігійний портрет, сакральний живопис
XVI–XVIII ст.	Світський живопис, розвиток парадного (так званого сарматського) портрета
XVII–XVIII ст.	Народна картина, портрет козака Мамая
XVIII ст.	Світський живопис, релігійний портрет
XIX ст.	Портретний живопис
XX ст. – поч. XXI ст.	Нові види портретів

Розглянь портрети (с. 50). Чим вони подібні та чим відрізняються? Зверни увагу на деталі, що доповнюють кожну картину. Яку роль вони відіграють в увиразненні образів?

Невідомий художник. Портрет Костянтина Корнякта. XVII ст.

Невідомий художник. Портрет Дмитра-Байди Вишневецького. XVIII ст.

Невідомий художник. Портрет Івана Гуляницького. XVII ст.

Невідомий художник. Козак Мамай

Народна картина — вид малярства, що поширився в Україні XVII–XVIII ст. Найпопулярнішим портретним образом народної картини є козак Мамай — герой-захисник, персонаж українського фольклору. Його завжди зображували з кобзою, що уособлює співучу душу народу.

Світський портретний живопис набув особливого розвитку в другій половині XVIII ст. Це був новий тип портрета, створений на основі реалістичних принципів, у якому митці прагнули розкрити внутрішній світ людини. Тогочасні портрети, переважно камерні, відзначаються емоційністю, щирістю, відвертістю.

У XIX – на початку XX століття дедалі частіше на портретах з'являються не знатні персони та їхні сім'ї, а прості люди у звичному для них середовищі.

О. Новаківський.
Мати з дітьми, 1903 р.

І. Труш.
Портрет
Ю. Словацького,
XIX ст.

Невідомий художник.
Львівська
містянка, XVII ст.

Надалі в XX столітті розвиток технологій, поява фото і відео істотно вплинули на портретний жанр. Із розвитком фото- й кіномистецтва значної популярності набули фотопортрети та відеозображення. Проте живописні портрети не втратили актуальності й сьогодні. Їх замовляють для себе, родини, друзів на згадку про важливі події чи періоди приватного або громадського життя.

Ти вже знаєш, що на портретах людей зображують в анфас, у профіль, впівоберта, три чверті повороту.

Положення людини, яку зображують на портреті, називають **ракурсом**. Він обумовлений кутом зору на модель, розташуванням моделі в просторі.

Проаналізуй портрети сучасної художниці К. Білетної (с. 52). Якими є ці портрети за характером зображення? Визнач формат кожної роботи (на повний зріст, по стегна, по коліна, поясний, погрудний) та ракурс (анфас, три чверті, профіль).

Задумлива

Калина

Ніжна

Поради від майстрині: створення портрета розпочинаємо з побудови композиції та вибору ракурсу. Тоді робимо легенький начерк олівцем, дотримуючись правильних пропорцій обличчя. Добираємо кольори і відтінки для зображення шкіри, очей, волосся. Особливу увагу звертаємо на вираз очей, аби достовірно передати настрій та емоції моделі.

Скористайся порадами майстрині та намалюй портрет близької людини акварельними або гуашевими фарбами.

майстер-клас на youtube-каналі

1

2

3

4

- Що ти знаєш про розвиток живописного портрета в Україні?
- Що таке ракурс? Які ракурси зображення людини тобі відомі?
- Переглянь роботи друзів. Обговоріть, кому з вас вдалося достовірно зобразити обрану модель.

Дізнайся з додаткових джерел, як зробити вдалий фотопортрет. Сфотографуй друга/подругу в різних ракурсах за допомогою свого ґаджета, а тоді попроси його/її сфотографувати тебе.

Урок 17. УКРАЇНСЬКА ФАНТАЗІЯ

Поміркуй, яка музика виникла раніше: інструментальна чи вокальна. Обґрунтуй свою думку.

Із давніх часів інструментальна музика приваблювала людей. Ігри з музичним супроводом, звуки вівчарських сопілок та заклики мисливських сурм, похідна музика, магічні ритуальні танці, музика під час свят і відпочинку зберігають і відтворюють славну історію людства.

Інструментальну музику, як тобі відомо, поділяють на **народну** та **професійну**. Її диференціюють за жанрами, які відрізняються за будовою та призначенням (для окремих інструментів, ансамблів і великих колективів виконавців).

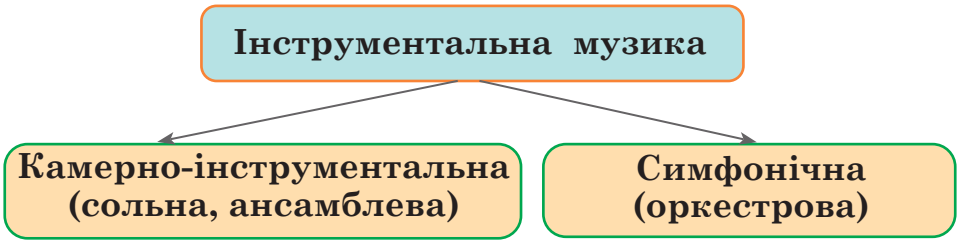

Сьогодні ми відкриємо скарбничку камерно-інструментальної музики, аби ознайомитися з багатством її жанрів.

Камерно-інструментальна музика — музика, створена для виконання на інструментах сольно або малим складом музикантів у невеликих приміщеннях або для домашнього музикування.

Об'єднайтесь у пари та розгляньте схему (с. 54). Обговоріть, які з цих жанрів вам відомі. Що ви пам'ятаєте про їхні особливості?

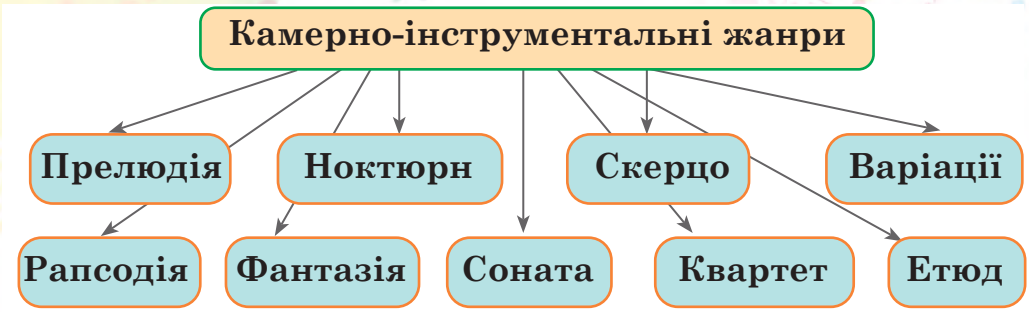

Скористайся власним ґаджетом і зазирни в історію розвитку камерно-інструментальної музики в Україні, відкривши електронний додаток.

М. Лисенко. «Фантазія на дві українські народні теми для скрипки (або флейти) та фортепіано» (фрагменти).

Про що розповіла тобі музика? Опиши мелодію кожної частини, в основі яких — народні українські пісні. Добери слова, що характеризують настрій обох частин.

Фантазія — музичний твір, в основі якого — імпровізація на теми популярних пісень і танцювальних мелодій.

У творчій спадщині багатьох українських композиторів є жанр **прелюдії**, зокрема прелюдії та фуги у вигляді збірок для фортепіано, прелюдії як окремі п'єси для фортепіано та інших інструментів.

Л. Ревуцький. Прелюдія ре-бемоль мажор (фортепіано).

Розкажи про свої враження від прослуханого твору. Яка картина постає в твоїй уяві під музику Л. Ревуцького? Які засоби виразності використано в цьому музичному творі? Охарактеризуй їх.

Прелюдія (лат. *praeludo* — роблю вступ) — невеликий вступ імпровізаційного характеру перед основним викладом музичного твору — фуги або сюїти. Прелюдією також називають невелику інструментальну п'єсу (переважно фортепіанну).

Дізнайся більше про творчість Л. Ревуцького, скориставшись власним ґаджетом.

Розучуємо пісню «Добрий день людям на Землі» (слова і музика І. Танчака).

1. Добрий день, добрий день, ниви і поля!
Добрий день, добрий день, матінко Земля!
Добрий день, добрий день, в небі журавлі!
Добрий день, добрий день людям на Землі!

Приспів:

Це для нас посміхається сонечко,
Соловейко співає пісень.
Заглядає веселка в віконечко:
Добрий день вам, добрий день!

Двічі

2. Добрий день, добрий день, гори і ліси!
Добрий день, добрий день, крапельки роси!
Добрий день, добрий день, квіти запашні!
Добрий день, добрий день людям на Землі!

Приспів *(двічі)*.

3. Добрий день, добрий день, дощик степовий!
Добрий день, добрий день, колос золотий!
Добрий день, добрий день, в морі кораблі!
Добрий день, добрий день людям на Землі!

Приспів *(двічі)*.

Заспівай пісню разом із друзями під акомпанемент фортепіано, а потім — під фонограму.

Гра «Музична фантазія».
Візьми металофон або, за можливості, синтезатор. Створи власну музичну фантазію на тему «Осінь». Зобрази музичними звуками, як дує вітерець, крапає дощик, кружляє листя.

- Розкажи про особливості камерно-інструментальної музики.
- Які жанри камерно-інструментальної музики ти знаєш?
- Що називають прелюдією? А фантазією?
- Розкажи про свої враження від прослуховування фортепіанних творів.

Дізнайся з додаткових джерел, які твори для дітей написали М. Лисенко та Л. Ревуцький.

Пригадай, що таке натюрморт. Які предмети зображують у творах цього жанру?

Натюрморт (франц. *nature morte* — мертва природа) — жанр, присвячений зображенню неживих предметів. Натюрморт іще називають «тихе життя».

В. Березний.
Соняхи з калиною

Для натюрморту зазвичай добирають предмети, близькі за призначенням, поєднані певною темою (сюжетом). Наприклад, тема осені може бути представлена осінніми квітами, букетом листя, плодами, а тема народного побуту — вишитим рушником чи скатертиною, глечиком, декоративним тарелем тощо.

Щоб намалювати натюрморт, художник/художниця складає **натурну постановку**, тобто організовує предметне середовище відповідно до теми. Далі продумує розміщення предметів у планах, визначає центр композиції, виділяє головне в постановці розміром, колірним та тональним контрастами. Композиція може бути симетричною або асиметричною.

Композиція в натюрморті — це гармонійне поєднання і взаємодія зображених об'єктів.

Дізнаймось більше про творчість українських митців і мисткинь, які працювали в жанрі натюрморту.

Завітаймо в музей знаної в усьому світі художниці **Катерини Білокур** — майстрині народного декоративного живопису, представниці наївного мистецтва, творам якої притаманні особливий ліризм, колоритність, самобутність.

Розглянь натюрморти К. Білокур. Які почуття пробуджують ці твори? Охарактеризуй особливості стилю художниці. Які образи втілені в її картинах?

Сніданок

Кавун, морква, квіти

Натюрморт з колосками і глечиком

Наївне мистецтво — стиль, до якого належать роботи непрофесійних художників, величина таланту яких перекриває відсутність деяких професійних навичок.

Відеоролик «Натюрморти К. Білокур».

Реалістичні натюрморти української художниці **Тетяни Галькун** насичені енергією української культури, елегійністю, камерністю.

Проаналізуй натюрморти, створені Т. Галькун. У чому виявляється реалістичність її картин? Які засоби виразності використала майстриня в кожній роботі?

Микола Грох працював у техніці акварель. У його роботах поєднані світлі бузкові, рожеві, перламутрові, сріблясті кольори та пастельні золотаві, вохристі, червоні відтінки.

М. Грох. Натюрморт з керамікою та гранатами

Яке враження створює натюрморт М. Гроха? Порівняй його із творами К. Білокур, Т. Галькун. Знайди спільні та відмінні риси.

Поради від майстрині: предмети для натюрморту розміщують у різних планах: менші та яскравіші — на передньому, більші й тьмяніші — на задньому. Високі предмети мають бути в центрі композиції, низькі — на передньому плані з боків, до того ж вони можуть частково загороджувати елементи, розташовані на інших планах.

Скористайся порадами майстрині та створи натюрморт способом рваної аплікації за зразком або за власним задумом.

майстер-клас на youtube-каналі

- Що таке натюрморт? Розкажи про особливості композиції в натюрморті. Перелічи основні правила її побудови.
- Назви імена художників/художниць, які працювали чи працюють у жанрі натюрморту.

Дізнайся про жанр натюрморту в графіці, скульптурі або фотографії (за вибором).

Урок 19. ЖАНРОВЕ РОЗМАЇТТЯ

Пригадай, хто з українських композиторів писав твори для фортепіано або інших окремих інструментів.

Українська фортепіанна музика, що зародилася на основі пісенного й танцювального фольклору, отримала потужний поштовх до розвитку наприкінці XIX – на початку XX ст. Музичні традиції, започатковані **М. Лисенком**, продовжили **В. Сокальський**, **М. Калачевський**, **Я. Степовий**, **М. Колесса**, **А. Коломієць**, **М. Скорик**, **Л. Колодуб**, **Ю. Щуровський** та багато інших.

Ю. Щуровський. Елегія для фортепіано.

Про що розповіла тобі прослухана музика? Які образи виникли в твоїй уяві? Розглянь картину відомого українського художника Івана Марчука. Опиши гармонію в музиці та в колориті картини. Із якою подією в долі нашої країни в тебе асоціюються художні образи картини?

І. Марчук. Елегія

Скористайся власним ґаджетом і дізнайся більше про творчість Ю. Щуровського.

М. Лисенко. Елегія для флейти і фортепіано.

Які емоції викликало в тебе звучання твору? Візьми акварельні фарби та пензель. Спробуй відтворити свої почуття в етюді під назвою «Елегія» за допомогою кольорів та їх відтінків.

У професійній вітчизняній музиці значне місце посідає **соната**. Першими творами цього жанру стали скрипкова соната **М. Березовського** та фортепіанні сонати **Д. Бортнянського**. Пізніше до жанру сонати звертались **М. Лисенко**, **В. Косенко**, **Б. Лятошинський**, **Р. Сімович**, **Л. Ревуцький**, **В. Сєчкін** та ін.

Соната (італ. *sonat*, від лат. *sonare* — звучати) — жанр камерно-інструментальної музики; твір із трьох-чотирьох різних за характером і темпом частин, призначений для одного або кількох інструментів.

Розвиток тем відбувається в три етапи — **експозиція**, **розробка** і **реприза**.

Експозиція показ головної і побічної тем	**Розробка** розвиток тем	**Реприза** повторення тем (часто видозмінене)

Л. Ревуцький. Соната № 1 сі мінор. Перша частина (фортепіано).

Що ти уявляєш під мелодію прослуханого твору? Чи вдалося тобі розпізнати головну та побічну теми сонати? Охарактеризуй кожну з них. Які засоби виразності використав композитор?

Виконуємо пісню «Добрий день людям на Землі» (слова і музика І. Танчака).

Спробуй передати рухами, та мімікою настрій і зміст пісні.

Гра «Музична вікторина».

Послухай уривки з перших частин сонат українських композиторів. Розпізнай головну та побічну теми: коли звучатиме головна тема, підніми одну руку; коли звучатиме побічна тема — підніми обидві руки.

- Розкажи про особливості жанру сонати.
- У якій формі зазвичай пишуть першу частину сонати? Що характерно для цієї форми?
- Назви прізвища українських композиторів, які писали фортепіанні твори.

Дізнайся з додаткових джерел, хто із сучасних композиторів написав сонати для фортепіано.

Урок 20. ЖАНРОВЕ РОЗМАЇТТЯ

Пригадай, що таке сюжетно-тематична композиція.

К. Костанді.
Розквітлий бузок

Ти вже знаєш, що **композиція** — це побудова художнього твору, пов'язана з його змістом, призначенням і характером, а також сам твір як результат діяльності художника/художниці.

Тематичний сюжет є важливим об'єктом зображення у творчості живописців, графіків, скульпторів, майстрів декоративно-ужиткового мистецтва й фотохудожників. Композиції з тематичним сюжетом переважно належать до побутового жанру, однак вони відображають не тільки побут, працю, дозвілля людей, сцени з особистого, родинного чи суспільного життя, а й історичні події, епізоди легенд, міфів тощо.

Розглянь схему. Пригадай, що тобі відомо про ці жанри мистецтва. Розкажи, які сюжети зображують у творах кожного жанру.

Сьогодні ми детальніше ознайомимось із художніми творами **релігійного** та **міфологічного** жанрів. Для початку побуваємо в храмах — пам'ятках сакральної архітектури, де можна побачити шедеври іконопису, скульптури, а також твори монументального живопису: фрески та мозаїки.

Релігійний жанр в образотворчому мистецтві — зображення релігійних сюжетів в іконописі, монументальному живописі, графіці, скульптурі.

Чудові зразки монументального живопису зберігаються в святині Києва — Софійському соборі, що є визначною пам'яткою історії та архітектури України, а також об'єктом Світової спадщини ЮНЕСКО. Особливу цінність становлять виконані на золотистому тлі мозаїки XI ст., які прикрашають головні частини собору. Усім мозаїчним зображенням притаманні багатство барв, яскравість і насиченість тонів, серед яких переважають синій та сіро-білий у поєднанні з пурпуровим.

Мозаїка Богоматір Оранта. Софія Київська

Унікальним витвором сакрального мистецтва вважають виконану на внутрішній поверхні купола собору шестиметрову фігуру Богоматері Оранти. Залежно від кута зору, спостерігач бачить Оранту в різних позах — стоячи, схилившись у молитві чи на колінах.

Розглянь світлину. Які емоції викликає в тебе зображений твір? До якого виду та жанру мистецтва він належить? Які кольори й засоби виразності використали майстри?

Б. Фільц. Літургія «Богородице Діво, радуйся» (у виконанні Великого дитячого хору НРКУ).

Яке враження справила на тебе ця музика? Знайди спільні риси між релігійним живописом та духовною музикою.

Вирушаймо в подорож до Львова, аби дізнатися про унікальні зображення святого Юрія Змієборця, якого вважають покровителем цього міста.

На давніх українських іконах ми бачимо святого Юрія-воїна на коні, змія, пронизаного списом вершника,

на задньому плані — врятовану царівну, її батьків, мури міста Ласії та його мешканців.

Скульптурна група «Юрій Змієборець», яка прикрашає собор Святого Юра у Львові, визнана шедевром світової пластики. Це одне з найкращих творінь геніального митця XVIII ст. **Йогана Георга Пінзеля**.

Ікона «Святий Юрій Змієборець», XV ст. с. Звижень, Львівська обл.

Й. Г. Пінзель. Скульптурна група Святого Юрія Змієборця на фасаді собору Святого Юра у Львові

Чи відомі тобі міфи та легенди давніх українців? Сюжети й образи української міфології перегукуються з античними міфами та біблійними легендами.

Міфологічний жанр в образотворчому мистецтві — зображення подій та героїв міфів і легенд засобами графіки, живопису, скульптури.

Міфологічний жанр яскраво відображений у книжковій графіці України, зокрема в оформленні старовинних книг, над якими працювали гравери XVII–XVIII ст. брати **Тарасевичі** та **Григорій Левицький**.

Г. Левицький сприяв жанровому збагаченню української гравюри. Усім його роботам притаманні оригінальність композиції, виразний малюнок, досконале володіння техніками різцевої гравюри та офорту. Твори митця прикрашають лаврські видання «Євангеліє» (1737 р.) та «Апостол» (1737, 1738 рр.).

Розглянь репродукцію гравюри. Зверни увагу на композицію твору та другорядні деталі. Охарактеризуй утілений митцем образ.

Г. Левицький.
Євангеліст Іоанн. Гравюра 1737 р.

У творчості багатьох митців присутні образи янголів. Зображують їх із крилами та німбом (сяйвом, ореолом) над головою, що свідчить про святість та божественне походження. У християнстві янголів вважають помічниками Бога й заступниками людей.

Розглянь роботи сучасних українських художниць Є. Гапчинської, Х. Лукащук та Н. Курій-Максимів. Чим схожі та чим відрізняються їхні твори? Охарактеризуй утілений кожною майстринею образ.

Н. Курій-Максимів

Х. Лукащук

Є. Гапчинська

Створи стилізований образ янгола-захисника для українських воїнів. Дотримуйся вказаної на зразку послідовності роботи, але намагайся втілити власний задум.
Працюй під музику Т. Петриненка «Господи, помилуй нас».

майстер-клас на youtube-каналі

- Назви жанри сюжетно-тематичних композицій.
- У чому полягають особливості релігійного та міфологічного жанрів? Які сюжети їм притаманні?
- Розкажи, чи доводилось тобі бачити твори цих жанрів у буденному житті.
- Переглянь роботи друзів. Зберіть створених вами янголів і відправте їх українським воїнам.

Дізнайся більше про розвиток міфологічного жанру в Україні, скориставшись власним ґаджетом.

Що ти знаєш про симфонічну музику?

Симфонічна музика — музика, започаткована появою жанру симфонії і призначена для виконання симфонічним оркестром.

Симфонічна музика — один із найскладніших напрямків музичної творчості, адже композитор/композиторка має написати партію для кожного інструмента оркестру. Натомість, саме завдяки злагодженому звучанню широкого кола інструментів автор чи авторка може достовірно передати слухачам свій задум, емоційний стан, почуття.

Пригадай, які музичні інструменти входять до складу симфонічного оркестру. Які з них ти зможеш розпізнати на слух? Хто керує оркестром? У чому полягає діяльність людини цього фаху?

Зазирнімо в скриньку жанрів симфонічної музики.

Розгляньте схему. Які з цих жанрів вам відомі? Спробуйте пригадати прізвища авторів і назви симфонічних творів, які ви слухали на уроках мистецтва у 5-му класі.

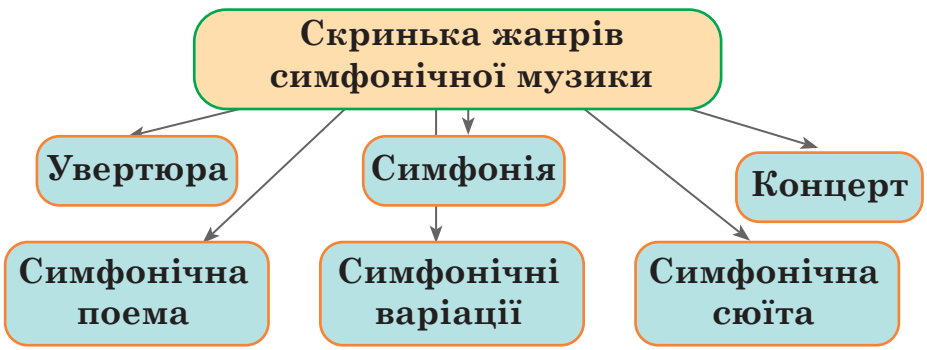

До жанрів симфонічної музики також належить **симфоніета**, **симфонічна картина**, **симфонічна фантазія**.

Симфонія (грец. *συμφονία* — співзвуччя) — жанр оркестрової музики, великий твір для оркестру, написаний зазвичай у формі сонатно-симфонічного циклу.

Класичні зразки симфонії складаються з чотирьох частин.

Частина 1 — швидка, енергійна (у формі сонатного алегро).
Частина 2 — повільна, лірична (часто варіаційна).
Частина 3 — танцювальна (менует або скерцо).
Частина 4 — яскравий, динамічний фінал (у сонатній формі; іноді у формі рондо чи рондо-сонати).

Симфонія соль мінор невідомого автора початку XIX ст. Частина 4. Козачок (фрагмент).

Чим тебе вразила прослухана музика? Чому, на твою думку, фінал симфонії має назву «Козачок»? Які засоби музичної виразності характерні для цього фрагмента? Які інструменти виконували твір? Розкажи про особливості їх звучання. Охарактеризуй композицію та мелодію твору. У якій формі його написано?

Ознайомся з історією розвитку музики, зазирнувши в електроний додаток.

Об'єднайтесь у пари і пригадайте, що таке програмна музика. Що може слугувати програмою, яка розкриває втілений у творі сюжет?

С. Людкевич. «Прикарпатська симфонія». Частина 1 (фрагмент).

Розкажи про свої враження від прослуханого твору. Поміркуй, чи належить він до програмної музики. Обґрунтуй свою думку. Скористайся ґаджетом і знайди краєвиди Прикарпаття, які співзвучні характеру музики симфонії, а також дізнайся більше про творчість С. Людкевича, відкривши електронний додаток.

Серед безлічі інструментальних композицій є твори, які належали до **непрограмної музики**.

Непрограмна музика — це інструментальні твори, які не мають художніх назв або літературних сюжетів.

Непрограмні твори називають **санатами, прелюдіями** тощо. Подібні назви не дають уявлень про характер того чи іншого твору, але вказують на музичний жанр, у якому він написаний.

Непрограмна музика розвиває фантазію, викликає різноманітні асоціації, пробуджує почуття.

В. Попадюк. Уривок з оркестрової фантазії (у виконанні Національного оркестру народних інструментів).

Який настрій викликала в тебе прослухана музика? Порівняй звучання симфонічного оркестру та оркестру народних інструментів.

Розучуємо твір «Заспіваймо пісню за Україну» (слова і музика О. Пономарьова).

1. Ми ніколи не зречемося рідної мови!
Ми ніколи не зречемося рідної землі!
І борітеся — поборете будь-які змови!
І борітеся — поборете все, що у злі!

Приспів:
Заспіваймо пісню за Україну!
За її незалежність, за волю її!
Заспіваймо пісню за Україну,
Бо потрібна допомога моїй рідній землі!

2. Ми піднімемо наш прапор знову і знову!
Слава рідній Україні, слава рідній землі!
І борітеся — поборете будь-які змови!
І борітеся — поборете все, що у злі!

Приспів *(двічі)*.

Гра «Неперервний ланцюжок».

Заспівай із друзями перший куплет пісні ланцюжком: кожен по черзі виконує тільки один склад, а з цих складів має утворитися мелодія куплету. Приспів виконуйте разом.

- Яку музику називають симфонічною?
- Які українські композитори працювали в симфонічному жанрі?

Скористайся власним ґаджетом і досліди, які симфонічні твори є в музичній спадщині М. Скорика. Поповни свою фонотеку.

Урок 22. СЮЖЕТ У ТВОРАХ МИСТЕЦТВА

Пригадай, із якими жанрами сюжетно-тематичних композицій ти ознайомився/ознайомилась на попередньому уроці.

Наша мистецька мандрівка триває. Сьогодні ми дізнаємось більше про побутовий жанр.

Побутовий жанр в образотворчому мистецтві присвячений зображенню буденного приватного та громадського життя людей.

Розглянь зображені твори. До яких видів мистецтва вони належать? Що об'єднує ці твори? Визнач тематику кожної роботи.

В. Патик. Сад життя

Л. Позен. Лірник

С. Налепинська-Бойчук. Дівчата з книжкою

Чернігівські вишивальниці. 1914 р. Фото із сайту uahistory_info

Які особливості притаманні творам побутового жанру? Дізнатися це допоможе електронний додаток.

В Україні багато визнаних майстрів побутового жанру. Серед них — відомі живописці **М. Пимоненко**, **С. Васильківський**, **О. Сластіон**, **О. Мурашко** та ін. Вони збагатили цей жанр новою тематикою і сюжетами, надали йому більшого соціального звучання. Буденні сцени, сільські роботи, святкування, народні обряди митці зображували дуже детально, реалістично, адже художні образи їхніх творів базувалися на засадах правди життя. Важливо, що такі картини дають нам уявлення про традиційний спосіб життя українців, їхні звичаї та господарські заняття.

М. Пимоненко. Автопортрет

Скористайтесь власним ґаджетом і завітайте у Національний художній музей України на виставку картин М. Пимоненка.

Об'єднайтесь у три групи. Розгляньте картини М. Пимоненка й обговоріть, яку з них аналізуватиме кожна група. Охарактеризуйте сюжет і тематику обраної картини. Яка це композиція: однофігурна чи багатофігурна? Що зображено на передньому, середньому та задньому планах? Які кольори переважають на картині? Який настрій вона створює?

Свати

Ідилія

Гуси, додому!

Поради від майстра: в усіх творах побутового жанру сюжет містить зображення людей, тому важливо пам'ятати про пропорційну будову осіб різної статі та різного віку.

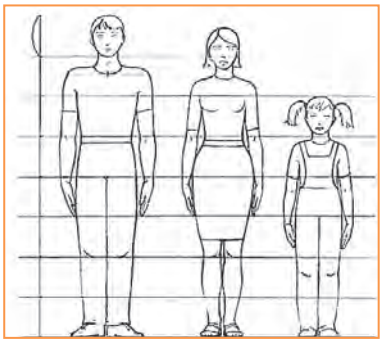

Пропорції — співвідношення частин цілого між собою.

Голова дорослої людини становить восьму частину всієї її постаті, а голова і тулуб — половину. Ширина розставлених рук наближається до показників зросту. Ширина плечей дорівнює двом розмірам голови. Довжина руки — трьом розмірам голови. Довжина вільно опущеної руки сягає середини стегна. Довжина кисті руки відповідає розміру обличчя, довжина стопи — висоті голови.

Візьми до уваги поради майстра і створи сюжетно-тематичну композицію «У родинному колі» в техніці акварель.

1

2

3

майстер-клас на youtube-каналі

- Що зображують у творах побутового жанру? У чому полягає його своєрідність?
- Від чого залежить композиція твору? Якою вона буває?
- Кого з українських майстрів побутового жанру ти знаєш?
- Розкажи про пропорційну будову тіла людини. Для чого художникам потрібні такі знання?

Знайди в інтернет-джерелах фотографії побутового жанру на тему «Спорт» і завантаж їх на власний ґаджет.

Урок 23. ІСТОРИЧНІ ПОДІЇ В МУЗИЦІ ТА ЖИВОПИСІ

Пригадай, що таке увертюра.

Увертюра як жанр зародилася на рубежі XVI–XVII ст. У симфонічній музиці увертюра є концертною п'єсою, що пов'язана з музичним театром, адже її завдання — налаштувати глядачів на сприйняття музичної дії на сцені. Увертюра може бути частиною великого твору, вступом або самостійним симфонічним музичним твором, який має програму.

> **Увертюра** (франц. *ouverture*, від лат. *apertura* — відкриття, початок) — інструментальний вступ до театрального спектаклю, частіше музичного (опери, балету, оперети), але іноді й до драматичного, а також до вокально-інструментальних творів (кантат, ораторій) або до інструментальних п'єс сюїтного типу.

М. Волинський. Увертюра до опери «Данило Галицький» (у виконанні Національного президентського оркестру України).

Які емоції викликає в тебе прослухана музика? Які картини постають в твоїй уяві? Визнач характер мелодії. Чи вдалося тобі відчути зміну темпу, настрою твору? Які засоби музичної виразності використав композитор для створення образу князя Данила?

Данило Галицький. Мозаїка на станції метро «Золоті ворота». Київ

Данило Галицький — великий князь Волині й Галичини, пізніше — король Данило. Під час його правління було засновано декілька нових міст, зокрема Львів та Холм.

В основі однойменної опери — історичні події XIII століття за часів Галицько-Волинського князівства. Опера розповідає про боротьбу Данилового оточення за престол, героїчне протистояння

українського народу татаро-монгольській орді, коронацію Данила та одруження його сина Лева.

Пам'ятник Данилу Галицькому у Львові

Порівняй музику увертюри зі скульптурним зображенням короля Данила. Які образи цієї історичної постаті втілили композитор і скульптор? Назви спільні та відмінні риси.

Саундтрек до фільму «Король Данило» (реж. Т. Химич, композитор С. Шманьов, 2018).

Який настрій створює ця музика? Проаналізуй, як вона допомагає втілити героїчний образ головного героя.

Наприкінці XVII ст. оперні або театральні увертюри іноді виконували поза театром — на концертах. Так із плином часу сформувався самостійний програмний музичний твір — **концертна увертюра**.

Б. Кривопуст. «Українська концертна увертюра» (у виконанні Національного симфонічного оркестру; фрагмент).

Які почуття пробуджує ця музика? Що ти уявляєш під її звучання? Скільки частин у прослуханому творі? Чому ти так вважаєш?

Послухай уривок з «Української концертної увертюри» ще раз. Передай свої враження від цього твору в асоціативній композиції за його мотивами. Техніка виконання — фломастери.

Дізнайся більше про увертюру Б. Кривопуста, зазирнувши в електронний додаток.

Виконуємо твір «Заспіваймо пісню за Україну » (слова та музика О. Пономарьова) під фонограму.

Об'єднайтесь у дві групи. Кожна група виконує заспів, а приспів — усі разом.

- Що таке увертюра? Назви відомі тобі увертюри українських композиторів.
- Розкажи про особливості концертної увертюри.
- Хто написав концертну увертюру, яку ми слухали на уроці?

Дізнайся з додаткових джерел про творчий шлях сучасного українського композитора Б. Кривопуста.

Урок 24. ІСТОРИЧНІ ПОДІЇ В МУЗИЦІ ТА ЖИВОПИСІ

Пригадай, які жанри образотворчого мистецтва зображують події минулого та сцени воєн.

Жанр образотворчого мистецтва, присвячений зображенню історичних подій, соціально значущих явищ в історії людства, називають **історичним**.

Золотий гребінь з кургану Солоха

Полювання на ведмедя. Фресковий розпис. Софія Київська

Більше інформації про твори історичного жанру читай в електронному додатку.

Значне місце в творах історичного жанру посідає тема козаччини. Це картини відомих українських живописців **О. Мурашка**, **Ф. Красицького**, **С. Васильківського**, **О. Сластіона**, **М. Самокиша**, **М. Дерегуса** та ін.

Ф. Красицький. Гість із Запоріжжя

До історичного жанру належить чимало графічних і живописних робіт генія нашого народу — поета й художника **Т. Шевченка**. Митець писав ретельно продумані сюжетні композиції, спираючись на описи історичних подій у працях науковців та спогадах очевидців.

Виразні графічні образи історичних постатей створив майстер офорту **О. Данченко**.

О. Данченко.
Северин Наливайко

Т. Шевченко.
Дари в Чигрині 1649 року

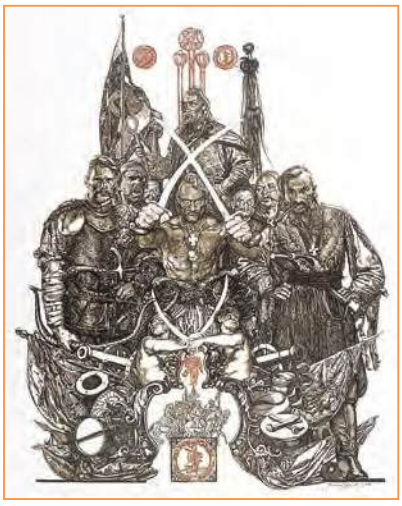

Серед митців XXI століття варто насамперед згадати про **С. Якутовича**, графіка якого стала символом епохи. Особливо помітним мистецьким явищем є його цикл «Запорожці».

Традиції історичного жанру в українському образотворчому мистецтві продовжують скульптори **А. Кущ**, **О. Чепелик**, живописець **А. Орльонов**.

С. Якутович. Із циклу «Запорожці»

Розглянь твори історичного жанру (с. 76). До яких видів мистецтва вони належать? Що їх об'єднує? Які образи козаків утілили митці?

В. та О. Чепелики.
Пам'ятник українським козакам у Відні

А. Орльонов.
Богдан Хмельницький

Історичний жанр, звісно, взаємопов'язаний із багатьма жанрами мистецтва, але найбільше — з батальним.

Батальний жанр (франц. *bataille* — битва) — жанр образотворчого мистецтва, присвячений зображенню бойових дій, епізодів війни, баталій.

Тематика батального жанру у вітчизняному мистецтві — визвольна боротьба українського народу, стихійні селянські повстання, війни, морські бої, облоги міст.

Більше про історію розвитку батального жанру в українському мистецтві читай в електронному додатку.

У творчості сучасних майстрів батального жанру — **А. Орльонова**, **А. Серебрякова**, **С. Чайки** та ін. — теж чільне місце займає тема переможних битв українського козацтва. Дух козацької звитяги присутній і на картинах, присвячених жорстокій, цинічно розв'язаній росією війні проти українського народу.

Розглянь репродукції картин (с. 77). Які почуття вони пробуджують? Проаналізуй, які засоби та прийоми використали митці для втілення образів мужніх захисників рідної землі. Поміркуй, якою музикою можна озвучити кожну картину.

А. Орльонов. Битва під Берестечком

О. Шупляк. The Gods

Створи сюжетно-тематичну композицію «Україна у вогні», зобразивши на передньому плані захисника/захисницю України. Техніка виконання — акварель.

майстер-клас на youtube-каналі

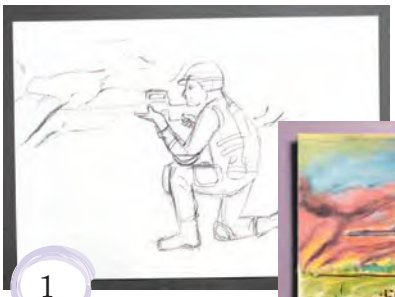

1

2

3

- Охарактеризуй особливості історичного та батального жанрів. Як їх розрізнити?
- Назви прізвища славетних митців минулого, які працювали в цих жанрах.
- Хто із сучасних митців обрав для творчості батальний жанр?
- Переглянь роботи друзів. Обговоріть, які художні образи вам вдалося створити. Влаштуйте виставку своїх робіт.

Знайди в додаткових джерелах інформацію про одного із сучасних митців, творчість якого найбільше тебе зацікавила.

Урок 25. ХАРАКТЕР ТЕАТРАЛЬНИХ ОБРАЗІВ

Пригадай, що таке театр. Які види театру ти знаєш? Поміркуй, чи виділяють жанри в театральному мистецтві.

Одеський національний академічний театр опери та балету

Жанрова палітра театрального мистецтва формувалася поступово й залежно від виду театру. Сьогодні ми побуваємо в музичному театрі, аби ознайомитися з жанрами, які утворилися від поєднання музики з образотворчим мистецтвом, хореографією, художньою літературою та сценічною дією.

Розглянь схему. Які з цих жанрів тобі відомі?

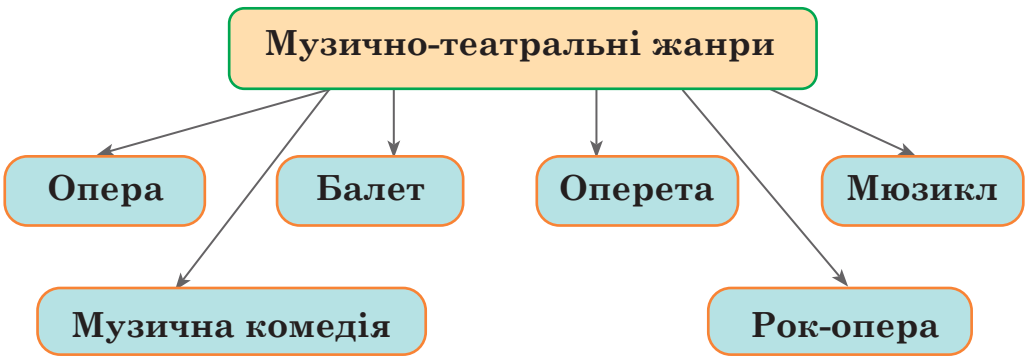

Найпопулярнішими музично-театральними жанрами є **опера** й **балет**.

Опера — музично-драматичний жанр, що ґрунтується на синтезі музики, слова, дії.

В опері поєднані література, музика, театр, образотворче мистецтво та хореографія.

Опера				
Художня література *(лібрето)*	**Музика** *(вокальна та інструментальна)*	**Театр** *(сценічна дія)*	**Образотворче мистецтво** *(костюми, декорації)*	**Хореографія** *(танець)*

Опера може складатися з кількох дій, які поділяють на сцени, або вирізнятися наскрізним розвитком, що не передбачає поділу на такі форми. Вокальні номери (**арії**, **дуети**, **речитативи**) чергуються з оркестровими номерами (**увертюра**, **антракти**). Виконують оперу солісти, ансамблі, хори та оркестр.

На сценах українських театрів ставлять різні види опер: велика, романтична, комічна, опера-балет, оперета тощо.

Українське національне оперне мистецтво зародилося в другій половині XIX століття. Першим твором цього жанру стала опера **«Запорожець за Дунаєм» С. Гулака-Артемовського**.

Увертюра до опери С. Гулака-Артемовського «Запорожець за Дунаєм» (у виконанні симфонічного оркестру; фрагмент).

Яке враження викликав у тебе цей твір? Визнач характер мелодії. Добери слова, якими можна описати прослухану музику.

Дізнайся більше про першу українську оперу та її автора, зазирнувши в електронний додаток.

Театральна афіша

Чимало композиторів продовжують життя найвідоміших творів у новому аранжуванні. Зокрема, музика С. Гулака-Артемовського з опери «Запорожець за Дунаєм» стала основою для сюїти з однойменного балету Ю. Шевченка.

Ю. Шевченко. Сюїта з балету «Запорожець за Дунаєм» (у виконанні симфонічного оркестру; фрагмент).

Які мотиви увертюри та сюїти є спільними? Чи змінилась мелодика твору? Простеж, як сучасний композитор розвинув мелодію з опери XIX ст. у своєму творі.

Національний заслужений Академічний симфонічний оркестр України

Сучасний світ неможливо уявити без ґаджетів, як і сторінку в соцмережі — без селфі. Безсумнівно, тобі й твоїм друзям не потрібно пояснювати, що означає це слово. Тож завітаймо на селфі-вечірку до твоїх ровесниць і ровесників.

Розучуємо пісню «Selfie-party» (слова Г. Британ, К. Сюсько; музика М. Березі).

1. Прокидається місто
І заходить у нет,
Оживають барвисто
Пабліки мереж.
Селфі-фото, сніданок,
Запускаю свій трек,
Закавовую ранок —
Завжди так, о-о-о!

Приспів:

Селфі-паті у кімнаті —
Це фото на iPhone з тобою, о-о-о!
Селфі-паті у кімнаті —
Запощу фото я з тобою, о-о-о!

Двічі

2. Заплануючу вечірку
І запрошу тебе,
Буду я суперзірка
Сторінок, мереж.
Заселфовую миті,
Ти зі мною танцюй —
І секрети розкриті,
Все окей, о-о-о!

Приспів *(двічі)*.

3. Так, наче фільму фрагменти,
Дивлюся і згадую я:
Ми зупинили моменти
На фото, де ми удвох — ти і я!

Приспів *(двічі)*.

Об'єднайтесь у дві групи: одна створюватиме пульсацію ритму пісні в розмірі 4/4 на маракасах, а інша — селфі під час виконання. Потім поміняйтесь ролями.

Гра «Театр пантоміми».

Уяви себе актором театру пантоміми. Прочитай уважно текст пісні та спробуй передати рухами рук і тіла зміст, а мімікою — настрій. Позмагайся з друзями, у кого вийде найкраще.

- Які музично-театральні жанри належать до найпопулярніших?
- Доведи, що театральне мистецтво є синтетичним за своєю природою.
- Що таке опера? Які номери її складають?
- Розкажи, які музичні твори звучали на уроці. Чим вони тебе вразили?

Скористайся власним ґаджетом і дізнайся про нову редакцію опери «Запорожець за Дунаєм», яку створили 2015 р. композитор М. Скорик і режисер А. Солов'яненко. Також знайди інформацію про музичні фільми, зняті за мотивами цієї опери.

Пригадай, що ти знаєш про театральний костюм.

Театральний костюм — одяг, взуття, головні убори, прикраси та доповнення до одягу (грим, перуки), які використовують артисти на сцені для втілення образів дійових осіб вистави.

У різних театральних жанрах — драмі, балеті, опері — використовують своєрідні костюми, для яких характерні специфічний крій та спосіб пошиття, а також фактура тканини.

Розглянь схему. Проаналізуй, яким костюмам притаманні спільні ознаки, а які створюють лише для одного виду вистав.

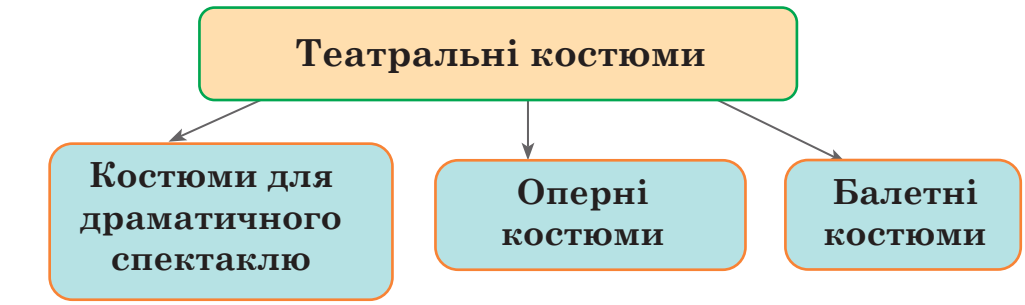

Простеж історію розвитку театрального костюма, зазирнувши в електронний додаток.

Завітаймо в Національну оперу України, аби ознайомитися з творчістю талановитої мисткині.

Марія Левитська — театральна художниця-постановниця і художниця костюмів; із 1989 р. займає посаду

головного художника Національної опери України. У її майстерні представлені ескізи театральних костюмів до оперних вистав, які можна було побачити на сцені театру впродовж останніх років.

Марія Левитська

Національна опера України.
Автор костюмів — Марія Левитська

Розглянь костюми, створені до опери Дж. Верді «Набукко» для зірки світової оперної сцени Людмили Монастирської. Спробуй описати характер втіленого співачкою персонажа.

Що тобі відомо про балетний костюм? Прочитай коротку історичну довідку в електронному додатку.

Об'єднайтесь у пари і розгляньте зразки театральних костюмів, представлених на виставці «Знайдені шедеври». Поділіться своїми враженнями від роботи українських майстрів. Висловіть припущення щодо тематики спектаклів.

Л. Братченко, Г. Фісан. Ескізи костюмів до спектаклів Харківського театру опери та балету ім. М. Лисенка

Створи ескіз костюма для артиста або артистки балету. Техніка виконання — кольорові олівці.

майстер-клас на youtube-каналі

- Що таке театральний костюм? Які його різновиди існують?
- Назви прізвища відомих українських художників, які працюють над створенням сценічних костюмів.
- Влаштуй разом із друзями спільну виставку ваших робіт. Обговоріть представлені ескізи та поділіться враженнями від творчого процесу.

Дізнайся більше про творчий шлях М. Левитської, скориставшись власним ґаджетом.

Урок 27. ЖАНРИ В УКРАЇНСЬКІЙ МУЛЬТИПЛІКАЦІЇ

Розкажи, які мультфільми тобі подобаються. Поясни, чому.

Мультфільми є різні: добрі й смішні, сповнені цікавих історій, захопливих сюжетів, таємничості та чаклунства. Їх люблять і дорослі, й діти — адже цей вид мистецтва зрозумілий кожному.

Вирушаймо в Країну української мультиплікації, аби дізнатися більше про улюблені жанри.

Розглянь схему. Поміркуй, про що розповідають мультиплікаційні стрічки кожного жанру. Перевір себе, прочитавши матеріал в електронному додатку.

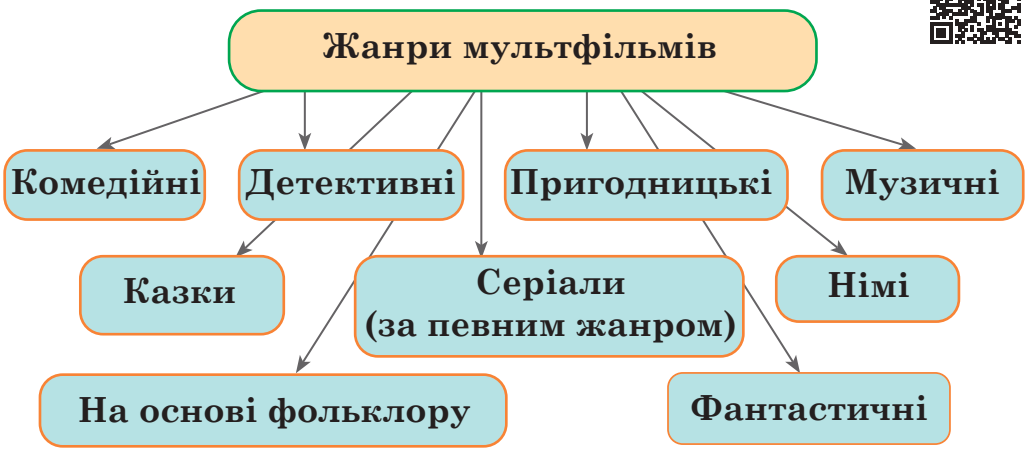

Розглянь кадри з українських мультфільмів. Поміркуй, до яких жанрів належать ці стрічки. Дізнайся назву кожного фільму, скориставшись застосунком Lens за допомогою ґаджета.

Особливу чарівність і неповторність кожній стрічці надає музичне оформлення. Ти вже знаєш, що іноді в мульт-

фільмах звучить класична або естрадна музика. Але переважно музику пишуть спеціально до того чи іншого сюжету.

Музична вікторина.
Послухай музику та пригадай назви мультфільмів, у яких вона звучить.

Попри жанрові особливості української анімації, існує певне коло фільмів, які можна об'єднати за тематикою чи стильовими ознаками.

Зокрема, це **фільми про тварин**. У середині минулого століття історію таких фільмів започаткували стрічки «Ведмедик і той, хто живе в річці» (реж. А. Грачова, 1966), «Лелеченя й опудало» (реж. Д. Бабиченко, 1970), «Журавлик» (реж. І. Гурвич, 1970).

Уривок із мультфільму «Журавлик» (реж. І. Гурвич, 1970 р).

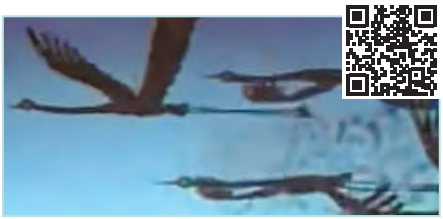

Кадр із мультфільму «Журавлик»

Розкажи про свої враження від перегляду. Охарактеризуй особливості ранньої мальованої мультиплікації. Яку роль відіграє музика в цьому фільмі?

Про особливості анімаційних стрічок, знятих на основі фольклору, читай в електронному додатку.

Саундтрек до анімаційного фільму «Микита Кожум'яка» (реж. М. Депоян, композитор С. Круценко, 2016).

Як музика допомагає розкрити сюжет фільму? Опиши засоби її виразності.

Із 80-х років XX ст. українська мультиплікація розширює жанрову палітру. Так з'явилися популярний трисерійний мінісеріал «Аліса в країні чудес» (реж. Є. Пружанський, 1981), казка «Як метелик вивчав життя» (реж. Л. Ткачикова, 1997) та інші. Значною подією в житті вітчизняної анімації стали пригодницькі картини Д. Черкаського «Пригоди капітана Врунгеля» (1981) й «Острів скарбів» (1988).

Звісно, не можна не згадати про насичений фольклором і гумором комедійний цикл мультфільмів В. Дахна про козаків (1967–1995), а також фільм І. Гурвич «Як жінки чоловіків продавали» (1972).

Дізнайся більше про українські мультиплікаційні комедійні фільми. Зроби фотоколаж, скориставшись вебсервісом за вибором: спочатку збери колекцію кадрів із цих фільмів, далі додай фото в шаблон і натисни «Створити». Залишилося скласти перелік назв фільмів для презентації твого колажу.

Кадр із мультфільму «Ходить гарбуз по городу»

Багато мультфільмів створено за мотивами народних та сучасних пісень: «Покрово-Покровонько» (реж. О. Трифонов, 1997), «Ходить гарбуз по городу» (реж. В. Костилєва, 1997), «Чорнобривий корольок», «Грицю, Грицю до роботи» та інші.

Виконуємо пісню «Selfie-party» (слова Г. Британ, К. Сюсько; музика М. Берези).

Створи разом із друзями ритмічний супровід до пісні, клацаючи пальцями, тупаючи ногами або плескаючи в долоні.

Гра «Озвучуємо мультфільм».

Домовтеся між собою, який відомий мультфільм ви будете озвучувати по-новому. Розподіліть ролі й увімкніть відеозапис мультфільму, але вимкніть звук. Коли герої починають розмовляти — говоріть замість них. Запишіть своє озвучення на диктофон та оцініть власну роботу.

- Які жанри анімаційних фільмів тобі відомі? Назви свої улюблені жанри.
- Розкажи про історію української анімації.
- Назви відомі українські анімаційні фільми, створені за мотивами народних пісень.

Збери власну анімаційну скарбничку із фільмів, що створені як екранізації українських народних та сучасних пісень.

Урок 28. ЖАНРИ В УКРАЇНСЬКІЙ МУЛЬТИПЛІКАЦІЇ

Які мультфільми, створені за сюжетами українських народних казок, ти знаєш? Поміркуй, який вітчизняний мультсеріал найбільш відомий в Україні.

Наша подорож у Країну анімації триває. Сьогодні ми ознайомимось із мультсеріалами та мультфільмами-казками.

Зупинка «Козацька»

«Козаки» — улюблений комедійний серіал кількох поколінь. Перший сезон зняли у XX ст. (художник і режисер **Володимир Дахно)**, другий сезон — у XXI ст. (режисерка **Марина Медвідь**).

Володимир Дахно

Дізнайся більше про цей знаменитий серіал, зазирнувши в електронний додаток.

Уривок із мультфільму «Козаки. Футбол. Епізод № 26. Фінляндія» (реж. М. Медвідь, 2016).

Який настрій створює мультфільм? Визнач, до якого виду анімації він належить. Які художні образи втілені в цьому фрагменті?

Спробуй відтворити зображення одного з головних героїв мультфільму «Козаки». Техніка виконання — олівці або гуаш (за вибором).

майстер-клас на youtube-каналі

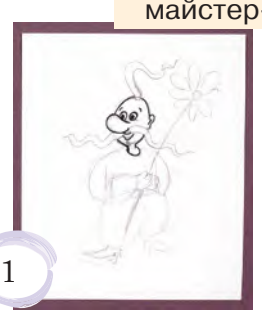

Зупинка «Легенди України»

На львівській телекомпанії «Арт-Відео» у 2008 році започаткували створення багатосерійного анімаційного фільму **«Легенди України»**. Кількість серій, кожна з

яких триває близько 5 хвилин, сягнула понад 500. Режисер та автор ідеї — **Сергій Гармаш**, продюсерка проєкту — **Зоряна Занюк**.

Афіша анімаційного серіалу «Легенди України»

Про особливості серіалу та його головних героїв читай в електронному додатку.

Мультсеріал «Легенди України. Різдво» (реж. С. Гармаш).

До якого жанру належить цей мультфільм? Що було для тебе новим? Розкажи, які традиції святкування Різдва знаєш ти.

Гра «Упізнай героя/героїню».

Розглянь кадри з мультфільмів, присвячених новорічно-різдвяній тематиці. Розпізнай зображених персонажів, скориставшись застосунком Lens. Дізнайся більше про жанр мультфільму, який тебе найбільше зацікавив. Які з цих анімаційних стрічок вироблено в Україні?

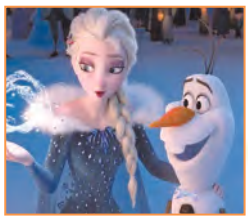

Зупинка «Зимова казка»

Анімаційний серіал «Ескімоска. Пригоди в Арктиці. 1-ша серія. Дзиґа» (реж. О. Шапарєв, 2012).

До якого жанру належить цей мультфільм? Охарактеризуй образ головної героїні. Як музика допомагає увиразнити цей образ?

«Ескімоска» — перший український анімаційний серіал, створений з використанням технологій 3D, де всі герої та світ об'ємні. Загалом знято 4 сезони по 26 серій у кожному: перший сезон — на кіностудії «HanzhonkovFilm» (реж. **О. Шапарєв**); другий, третій та четвертий сезони — на кіностудії «Animagrad» (реж. **Є. Єрмак**). Прем'єра мультсеріалу відбулася 12 листопада 2012 року на каналі «1+1».

Про ідею та сюжет мультфільму читай в електронному додатку.

Намалюй свого улюбленого персонажа різдвяного або новорічного мультфільму. Техніку виконання обери на власний розсуд.

майстер-клас на youtube-каналі

1

2

3

- Про які українські мультсеріали ти дізнався/дізналася?
- Розкажи про художні образи серіалу, який найбільше тебе зацікавив.
- Переглянь роботи друзів. Чи вдалося тобі впізнати зображених персонажів? Обговоріть, хто з вас зумів створити яскравий, виразний образ.

Розпочни роботу над проєктом «Найкращі українські мультфільми про Різдво». Створи власну колекцію зображень анімаційних героїв та збережи їх у форматі jpeg на своєму ґаджеті. За бажанням змонтуй ролик зі світлин та озвуч його улюбленою різдвяною мелодією.

Урок 29. ЖАНРИ УКРАЇНСЬКОГО КІНОМИСТЕЦТВА ДЛЯ ДІТЕЙ

Пригадай, на які види поділяють кіно. Яке кіно тебе найбільше захоплює?

У кожному з видів кіно — ігровому, анімаційному, документальному, науково-популярному — існують певні жанри, яких налічують понад 60. За даними досліджень, найбільш поширеними є **комедія**, **мелодрама**, **бойовик**, **фантастика**, **музичний фільм**, **пригодницький фільм** та **детектив**.

Для бойовиків характерні видовищні сцени, рукопашні бої, стрілянина й карколомні сюжети. Комедійні фільми розважають, поліпшують настрій. Мелодрами розповідають про найтонші порухи душі та почуття людей. Музичні фільми насичені музикою: головні герої обов'язково танцюють і співають. Фантастика захоплює глядачів дивовижними подіями, вигаданими світами. В основі пригодницьких фільмів — цікаві подорожі й пригоди, а в детективах ідеться про розслідування заплутаних злочинів.

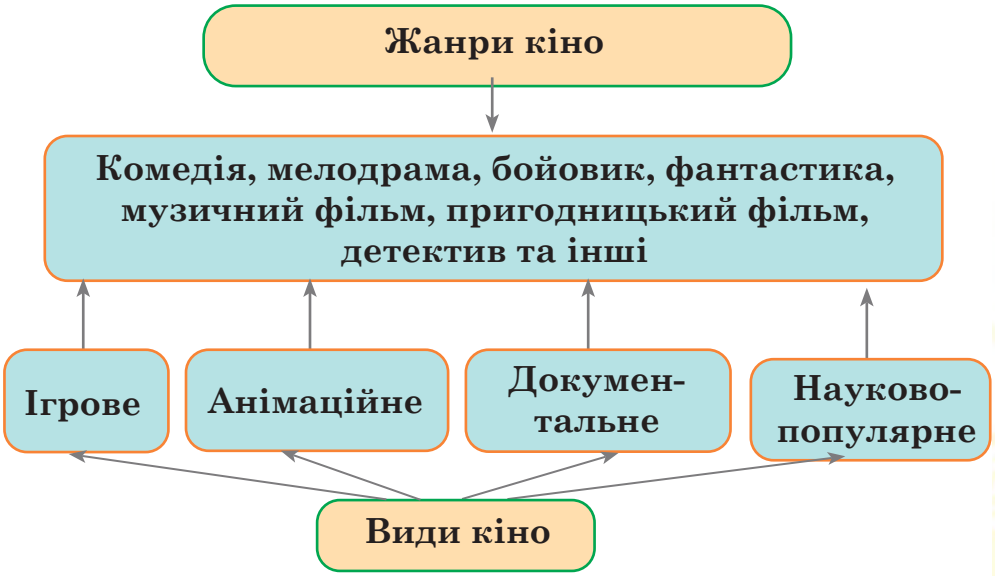

Запрошую тебе у захопливий та неймовірний світ дитячого кіно.

Пригадай назву дитячого або сімейного фільму, який ти дивився/дивилася недавно. До якого жанру належить цей фільм?

Ти вже знаєш, що дитяче кіно створюють за сюжетами казок чи літературних творів, на основі реальних або вигаданих подій. Жанр майбутнього фільму обирає режисер. Залежно від тематики, матеріалу і творчого задуму режисера кінострічка може бути веселою та смішною (комедія), фантастичною (фентезі), музичною, ліричною та ін.

Музична вікторина «У світі дитячого кіно».
Послухай музичні треки із сучасних фільмів для дітей. Спробуй упізнати ці фільми і пригадати їхні назви.

Зазирни в історію розвитку українського дитячого кіно, скориставшись власним ґаджетом. Дізнайся з інтернет-джерел про кращі дитячі фільми Одеської кіностудії.

Гра «Кіноман».
Запропонуй друзям утворити неперервний ланцюжок із назв улюблених дитячих фільмів. Промовляйте по черзі по одній назві, не повторюючи тих, що вже прозвучали. Переможе той, хто пригадає найбільше фільмів.

Напередодні зимових свят українські родини охоче переглядають дитячі та сімейні кінофільми, присвячені Новому року й Різдву.

Саме таким є комедійний мюзикл **«Ульотний Новий рік»**, створений режисеркою **А. Акулевич** на студії мистецтв «Smile». Музику написали композитори **А. Новицький** та **О. Алтухов**.

Уривок із дитячого музичного фільму «Ульотний Новий рік» (реж. А. Акулевич, 2020).

Розкажи про свої враження від перегляду. Хто з персонажів найбільше привернув твою увагу? Як музика допомагає увиразнити цей образ? Назви відомі українські пісні, що звучать у цьому фільмі.

Гра «Озвуч кадр фільму».
Розглянь кадри з популярних дитячих фільмів. Спробуй їх озвучити, підібравши відповідну музику за допомогою власного ґаджета. Дізнайся, в якому жанрі знято кожен фільм.

Кадр із фільму «Пригоди S Миколая», 2018. Реж. С. Горов

Кадр із фільму «Тільки диво», 2019. Реж. О. Каретник

Розучуємо пісню «З Новим роком, Україно!» (слова і музика Н. Май).

1. На порозі — Новий рік,
І горить вогнів намисто,
І лунає щирий сміх —
Це радіє рідне місто.

Приспів:
З Новим роком, Україно,
Святкувати всім пора.
З Новим роком, Україно,
Щастя, радості й добра!

2. На порозі — новий день,
Завтра диво нас чекає.
Скільки радісних пісень
Ми сьогодні заспіваєм!

Приспів.

Об'єднайтесь у три групи. Пригадайте відомі вам колядки й домовтеся, яку з них буде виконувати кожна група. Заспівайте обрані колядки друзям. Обговоріть, яка група найкраще виконала це завдання.

- Що нового ти дізнався/дізналася про кіно?
- Назви найпопулярніші кіножанри. У чому полягають особливості кожного з них?
- Розкажи про те, яку роль відіграє музика в кінофільмах.
- Назви сучасні вітчизняні дитячі фільми новорічно-різдвяної тематики.

Збери колекцію своїх улюблених мелодій з кінофільмів. Запропонуй друзям її послухати.

УРОК 30. ЖАНРИ УКРАЇНСЬКОГО КІНОМИСТЕЦТВА ДЛЯ ДІТЕЙ

Яким жанрам кіно ти надаєш перевагу? Поясни, чому.

Продовжимо подорож Країною дитячого кіно.

Ти вже знаєш, що фільм створює потужна команда фахівців: режисер, сценарист, кінооператор, художник-постановник, звукооператор, композитор, хореограф, дизайнери об'єктів і сцен, декоратори, гримери, костюмери та ін.

Об'єднайтесь у пари. Обговоріть, у чому полягає робота кожного фахівця, який бере участь у створенні фільму.

Уривок із фільму «Казка старого мельника» (реж. О. Ітигілов, 2020).

Кадри з кінофільму «Казка старого мельника»

До якого жанру належить цей фільм? Розкажи про свої враження від його режисури, декорацій. Зверни увагу на деталі, які допоможуть оцінити роботу команди художників.

Завітаймо в гості до художника-постановника **Владлена Одуденка**, який поділиться з нами секретами своєї професії. Тобі необхідно лише відсканувати QR-код.

В. Одуденко

Гра «Інтерв'ю».

Уяви себе журналістом/журналісткою. Проведи опитування, які фільми найбільш популярні серед твоїх однокласників та однокласниць. Підсумуй результати й оголоси їх друзям.

Бюджет будь-якого фільму передбачає також кошти на рекламу, адже від того, наскільки вона буде яскравою, продуманою та якісною, певною мірою залежать касові збори.

Одним із видів реклами є **афіша** — оголошення, що повідомляє про місце показу фільму та час сеансів.

Розглянь кіноафіші. Які ознаки жанрів анонсованих фільмів тут простежуються? Охарактеризуй шрифтову композицію та зображення кожної афіші.

Скористайся власним ґаджетом і ознайомся із порадами від майстрів, як потрібно створювати афішу.

Візьми до уваги поради майстрів і створи афішу до дитячого кінофільму, зобразивши на ній людину або людей у русі.

майстер-клас на youtube-каналі

- Які фахівці беруть участь у створенні кінофільму?
- У чому полягає робота художника-постановника?
- Якою повинна бути сучасна афіша?

Дізнайся з додаткових джерел, що таке кінотрейлери та хто їх створює.

Урок 31. З УКРАЇНОЮ В СЕРЦІ

Пригадаймо нашу подорож шляхами українського мистецтва. Розгорни книгу музичних вражень та запиши, що тобі найбільше сподобалося і запам'яталося.

Перша зупинка — «Музична вікторина»

Послухай фрагменти музичних творів, які звучали на уроках. Пригадай назви цих композицій та прізвища авторів. Обов'язково вкажи, до якого жанру належить кожен твір.

Друга зупинка — «Знавці музики»

Під час мандрівки ми дізналися, які жанри існують у музичному мистецтві та як вони розвивалися в Україні. Тож підсумуємо здобуті знання.

- Що таке музичний жанр?
- До якої групи жанрів належить гімн?
- Які особливості притаманні сюжетним танцям?
- Чому перші хорові колективи в Україні були засновані церковними братствами?
- Хто з українських композиторів писав партесну музику?
- Які жанри належать до камерно-інструментальної музики?
- Що таке соната? Із яких частин вона складається?
- Який твір називають увертюрою?
- Хто із сучасних композиторів переміг у конкурсі «Українська концертна увертюра»? До якої події в житті нашої держави був приурочений цей конкурс?
- Хто був автором першої української опери?
- Які українські мультфільми створені за мотивами народних пісень?
- Які сучасні українські кінострічки присвячені новорічно-різдвяній тематиці?

Третя зупинка — «Співоча студія»

Вирушаймо в студію звукозапису, аби разом прослухати записи виконаних вами пісень.

1. Об'єднайтесь у декілька музичних гуртів, придумайте їм назви. Упізнайте вивчені пісні за ілюстраціями та виконайте одну з них (на вибір), супроводжуючи свій спів відповідними танцювальними і пластичними рухами. Обговоріть, виступ якого гурту був найцікавішим.

2. Заспівайте хором пісню Н. Май «Новорічна казка» і виконайте хоровод.

Четверта зупинка — «Театральна хвилинка»

Запропонуй друзям розіграти обряд колядування. Оберіть «господаря» та «господиню», а всі інші будуть «колядниками». Пригадайте улюблену колядку та виконайте її.

Мандруючи шляхами українського образотворчого мистецтва, ми дізналися багато нового й цікавого про його жанрову палітру.

Тож розгортай свою книгу здобутків і вражень та запиши, що тобі найбільше сподобалося й запам'яталося.

Перша зупинка — «Галерея образів»

Розглянь творчі роботи, присвячені новорічним святам. Спробуй визначити вид і жанр мистецтва, до яких належить кожен твір.

Друга зупинка — «Знавці мистецтва»

Розглянь схему. Пригадай, у яких видах образотворчого мистецтва виділяють ці жанри. Розкажи, що зображують у художніх творах кожного жанру.

Жанри образотворчого мистецтва

Портрет	Пейзаж	Батальний	Релігійний	Побутовий
Натюрморт	Анімалістичний	Історичний	Міфологічний	

Третя зупинка — «Виставкова»

1. Влаштуй разом із друзями виставку ваших робіт. Обговоріть, що вам найбільше сподобалося або викликало жвавий інтерес. Визначте жанр кожної роботи.

2. Проведи репортаж «На виставці дитячої творчості». Прокоментуй роботи, які тебе вразили. Запиши свій репортаж на мобільний телефон і дай послухати однокласникам. Обговоріть, кому з вас найкраще вдалося зобразити журналіста/журналістку.

Четверта зупинка — «Творча»

Створи пластилінову аплікацію на новорічну тематику. Сюжет придумай самостійно. Починай роботу з виготовлення тла. Далі поступово додавай основні об'єкти, а тоді — елементи декору.

1

2

3

майстер-клас на youtube-каналі

4

5

Урок 33. СКАРБНИЦЯ ЗАРУБІЖНОГО МИСТЕЦТВА

Пригадай, що тобі відомо про школи вокалу. Як вони розвивалися в Україні?

Сьогодні ми розпочинаємо подорож країнами зарубіжжя, щоб дізнатись історію розвитку музичних жанрів та вокальних шкіл, а також ознайомитися з творчістю композиторів різних країн світу.

У Західній Європі національні школи вокалу сформувалися ще в XVII столітті, і кожна з них характеризувалася особливим способом звуковидобування і манерою звуковідтворення.

Більше про особливості західноєвропейських вокальних шкіл читай в електронному додатку.

Бельканто (італ. *bel canto* — прекрасний спів) — стиль вокального виконання, особливо поширений в італійському оперному мистецтві XVII–XIX ст. Вимагає від співаків досконалої техніки, бездоганної наспівності, віртуозного виконання, тривалого дихання, зв'язності, легкості, вишуканості та насиченості співу.

Західноєвропейська вокально-оперна традиція поступово змінювала спрямування від ліричного співу до драматичного.

Дж. Верді. Арія герцога з опери «Ріголетто» (у виконанні Л. Паваротті, П. Домінґо, Х. Каррераса).

П. Домінґо, Х. Каррерас, Л. Паваротті

Розкажи про свої враження від прослуханого твору. Визнач характер мелодії та основні засоби виразності. До якого жанру належить цей твір? Охарактеризуй тембри голосів виконавців. Чий спів найбільше тебе вразив?

Арія — завершений за будовою епізод опери, оперети, ораторії або кантати, який виконує соліст/солістка в супроводі оркестру.

Класичні арії зазвичай пишуть у тричастинній формі.

Дізнайся більше про творчість італійського композитора Джузеппе Верді, скориставшись власним ґаджетом.

Лучо Далла. «Пам'яті Карузо» (у виконанні Л. Павароттi).

Західноєвропейська вокальна традиція значно вплинула на українську школу оперного співу XIX — початку XX століття, що простежується у творчості відомих оперних співаків **О. Мишуги**, **М. Менцинського**, **С. Крушельницької** та багатьох інших.

Дізнайся за допомогою ґаджета, хто ще з відомих українських виконавців співав у стилі бельканто.

Об'єднайтесь у пари та пригадайте, які існують вокальні жанри. На які типи поділяють співацькі голоси? Визначте, до яких типів належать ваші голоси.

Співоча Італія і сьогодні дивує світ чарівними голосами. Молоді співаки з тріо «Il Volo» («Політ») продовжують традиції великих тенорів.

Композиція «Il Mondo» (у виконанні тріо «Il Volo»: П'єро Бароне, Джанлука Джінобле, Іньяціо Боскетто).

Поділися враженнями від прослуханої композиції. Які традиції італійського бельканто продовжують співаки? Знайди в додаткових джерелах інформацію про творчий шлях цього тріо.

Тріо «Il Volo»

Розучуємо пісню «Зима» (слова і музика Л. Горової).

1. У мої долоні впала
Білосніжна казкова мить,
Щоб сніжинка не розтала,
Я пустила — нехай летить.

Приспів:
Це зима, це зима,
Це казкова зима
Доторкнулася мрій моїх.
Все навколо чарує,
Чарує вона —
Перетворює в білий сніг.

Двічі

2. А мої рум'яні щоки
Вже щипає морозець.
Рік іде услід за роком,
І початком стає кінець.

Приспів (*двічі*).

3. У моїй душі співає
Вже колядками зима:
Душу святом зігріває,
Хоч вона і крижана.

Приспів (*двічі*).

Гра «Зимові вокальні візерунки».

Чи можна «малювати» голосом? Спробуй створити зимові візерунки завдяки вокальній імпровізації, озвучивши ось такі лінії: ———

- Розкажи про особливості вокальної техніки бельканто.
- Назви авторів музики та виконавців італійської вокальної школи.

Розпочни роботу над проєктом «Українська та зарубіжна оперні школи». Знайди текстову інформацію, переглянь відео та порівняй зарубіжну й українську школи оперного вокалу.

Урок 34. СКАРБНИЦЯ ЗАРУБІЖНОГО МИСТЕЦТВА

Пригадай, який жанр образотворчого мистецтва називають анімалістичним.

Анімалістичний жанр — один із найдавніших жанрів образотворчого мистецтва. На скелях і стінах печер первісні художники малювали бізонів, мамонтів, диких коней та інших тварин, намагаючись відтворити найбільш суттєві ознаки їхнього зовнішнього вигляду. Переважно в наскельних рисунках тварини зображені в динаміці лінійно або силуетно.

Фігури тварин часто зустрічаються в античній скульптурі, вазописі, мозаїці. Вражаючі шедеври жанру із зображеннями птахів та квітів збереглися в скарбницях мистецтва Китаю, Індії, Японії.

Печера Ласко.
Франція

Сцени царського полювання.
Ассирія

Бянь Цзінчжао.
Білі квіти сливи
і журавлі. Китай

Качки і риби.
Давньоримська мозаїка
з Помпей

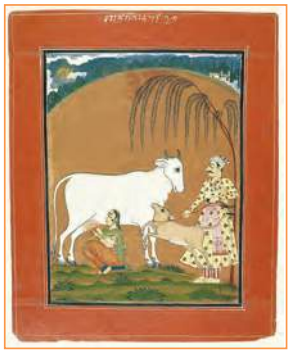

Невідомий автор.
Доїння корови. XVIII ст.
Мініатюра. Індія

У мистецтві Середньовіччя тварини почали з'являтися в сюжетних творах біблійної тематики. Тогочасні художники часто обмежувалися декоративно-стилізованими зображеннями, вплетеними у візерунок.

Справжній розквіт аніміалістичного жанру розпочався в добу Відродження. Митці зображували екзотичних тварин на парадних портретах, у сценах полювання тощо. У XVII – XVIII ст. анімалізм активно розвивався у Голландії, Франції, Швеції. Дещо пізніше статуетки з тваринами стали неофіційною прикрасою інтер'єрів.

Зазирни в електронний додаток аби дізнатися про творчість усесвітньо відомих західноєвропейських анімалістів XIX – XX ст. Досліди, хто з українських художників зображував тварин так, як К. Труайон або Ф. Марк (за вибором).

Загляньмо до майстрів аніміалістичного жанру Італії: **Паоло Порпора** (XVII ст.) та **Філіппо Паліцці** (XIX ст.).

Об'єднайтесь у дві групи та розгляньте роботи італійських митців. Проаналізуйте пропорції, пози, миті застиглого руху тварин. Опишіть композицію та сюжет кожної картини.

П. Порпора. Черепаха і краб

Ф. Паліцці. Друзі

Відеоролик «Шедеври аніміалістичного жанру».

Поради від майстрів: зображувати тварин краще з натури або з фото. Особливу увагу треба звернути на пропорції та форми: зокрема варто визначити, які фігури нагадують окремі частини тіла: овали, трикутники, прямокутники тощо? Також важливо правильно передати текстуру покриву тварини.

Текстура — відтворення особливих візуальних властивостей поверхні об'єктів.

Колективна робота «Пінгвіни Мадагаскару».
Створіть виразні образи персонажів відомого мультфільму. Для початку перегляньте уривки з мультфільму й оберіть, якого саме пінгвіна буде ліпити кожен з вас. З'ясуйте, які геометричні фігури нагадують частини тіла пінгвіна. Зверніть увагу на текстуру. Зауважте, що передати позу, в якій перебуває пінгвін, можна нахилом тіла, голови, а настрій — за допомогою дзьоба та виразу очей.

1

2

3

майстер-клас на youtube-каналі

- Що нового ти дізнався/дізналася про анімалістичний жанр у світовому мистецтві?
- Назви імена анімалістів, із творчістю яких ми ознайомились на уроці.
- Що потрібно знати, аби правильно зобразити тварину?
- Що таке текстура?
- Зберіть усі створені вами фігурки пінгвінів та розмістіть їх на великому аркуші картону.

Дізнайся більше про творчість італійських майстрів-анімалістів.

Пригадай, яку музику називають камерно-вокальною. Що таке романс?

Жанр романсу зародився у далекому Середньовіччі в країні на південному заході Європи — Іспанії.

У ті часи дорогами сонячної країни мандрували поети, які складали й співали пісні, що дуже відрізнялися від популярних тоді церковних хоралів. Іспанські трубадури наповнювали тексти романсів любовно-ліричним змістом. Такі пісні вирізнялися співучістю. У них розповідалося про подвиги хоробрих лицарів в ім'я високого кохання до прекрасних дам. Дуже скоро романси заспівали в сусідніх з Іспанією країнах. Співаки-менестрелі виконували ці пісні під музичний супровід інструмента, часто — під гітару.

Х. Соролья.
Гітарист, Валенсія

Характерні риси романсу:

- ліричні замальовки із співучою, виразною мелодією, що передає настрої, думки, враження, мрії;
- єдність слова і музики;
- музичний супровід допомагає глибше розкрити поетичний образ;
- форма куплетна (частіше без приспіву).

Іспанський романс «Estudio en Mi de Rubira» (у виконанні М. Врдоляка (гітара).

Які риси романсу були відчутні в інструментальному творі? Знайди за допомогою ґаджета імена видатних гітаристів Іспанії. Дізнайся більше про іспанський романс та його виконавців.

Цікаво знати, що розквіт романсу припадає на другу половину XVIII століття. Музику писали на вірші відомих поетів: наприклад, австрійський композитор **Ф. Шуберт** 60 своїх вокальних творів написав на слова Й. Гете, а 40 — на слова Ф. Шиллера.

У XIX столітті в Європі поступово формувалися романсові школи. В Австрії та Німеччині романси писали **І. Брамс**, **Р. Шуман**, **Х. Вольф**; у Франції — **Г. Берліоз**, **Ж. Бізе**, **Ш. Гуно**, **Ж. Массне**; у Польщі, Чехії, Норвегії і Фінляндії — **Б. Сметана**, **А. Дворжак**, **Я. Сібеліус**, **Е. Ґріґ** та інші.

У XX столітті жанр романсу набув поширення в творчості західноєвропейських композиторів **К. Дебюссі**, **А. Шенберга**, **М. Равеля**, **М. де Фалья**, **Ф. Пуленка**, **Д. Мійо**.

Український романс «Місяць на небі» (у виконанні М. Кондратюка).

Розкажи про своє враження від прослуханого твору. Вибери слова, що описують характер мелодії українського романсу. Порівняй цей твір з іспанським романсом, який ми слухали сьогодні.

веселий | ніжний | сумний | ліричний | радісний | проникливий | енергійний

Розглянь картину та проаналізуй її сюжет. Поміркуй, як твір живопису допомагає розкрити зміст романсу.

Невідомий художник. Ніч яка місячна

Ти вже знаєш, що західноєвропейські романси найчастіше виконують під гітару або фортепіано. А от українські романси звучать навіть під супровід бандури.

Український романс «Місяць на небі» (у виконанні С. Щербака (бандура)).

Опиши, як змінюється звучання романсу під супровід бандури.

Створи зимовий романс: придумай ліричну мелодію на слова А. Качана. Заспівай свій романс друзям. Поміркуй, який музичний супровід найкраще підійде до твого романсу.

Бандурист Степан Щербак

Мені на долоню
Злетіли з хмаринки
Дві білі сніжинки
І ще дві сніжинки.
А разом виходить
Якась дивина —
А разом виходить
Краплина одна!

Зазирнімо в скриньку камерно-вокальних жанрів. Окрім пісні, романсу та гімну, там зберігається ще жанр балади.

Балада — невеликий ліро-епічний вокальний твір казково-фантастичного, легендарно-історичного чи героїчного змісту.

Спочатку балада існувала як танцювально-хорова пісня у середньовічній Європі. Перші зразки романтичної вокальної балади з'явились у творчості австрійських та

німецьких композиторів: наприклад, балада **Ф. Шуберта** на вірші Й. Гете «Лісовий цар».

Цікаво, що вже із середини XIX століття балади писали як твори для окремих інструментів. Відомі фортепіанні балади **Ф. Шопена**, **Ф. Ліста** та українські балади **Т. Безуглого**, **М. Вілінського**, **С. Людкевича**, **Б. Лятошинського**. У XX столітті жанр балади з'явився в рок-музиці.

Слова В. Кравченко, музика Н. Горщар. Рок-балада «Сірко пробудився» (у виконанні рок-гурту «Natalika»; фрагмент відеокліпу).

Про що розповідає балада? Який настрій вона створює? Кому авторки присвятили свій твір?

Виконуємо пісню «Зима» (слова і музика Л. Горової).

Заспівай пісню разом із друзями під музичний супровід. Спробуйте створити пластичну імпровізацію.

Об'єднайтесь у пари і влаштуйте конкурс вокальних дуетів. Хто найкраще та найточніше виконає пісню під акомпанемент?

Гра «Зимові пригоди».

Взимку діти дуже люблять грати в сніжки. Тож зробіть «сніжки» із серветок або паперу. Об'єднайтесь у дві команди. Перша команда кидає «сніжки» і виконує зимову пісню, а друга — намагається впіймати всі «сніжки» і зібрати їх докупи. Тоді друга команда у відповідь співає іншу зимову пісню і кидає «сніжки» в першу команду. Перемагає команда, яка згадає більше зимових пісень.

- Які вокальні жанри зберігаються в камерно-вокальній скриньці?
- Назви характерні риси романсу і балади. Чим відрізняються ці жанри?
- Хто з усесвітньо відомих композиторів писав романси?
- Які твори ми слухали на уроці? Хто їх виконував?

Розпочни збирати камерно-вокальну скриньку зарубіжної музики.

Пригадай, що тобі відомо про пейзаж. Які види пейзажів існують?

Зазирнімо в історію жанру.

Слово «пейзаж» походить із французької мови й означає «місцевість».

Як самостійний жанр пейзаж існував ще в VI столітті у Китаї. Це були панорамні картини із зображеннями гір, скель, рослин. Пейзажі VII–VIII століття китайські художники створювали на сувоях, шовкових тканинах, рисовому папері. Японські картини були більш графічними.

Фан Фангу. Хижка анахорета у високих горах. Китай

У Західній Європі в пейзажах художники натуралістично зображували рослинність, а майстри епохи Відродження застосували лінійну та повітряну перспективи. Саме в європейському живописі природа стала головною «дійовою особою».

Найвідоміші школи живопису XVI–XVII ст. — фламандська та голландська. Представник фламандської школи **Пітер Пауль Рубенс** уславився як майстер історичного та міфологічного пейзажів.

П. П. Рубенс. Пейзаж із птахоловами

Пейзажисти XVIII ст. французи **Антуан Ватто** і **Франсуа Буше** зображували природу підкреслено ідеалізовано.

У творчості французького художника XIX століття **Каміля Коро** виразно проявився реалістичний пейзаж.

На картинах знаменитого митця XIX – першої половини XX ст. **Клода Моне** багато світла й найніжніших кольорів, що створює відчуття легкості й невагомості.

В останні роки життя у художника розвинулася катаракта, проте він продовжував малювати. Після двох операцій зір вдалося частково відновити, але кольори живописець бачив уже по-іншому: зокрема, біле йому здавалося блакитнуватим. Ця особливість кольоросприйняття відобразилась у його творах, написаних у 1920–1926 роках.

А. Ватто.
Пейзаж із водоспадом

К. Моне.
Скелі в Етрета

Пригадай, які варіанти розміщення лінії горизонту існують у пейзажних картинах. Поміркуй, як вибір художником/художницею висоти горизонту впливає на сприйняття пейзажу.

Візьми до уваги, що висока лінія горизонту на картині допомагає деталізувати передній план; середня лінія дозволяє досягти балансу між частинами твору й додає динаміки; низька — створює враження безмежності простору.

Розглянь картини іспанських живописців XIX — першої половини XX ст. (с. 112). Зверни увагу, як зображено горизонт у кожному творі, та спробуй визначити висоту лінії горизонту.

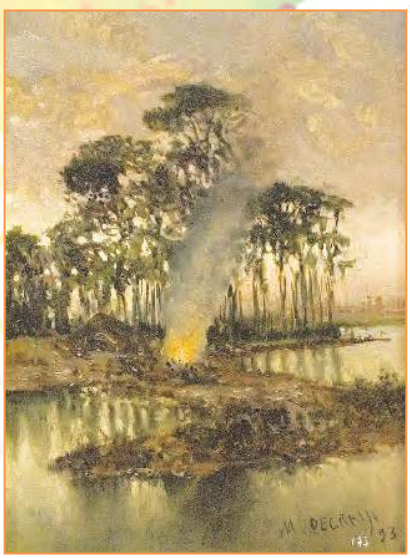

Антоніо Муньйос.
Багаття на березі Тібру

Ігнасіо Сулоага.
Гори Калатаюд

Антоніо Муньйос Дегран — видатний іспанський художник-пейзажист XIX–XX ст. Картина «Пейзаж Ель-Пардо з вершником, коли розвіявся туман» 1867 р. стала однією з перших його робіт пейзажного жанру.

Антоніо Муньйос. Пейзаж Ель-Пардо
з вершником, коли розвіявся туман

Яке враження створює ця картина? Поміркуй, яким чином у творі використано повітряну перспективу.

Повітряна перспектива — це спосіб створення ілюзії глибини простору з урахуванням впливу маси повітря, що перебуває між спостерігачем і натурою.

Правила повітряної перспективи враховують зміни в чіткості, тоні, кольорі, видимому об'ємі предметів, віддалених від спостерігача, і допомагають митцеві передати глибину простору.

Об'єднайтесь у чотири групи. Розгляньте картини іспанського пейзажиста Енріке Сімоне. Домовтеся, який твір буде аналізувати кожна група. Зверніть увагу, як митець використав повітряну перспективу. Визначте, де в кожному пейзажі передній, середній та задній плани. Пригадайте, що таке колорит та яку роль він відіграє у творі. Проаналізуйте насиченість кольорів та відтінків.

Осінь. Дехеса

Місто Танжер надвечір

Стежка в саду

Пейзаж поблизу Монклоа

Скористайся власним ґаджетом і зазирни в електронний додаток, аби ознайомитися з порадами від майстра щодо особливостей передачі глибини простору у творах пейзажного жанру.

Візьми до уваги поради майстра і створи зимовий пейзаж. Техніка виконання — пастель.

1

2

3

4

майстер-клас на youtube-каналі

- Які особливості розвитку пейзажного жанру тобі запам'яталися?
- Які варіанти розміщення лінії горизонту існують? Яке значення має обрана художником висота горизонту для сприйняття пейзажного твору?
- Що таке повітряна перспектива? Як її використовують у пейзажах?
- Влаштуйте разом із друзями виставку ваших робіт. Обговоріть, кому з вас вдалося передати глибину простору в своїй роботі.

Порівняй пейзажі іспанських художників з роботами українських майстрів, вибравши близькі за тематикою твори.

Урок 37. ВОКАЛЬНЕ І ПЕЙЗАЖНЕ МИСТЕЦТВО

Розкажи, які жанри камерно-вокального мистецтва ти знаєш.

Наша мистецька мандрівка триває. Сьогодні ми побуваємо в Австрії та Німеччині, де ознайомимося з вокальною музикою всесвітньо відомих композиторів XIX століття Ф. Шуберта і Р. Шумана.

Найважливіше місце у творчості **Ф. Шуберта** посідає пісня для голосу та фортепіано (близький до романсу жанр). У цьому жанрі композиторові вдалося досягти втілення глибокого змісту завдяки тісному поєднанню слова і музики.

Дізнайтесь більше про вокальні твори Ф. Шуберта, прочитавши матеріали в електронному додатку.

Слова Л. Рельштаба (переклад Олени Пчілки), музика Ф. Шуберта. «Серенада» (у виконанні Любові Сагат).

Який настрій викликає цей твір? Добери слова, що характеризують його мелодію.

спокійна | ніжна | сумна | лірична | граціозна

радісна | трагічна | велична | бадьора | таємнича

Музика «Серенади» стала настільки популярною, що отримала нове життя в камерно-інструментальній та естрадній музиці.

Ф. Шуберт. «Серенада» (фрагменти аранжувань твору для скрипки і струнного оркестру; для флейти та гітари; в сучасній обробці).

Порівняй вокальне та інструментальне звучання серенади. Яке з них тобі більше сподобалося? Поясни, чому.

Вокальна лірика **Р. Шумана**, написана на вірші відомих поетів, належить до кращих зразків його творчості. Найпопулярніший серед вокальних циклів — **«Кохання поета»** (на тексти Г. Гейне), що складається із 16-ти пісень.

Детальніше про творчість Р. Шумана читай в електронному додатку.

Слова Г. Гейне, музика Р. Шумана. Пісня «Das ist ein Flöten und Geigen» із циклу «Кохання поета» (у виконанні Ф. Вундерліха).

Які емоції викликав у тебе цей твір? Які картини постають в твоїй уяві? Опиши особливості прослуханої музики.

Розучуємо пісню «Сніг» (слова і музика Д. Пташинської).

1. Відшуміло літо сміхом і піснями,
Щебетом пташиним, гомоном доріг…
Довго осінь плакала сірими дощами,
А тепер за вікнами сніг.

Приспів:

Білий сніг не зникай, будь ласка:
Хай надія в душі зоріє,
Хай триває зимова казка
І збуваються світлі мрії.

Двічі

2. У краї далекі відлетіло літо
З клином журавлиним, ніби уві сні.
За вікном холодним заметіль і вітер,
Та спокійно й тепло мені.

Приспів *(тричі)*.

Гра «Пінгвіни».

Пограйся разом із друзями у зимову гру. Уявіть себе веселими пінгвінами. Під музику рухайтесь у довільних напрямках, імітуючи ходу цих птахів. Коли музика перерветься, треба дуже швидко, крокуючи ходою пінгвінів, зайняти місця на «крижинах», зроблених заздалегідь із обручів або намальованих крейдою на підлозі.

- Із творчістю яких композиторів ми сьогодні ознайомились?
- У чому полягають особливості вокальних циклів?
- Який вокальний твір тобі найбільше запам'ятався?

Скористайся власним ґаджетом і послухай «Колискову струмка» з вокального циклу Ф. Шуберта «Прекрасна мельниківна». Намалюй ілюстрацію до пісні.

Розкажи, які види пейзажу ти знаєш. Які з них, на твою думку, найбільше популярні серед сучасних художників?

Наша подорож Європою триває. Сьогодні ми ознайомимося з пейзажним живописом німецьких майстрів.

Альбрехт Дюрер — великий німецький живописець і гравер кінця XV — першої половини XVI ст., чия творча спадщина стала надбанням світової культури.

А. Дюрер. Автопортрет

Про вплив А. Дюрера на розвиток мистецтва читай в електронному додатку.

Об'єднайтесь у чотири групи і розгляньте акварелі А. Дюрера. Домовтесь, який твір буде аналізувати кожна група. Зверніть увагу на вид пейзажу, колірну гаму. Що зображено на передньому, середньому та задньому планах? Які засоби виразності використав митець?

Інсбрук, вигляд з півночі

Замок у Тренто

Водяний млин на річці Пегніц

Дім на березі ставка

Напевно, тобі доводилося інколи бачити на вулицях міста людину за мольбертом. Отже, художник або художниця створює міський пейзаж на пленері.

Пленерний живопис — робота митців на свіжому повітрі, а не в майстерні.

У міському пейзажі зображують фізичні аспекти міста чи міського району, тому особливого значення набуває конфігурація побудованих форм.

Детлєв Ніцшке

Сучасний німецький художник **Детлєв Ніцшке** з Берліна уславився завдяки своїм акварельним міським пейзажам. Він пише не просто архітектуру, а атмосферу міста, його дух: автомобілі, старовинні вежі, яскраві парасольки вуличних кафе, бруківку тощо.

Розглянь міські пейзажі Д. Ніцшке (с. 118–119). Який настрій вони створюють? Зверни увагу, як зображено вулиці, будинки. Чи всі вони однакового розміру на різних планах? Визнач лінію горизонту на кожній картині.

У роботах художника використано **лінійну перспективу**.

Лінійна перспектива — зображення предметів на площині відповідно до зорового сприйняття їх у просторі.

За правилами лінійної перспективи, паралельні між собою горизонтальні лінії, віддаляючись від спостерігача, умовно зближуються і сходяться в точці на лінії горизонту.

Схеми лінійної перспективи

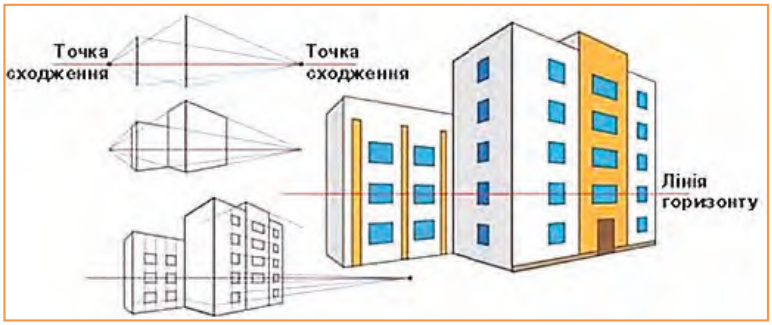

Кутова перспектива

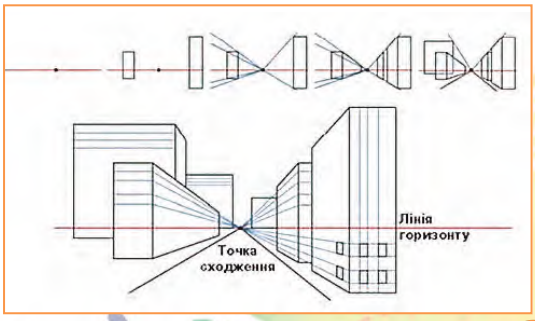

Фронтальна перспектива

Об'єднайтесь у пари і розгляньте малюнки. Обговоріть, як проявляється лінійна перспектива у кожному зображенні.

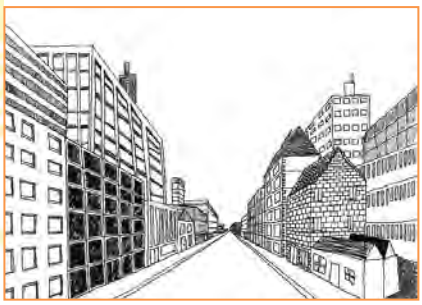

Виконай навчальну вправу. Зобрази ескіз вулиці з деревами за правилами лінійної перспективи.

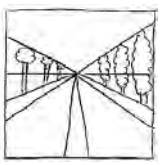

Намалюй міський пейзаж за зразком або за власним задумом. Техніка виконання — акварель. Спочатку виконай ескіз олівцем, дотримуючись правил лінійної перспективи. Об'єкти переднього плану зображуй детально, дальнього — узагальнено. Передай глибину простору на площині за допомогою кольору.

майстер-клас на youtube-каналі

1

2

3

4

- Що зображують у міському пейзажі?
- Розкажи про правила лінійної перспективи.
- Назви імена відомих німецьких пейзажистів.
- Переглянь роботи друзів. Обговоріть, чий малюнок найбільше відповідає правилам лінійної перспективи. Влаштуйте спільну виставку своїх робіт.

Знайди в інтернет-джерелах художні світлини з міськими пейзажами. Збережи їх на своєму ґаджеті. Спробуй самостійно створити фотопейзаж.

Урок 39. СВІТ У ЗВУКАХ І БАРВАХ

Пригадай, що тобі відомо про популярну музику. Дізнайся більше про її характерні ознаки та жанри, а також про музичну премію «Ґреммі», зазирнувши в електронний додаток.

Музична вікторина. «Зарубіжні хіти».

Послухай фрагменти пісень лауреатів премії «Ґреммі» минулого року. Розпізнай ці твори і назви імена виконавців.

Гра «Плейлист».

Запропонуй друзям створити власні плейлисти «Зіркова доріжка зарубіжних хітів» із десяти номінантів. Перегляньте плейлисти разом. Проаналізуйте, які композиції повторюються найчастіше, і визначте, хто з виконавців отримав би премію «Ґреммі» від учнів вашого класу.

Мандруючи мистецькими шляхами зарубіжжя, ми не можемо оминути Францію — країну елегантності, вишуканого смаку і... шансону.

Шансон (франц. *chanson* — пісня) — найпопулярніший, найвиразніший стиль французького співу, а також музичний жанр, що охоплює пісні-розповіді, створені французькою мовою.

Із XX століття шансоном називають популярну вокальну музику, переважно сентиментальну, що зберігає своєрідну ритміку французької мови. Серед відомих шансоньє (авторів та виконавців пісень цього жанру) **Лео Ферре**, **Едіт Піаф**, **Жак Брель**, **Шарль Азнавур**, **Енріко Масіас**, **Аманда Лір**, **Патрісія Каас**, **Заз** та інші.

Жак Брель

Едіт Піаф

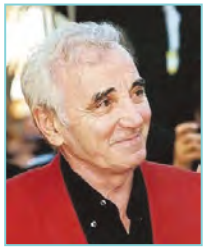

Шарль Азнавур

Патрісія Каас

Фрагменти виступів шансоньє. Лео Ферре: «L'ile Saint-Louis» (Франція). Жак Брель: «La chanson des vieux amants» (Франція). Сальваторе Адамо: «Tombe la neige» (Бельгія).

Які почуття пробуджують ці твори? Що ти уявляєш під мелодії прослуханих пісень? Які спільні риси простежуються у виступах шансоньє?

А тепер вирушаймо в іншу частину світу — Латинську Америку. Звісно, передусім нас цікавить музика, яка має безліч стилів і жанрів. Особливе місце серед них посідають запальні танцювальні мелодії. П'ять танців — самба, румба, ча-ча-ча, пасодобль і джайв — входять до латиноамериканської програми міжнародних змагань із бальних танців.

Відеофрагменти виступів учасників змагань із бальних танців: латиноамериканська програма.

Який танець тобі найбільше сподобався? Чому? А який, на твою думку, найскладніше виконувати? Що спільного в музиці цих танців?

Об'єднайтесь у пари. Розгляньте світлини. Які танці на них зображено? Що допомогло вам їх розпізнати?

Виконуємо пісню «Сніг» (слова і музика Д. Пташинської). Заспівай пісню під фонограмний супровід. Покажи руками та мімікою зміст пісні.

- Що нового ти дізнався/дізналася про жанри попмузики?
- Що таке шансон? Які пісні цього жанру тобі запам'яталися?
- Пригадай назви популярних латиноамериканських танців.
- Яка музична премія є найпрестижнішою в світі?

Знайди в інтернет-джерелах відомості про французьких шансоньє. Створи свій плейлист «Хіти шансону».

Пригадай, які види пейзажу ти знаєш.

Мистецькі шляхи знову ведуть нас у Францію. Цього разу мета нашої подорожі — ознайомлення з творчістю видатних майстрів пейзажного живопису.

У Франції XVII століття особливо популярними були картини творців героїчного пейзажу **Ніколи Пуссена** та **Клода Лоррена**. Пейзажі Н. Пуссена населені міфологічними героями, що відображено навіть у назвах творів.

Для полотен К. Лоррена характерні витончений колорит і віртуозно побудована перспектива.

Серед пейзажистів XVIII століття варто виділити творчість **Франсуа Буше**. Картинам Ф. Буше притаманні вишукані форми, ліричний колорит, гармонійне поєднання фігур людей та пейзажу.

Н. Пуссен. Пейзаж із Поліфемом

Ф. Буше. Млин

Помітним явищем у мистецькому житті Франції XIX століття стала творчість художників **барбізонської школи** — від назви села Барбізон, куди митці щоліта виїжджали на пленер. Пейзажисти **Теодор Руссо**, **Жюль Дюпре**, **Діаз де ла Пенья** та інші зображували густі ліси, поля, луги, болота, озера, лісові галявини, сільські околиці надзвичайно реалістично.

Традиції барбізонської школи простежуються і в пейзажних творах **Ежена Делакруа**, **Гюстава Курбе**, **Каміля Коро**, хоча ці митці до неї не належали.

Т. Руссо. Ліс Фонтенбло

К. Коро. Міст в Нарні

Наприкінці XIX — в першій половині XX століття образотворче мистецтво Франції заполонили нові художні стилі й течії, із особливостями яких ми ознайомимось у старших класах. **Клод Моне**, **Каміль Піссарро**, **П'єр Огюст Ренуар**, **Пабло Пікассо**, **Анрі Матісс**, **Марсель Дюшан** та багато інших митців застосовували новаторські методи і прийоми зображення, аби якнайповніше передати не лише реальний світ, а й власні враження, почуття.

Розглянь картини французьких художників (с. 124–125). До якого виду пейзажу належить кожна робота? Яка картина найбільше тобі сподобалася? Охарактеризуй засоби виразності, які використав її автор.

К. Моне. Враження. Схід сонця

П. О. Ренуар. Жаб'ятник

П. Пікассо.
Середземноморський пейзаж

М. Дюшан.
Церква в Бленвілі

Скористайся власним ґаджетом і дізнайся більше про творчість художника, чия картина привернула твою увагу.

Із якою архітектурною спорудою асоціюється Франція? Звичайно, це Ейфелева вежа, що розташована на Марсовому полі.

Розглянь картини із зображенням Ейфелевої вежі. Які емоції вони викликають? До якого виду пейзажу належить кожна робота? Обґрунтуй свою думку.

Ж. Сера.
Ейфелева вежа

Є. Севєров.
Париж. Ейфелева вежа. Сена

Вправа «Малюємо Ейфелеву вежу».

Виконай графічний малюнок вежі, дотримуючись вказаної послідовності роботи. Вдома за бажанням можеш створити парковий або архітектурний пейзаж із цією вежею.

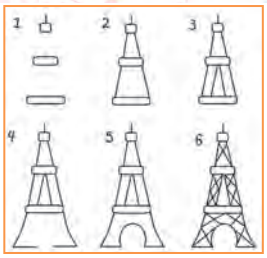

Виконай одне із завдань (за вибором).

Варіант 1. Створи образ Ейфелевої вежі в аплікаційній роботі з паперу.

майстер-клас на youtube-каналі

Варіант 2. Зобрази Ейфелеву вежу в аплікації з паєток, бісеру або пластиліну.

- Розкажи про особливості французького пейзажного живопису.
- Чому відому школу живопису Франції називають барбізонською? Хто з митців належав до цієї школи?
- Назви імена знаменитих французьких пейзажистів.

Склади разом із друзями електронну галерею живописних пейзажів Франції.

Урок 41. МИСТЕЦТВО КРАЇН БАЛТІЇ

Що ти знаєш про Латвію, Естонію, Литву? Чому їх називають країнами Балтії?

Сьогодні мистецькі шляхи ведуть нас у країни Балтії, де ми ознайомимось із масовим музичним мистецтвом.

Балтійське свято пісні й танцю — національне свято Латвії, Литви та Естонії, що проводиться в столицях цих країн кожні п'ять років (у Литві — кожен четвертий рік); із 2003 року визнане ЮНЕСКО шедевром усної та духовної спадщини людства.

Більше про характерні риси цього свята, а також про особливості його проведення у Латвії читай в електронному додатку.

З. Лієпіньш. Уривок з рок-опери «Лачплесіс» (фрагмент виступу зведеного хору на заключному концерті Свята пісні).

Опиши свої враження від масового хорового співу. У якій манері прозвучав цей твір? Які художні образи він пробудив у твоїй уяві?

Історія **естонського** Свята пісні налічує понад 150 років, адже зародилося воно 1869 року в місті Тарту.

Дізнайся, як відбувається масове музичне свято в Естонії, зазирнувши в електронний додаток.

Псалом «Хвали, душе моя, Господа» (у виконанні Естонського філармонічного камерного хору; диригент Пол Хіллайр).

Які емоції викликає прослуханий твір? Розкажи про особливості його виконання. Охарактеризуй темп, лад і динаміку цього твору.

Естонський філармонічний камерний хор

Останніми роками на Талліннському Співочому полі відбуваються не лише Свята пісні, а й масштабні світлові шоу. Темою зимового фестивалю 2022–2023 років став чарівний світ «Аліси в Дивокраї» Л. Керролла. Завдяки світловим та звуковим технологіям відвідувачі отримали можливість потрапити в іншу, неймовірну реальність.

Відеофрагмент парку світлових скульптур за мотивами твору Л. Керролла «Аліса в Дивокраї».

Опиши свої враження від перегляду. Що тебе найбільше вразило? Охарактеризуй музику, що супроводжує це шоу.

Литва славиться фестивалями класичної, хорової та джазової музики, що відбуваються у Вільнюсі, Каунасі, Клайпеді. І звісно, в цій балтійській країні теж проводять національне Свято пісні й танцю (щоправда, раз на чотири роки), яке збирає величезну кількість слухачів і виконавців з усього світу. Варто зазначити, що литовському хоровому співу притаманні особлива ліричність та мелодизм.

Ґ. Ф. Гендель. Хор «Алілуя» з ораторії «Месія» (у виконанні вільнюського хору хлопчиків та юнаків «Ажуолюкас»; Національного камерного ансамблю «Київські солісти»; хорової капели хлопчиків та юнаків «Дзвіночок» КПДЮ; хору хлопчиків та дівочого хору КССМШ ім. М. Лисенка; фрагменти).

Які почуття пробуджує цей твір? Який колектив, на твою думку, виконав цей твір найбільш проникливо? Добери слова, якими можна описати характер твору та особливості його виконання.

Хор хлопчиків та юнаків «Ажуолюкас».
Художній керівник і диригент Вітаутас Мішкініс

Ораторія (італ. *oratoria*, від лат. *oro* — говорю, благаю) — великий концертний твір на певний сюжет (для солістів, хору і симфонічного оркестру).

Більше про жанр ораторії читай в електронному додатку.

Мабуть, тобі цікаво буде дізнатися, що до репертуару хорових колективів країн Балтії входять українські народні та професійні пісні.

Українська народна пісня. «Ой ходить сон коло вікон» в обробці О. Кошиця (у виконанні вільнюського камерного хору «Aidija»).

Які традиції виконання українських колискових пісень збереглись у співі литовського хору?

Розучуємо пісню «Співаєм я, і ти, і Україна» (слова і музика З. Красуляк).

1. Поглянь, як ясно сонечко сія,
Зібралися ми разом — ти і я.
І як із неба сонцю не світити,
Так і душі без пісні не прожити.
Приспів:
Небесна посміхається блакить,
І разом вся збирається родина.
Весела пісня птахою летить —
Співаєм я, і ти, і Україна *(двічі)*.

2. Над нами дощ проллється золотий,
Послухай своє серце, друже мій.
Життя веде нас різними шляхами,
А ти співай сьогодні разом з нами.
Приспів.

- Що тобі відомо про пісенні конкурси та фестивалі країн Балтії?
- Розкажи про свої враження від слухання пісень у виконанні хорових колективів цих країн.

Скористайся власним ґаджетом і дізнайся більше про рок-оперу З. Ліепіньша «Лачплесіс».

Урок 42. МИСТЕЦТВО КРАЇН БАЛТІЇ

Пригадай, що ти знаєш про жанр портрета. Зазирни в електронний додаток, аби поринути в історію розвитку цього жанру в зарубіжному мистецтві.

Продовжуємо нашу мистецьку мандрівку країнами Балтії. Сьогодні ми дізнаємось про славетних художників, які працювали в жанрі портрета, і про сучасні техніки виконання портретних зображень.

Портретний жанр у мистецтві країн Балтії

У середньовічній Естонії писали портрети на біблійні теми, портрети вельмож, працювали над мініатюрами, силуетами. Одним із найбільш відомих портретистів XV–XVI століть є **Міхель Зіттов**. Створені митцем портрети надзвичайно виразні, глибоко психологічні. Майстром портретної гравюри в Естонії вважають **Карла Зенффа**, майстром реалістичного портрета — **Пауля Рауда**.

На розвиток портретного жанру в Литві позитивно вплинули італійський художник **Монте ді Джованні**, голландський майстер **Петер Данкертс де Рідж**, які проживали у Вільнюсі.

Цікавими є роботи графіка **Стасіса Красаускаса** — народного художника Литви.

Розглянь графічні портрети й опиши втілені у них художні образи. Які особливості техніки виконання цих портретів ти можеш виділити?

Роботи Стасіса Красаускаса

Портретний жанр посідає чільне місце в образотворчому мистецтві Латвії. Оригінальною манерою зображення вирізняються портрети **Аусекліса Баушкеніекса** — художника XX століття. Митець писав унікальні картини, що базуються на техніці пуантилізму.

Розглянь роботи латвійського художника. Чим вони особливі? Що найперше привернуло твою увагу? Яку роль, на твою думку, відіграють численні деталі?

Роботи Аусекліса Баушкеніекса

Ти вже знаєш, що серед багатьох видів портрета особливе місце в творчій спадщині митців посідає автопортрет.

Гра «Хто це?».
Розглянь автопортрети художників країн Балтії. За допомогою застосунку Lens розпізнай імена митців та дізнайся про їхню творчість.

Поради від майстра: аби намалювати автопортрет, тобі знадобиться дзеркало і чітке освітлення. Аркуш краще розташувати вертикально. Спочатку треба визначити характерні особливості обличчя, зачіски. Потім варто пригадати пропорції голови людини і намалювати її контур, позначити губи, ніс, очі, волосся. Деталі промальовують насамкінець.

Створи автопортрет у техніці акварельного чи гуашевого живопису або засобами художньої графіки (за вибором).

1

2

майстер-клас на youtube-каналі

3

4

- Що нового ти дізнався/дізналася з історії розвитку портретного жанру?
- Які художники країн Балтії були видатними портретистами?
- Переглянь роботи друзів. Обговоріть, кому з вас вдалося зобразити себе найкраще.

Дізнайся з додаткових джерел більше про творчість одного з портретистів, ім'я якого ми згадували в матеріалі уроку.

Урок 43. НІМЕЦЬКО-АВСТРІЙСЬКА МИСТЕЦЬКА ПОДОРОЖ

Пригадай, що ти знаєш про історію розвитку хорової музики.

Тобі, напевно, доводилось чути вислів: «Співати хором — це справжнє мистецтво». Коли ж розпочалася історія хорового співу?

У Стародавній Греції в театральних виставах звучала музика, а декламація змінювалася співом хору. Хоровий спів можна було почути під час різноманітних спортивних змагань: на Олімпійських іграх на честь Зевса в Олімпії, на честь Аполлона — в Дельфах. Багато урочистих пісень присвячували богам.

Цікаво, що вже в античні часи голоси співаків розрізняли за висотою звучання — регістрами: *netoide* — високі, *mesoide* — середні, *iroide* — низькі.

Рафаель Санті. Фрагмент фрески «Парнас»

За часів Раннього Середньовіччя в кожній церкві був хор. Відомо, що до епохи Відродження професійне хорове виконавство було пов'язане тільки з церквою.

У XIV–XV ст. з активним розвитком поліфонії (багатоголосого співу) формується поняття хорової партії, з'являються три-чотириголосі хори, а невдовзі — шести-восьмиголосі. Із XVII–XVIII ст. утверджується розподіл голосів у хорі на чотири основні партії: сопрано, альти, тенори, баси. Відтоді хор стає невід'ємним учасником оперних

спектаклів, з'являються також світські капели, що пов'язано з розвитком жанрів ораторії, кантати, хорових концертів тощо.

«Свят» («Sanctus») — на основі канону Й. Пахельбеля; «Завжди з тобою» («Always with You») (у виконанні хору хлопчиків «Libera», Лондон).

Розкажи про свої враження від музики. До якого жанру належать ці твори? Охарактеризуй тембри голосів виконавців. Визнач характер мелодії творів та опиши засоби музичної виразності: лад, темп, динаміку, гармонію. Розкажи про музичний супровід кожного твору.

Хор хлопчиків «Libera»

Дізнайся більше про творчість цього хорового колективу, скориставшись власним ґаджетом.

Об'єднайтесь у чотири групи. Дослідіть, на які види поділяють хорові колективи за складом виконавців; за кількістю виконавців; за манерою співу; за статусом.

Гра «Музична вікторина».

Уважно прослухай декілька фрагментів у виконанні хорових колективів. Спробуй визначити вид хору за складом виконавців і за манерою співу, а також розпізнати вид виконання (а капела чи з інструментальним супроводом).

А зараз ми відвідаємо костел — римо-католицький храм, де послухаємо духовну музику під супровід органа.

Духовна (церковна) музика — музичні твори, пов'язані з текстами релігійного характеру і призначені для виконання під час церковної служби або в концертних залах.

Орган був улюбленим інструментом одного з найвизначніших композиторів світу **Й. С. Баха**. Він написав багато творів для органа: духовні кантати, меси, «Різдвяну» й «Великодню» **ораторії**, численні **хорали**, **мотети** та ін.

Е. Гаусманн.
Портрет Й. С. Баха

Меса (італ. *messa*, від лат. *mitto* — відпускаю, посилаю) — вокальний або вокально-інструментальний жанр духовної музики, що має циклічну будову.

Хорал (від лат. *cantus choralis* — хоровий спів) — церковний гімн; урочистий музичний твір на слова символічного змісту. Виконують здебільшого як гімн церкви й на честь проголошених нею святих.

Й. С. Бах. Меса сі мінор. I ч. (5-голосий хор «Господи, помилуй») і «Страсті за Матвієм» (заключний хорал) (у виконанні Мюнхенського Бах-хору та оркестру, диригент — К. Ріхтер).

Які почуття пробуджує прослухана музика? Проаналізуй звучання хору в обох творах. Яку роль відіграє музичний супровід? Які музичні інструменти тобі вдалося розпізнати?

Цікаво, що один із наймасштабніших вокальних творів Й. С. Баха **«Страсті за Матвієм»** було перекладено українською мовою (переклад Т. Островської).

«Страсті…», або як їх іще називають «Пасіони за Матвієм», складаються із 78 музичних номерів, зокрема речитативів, арій, хоралів і хорів. Загальна тривалість звучання — близько трьох годин. Цей твір, призначений для богослужіння, сьогодні виконують переважно на концертах.

Одним із найбільш відомих хорових творів славетного австрійського композитора **В. А. Моцарта** став «Реквієм», на жаль, так і незавершений.

Б. Крафт.
Портрет Моцарта

Реквієм — траурна заупокійна меса в римо-католицькій церкві, а також музичний жанр, твори якого написані у формі й на тексти заупокійної меси.

В. А. Моцарт. «Lacrimosa» з «Реквієму» (у виконаннні Віденського філармонічного оркестру й хору, диригент — К. Бьом).

Які почуття охоплювали тебе під час слухання твору? Що тебе найбільше вразило? У чому, на твою думку, полягає особливість реквієму як музичного жанру?

Виконуємо пісню «Співаєм я, і ти, і Україна» (слова і музика З. Красуляк).
Оберіть соліста/солістку для виконання заспіву, а приспів виконуйте хором. Запишіть свій спів на диктофон. Послухайте запис і оцініть своє виконання.

Гра «Диригент/диригентка».
Оберіть диригента/диригентку. Виконайте хором перший куплет пісні «Співаєм я, і ти, і Україна», дотримуючись вказівок диригента/диригентки щодо темпу й характеру вашого співу. Другий куплет заспівайте ланцюжком. Спробуйте у ролі диригентів інших учнів. Обговоріть, у кого вийшло найкраще керувати хором.

- Про які жанри хорової музики ти дізнався/дізналася?
- Розкажи про особливості розвитку хорової музики в Західній Європі.
- Що таке духовна музика? Де її можна почути?
- Із творчістю яких усесвітньо відомих композиторів ти сьогодні ознайомився/ознайомилась?

Додай у свою музичну скарбничку відеозаписи виконання хорових творів Й. С. Баха та В. А. Моцарта.

Урок 44. НІМЕЦЬКО-АВСТРІЙСЬКА МИСТЕЦЬКА ПОДОРОЖ

Пригадай, що таке декоративне мистецтво. Які особливості йому притаманні?

Продовжуємо нашу мистецьку мандрівку, аби дізнатися, які художні техніки та засоби виразності використовують майстри портретного жанру.

На зламі XIX–XX ст. чимало художників захопилося пошуками нових форм і прийомів у мистецтві. Характерними рисами живопису того часу стали декоративність, плавність ліній і округлість форм, гнучкість і плинність. Такий живопис вирізняється орнаментованістю, використанням стилізованих квітів, язиків полум'я, хвилястих ліній тощо.

Творчість австрійського художника **Ґустава Клімта** відома насамперед завдяки чудовим жіночим портретам, які демонструють його мистецьку оригінальність.

Ґ. Клімт. Танцівниця

Ґ. Клімт. Портрет Аделі Блох-Бауер I

Для **декоративного портрета** характерними є: **стилізація форм** (спрощення і узагальнення); **трансформація форм і пропорцій** (перетворення, округлення, витягування, зменшення/збільшення, зміна конструкції); **відступ від дійсності**; **площинність** зображення; **відсутність перспективи**; **використання фактури**, **текстури**, **орнаментальності** в зображенні.

Розглянь портрети, написані сучасними художницями за правилами декоративного живопису. Чим особливі ці роботи? Зверни увагу на форми, пропорції та кольори.

І. Колесникова

М. Шапіро

Мистецтво **вітражу**, яке поширилося в Європі із XII ст., не втратило актуальності й досі.

Вітраж — сюжетна або орнаментальна композиція, виконана зі шматочків прозорого кольорового скла, скріплених свинцевим обрамленням.

Сьогодні **вітражні портрети** використовують в інтер'єрах будинків і громадських споруд. За допомогою емалі митці створюють імітацію фактури тканини, мережива та декоративний об'єм.

Розглянь зображення. Поміркуй, що є характерним для вітражного портрета.

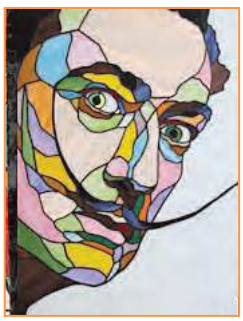

Зразки вітражних портретів

Нещодавно з'явився новий вид рукоділля — алмазна вишивка. Це нескладна техніка, що більше нагадує написання картини за номерами або створення мозаїки. «Алмази» — спеціально ограновані пластикові елементи — розкладають на панно у визначених місцях і фіксують клеєм. Завдяки спеціальній обробці їхні кольори переливаються і надають роботі різноманітних відтінків. Іноді алмазну вишивку називають 5D-технологією, оскільки залежно від кута зору зображення можуть мати різний вигляд.

Мозаїчний портрет

Не менш цікавим видом творчості є портретна мозаїка, яку виготовляють зі смальти, скла, каменю.

Чи доводилось тобі бачити портрети на будинках?

Це вуличне мистецтво **стріт-арт**, основну частину якого створюють у техніці графіті спрей-арт, що виникла в1980-х роках і поширилася в XXI столітті. Для створення такого портрета потрібна чітка концепція малюнка, адже він має гармонійно доповнювати міський ландшафт.

Об'єднайтесь у три групи. Розгляньте зразки стріт-арту на вулицях Берліна та Відня. Проаналізуйте композицію кожного зображення. Обговоріть, чи доречне воно на міських спорудах.

Останнім часом дедалі більшу популярність серед людей різного віку, статі й соціального стану здобуває **інтуїтивний живопис**, малювання «чим хочеться і як відчувається». Можна використовувати фарби, пензлик, мастихін, штампи, а можна малювати й пальцями. Такий живопис розглядають як техніку арт-терапії, що надихає на творчі успіхи, розкриває потенціал, нові можливості кожної людини.

Відеоролик «Зразки інтуїтивного живопису Німеччини, Австрії».

Інтуїтивний живопис присутній і в творчості українських майстрів.

Розглянь роботи художниці з Тернополя Олесі Гудими. Розкажи про свої враження від цих творів. Які образи, на твою думку, втілила мисткиня?

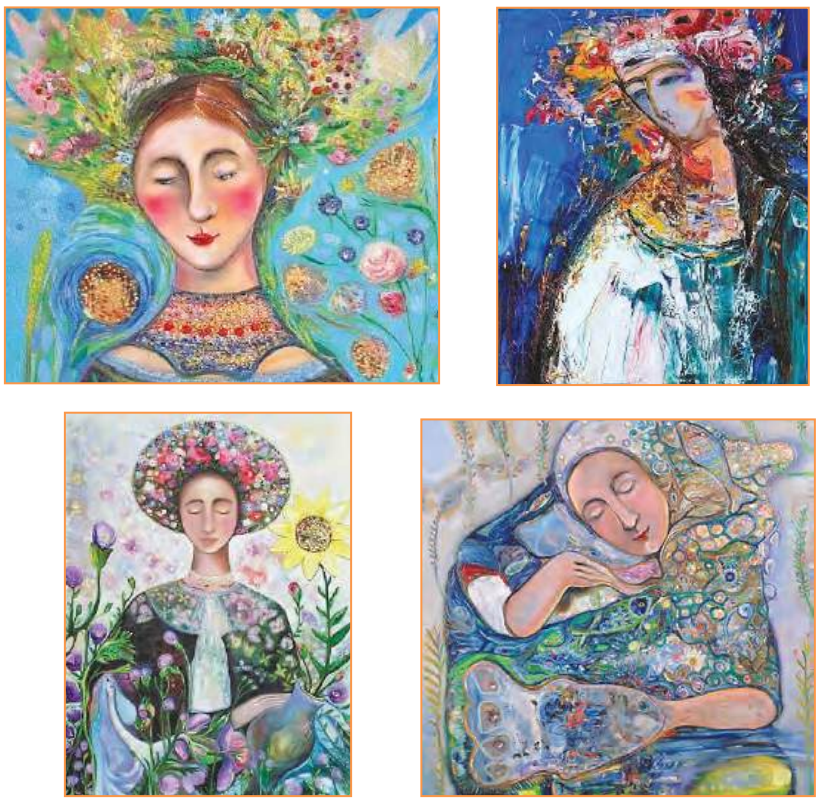

Роботи Олесі Гудими

Створи портрет у стилі поп-арт на основі фотографії. Така робота може стати оригінальним подарунком другові/подрузі, комусь із рідних. Для втілення задуму тобі знадобиться фото, маркери, пензлики, акрилові фарби.

Спочатку вибери фотопортрет, збільш його розмір до формату А4 за допомогою комп'ютерної програми Paint і роздрукуй або зафіксуй на планшеті.

Тоді поклади на портрет чистий аркуш і наведи контури. Розділи маркером отримане зображення на фрагменти та замалюй кожен фрагмент акриловою фарбою.

Ти можеш виконати це завдання і на вебсервісі онлайн. Порівняй роботи, створені вручну і на сервісі.

майстер-клас на youtube-каналі

1

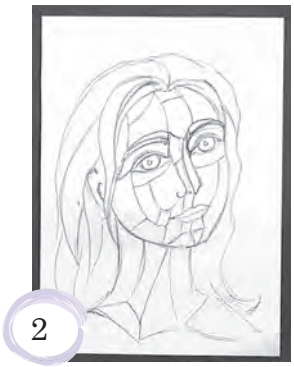
2

3

4

5

- Чим тебе вразили незвичайні техніки створення портрета?
- Яка техніка тобі найбільше сподобалася? Поясни, чому.
- Проаналізуй свою роботу. Поміркуй, чи вдало підібрані кольори, чи збережено настрій моделі, зафіксований на світлині.

Спробуй свої сили в інтуїтивному живописі. Поділися своїми враженнями з друзями.

Урок 45. МИСТЕЦТВО СКЕРЦО ТА ШАРЖУ

Пригадай, яку музику називають камерно-інструментальною, та назви її жанри. Які з цих жанрів тобі вже відомі?

Сьогодні ми вирушаємо в мистецьку подорож до Польщі, аби дізнатися більше про композитора, який надзвичайно майстерно виконував власні твори. Сучасники називали його віртуозом! Хто ж він?

Польща відома іменами багатьох талановитих композиторів, серед яких **К. Пендерецький**, **Х. Гурецький**, **С. Монюшко**, **В. Лютославський**. Та справжньою її гордістю є **Фридерик Шопен** — геніальний композитор і віртуозний піаніст.

Л. Балестрієрі. Фридерик Шопен за фортепіано

Шопен здобув гучну славу ще за життя. Його творчість та майстерність гри на фортепіано цінували видатні музиканти світу Ф. Ліст, Р. Шуман, Ф. Мендельсон та інші, висловлюючи своє захоплення публічно. Майже всі твори Шопена написані для фортепіано. В його музиці цей інструмент звучить як цілий оркестр, а деколи — немов людський голос. Композитор вдихнув нове життя у жанр романтичної прелюдії, опоетизував і драматизував танці: мазурку, вальс, полонез; створив фортепіанну баладу тощо.

Ф. Шопен. Скерцо № 2, сі-бемоль мінор (фортепіано).

Про що розповіла тобі прослухана музика? Яку картину ти уявляєш під звуки цієї мелодії? Назви засоби виразності твору та охарактеризуй їх.

Скерцо (італ. *scherzo* буквально — жарт) — частина симфонії, сонати, квартету чи самостійний музичний твір у жвавому, стрімкому темпі, з гострохарактерними ритмічними і гармонічними зворотами.

На думку музикознавців, жанр скерцо зародився у XVI–XVII ст. Тоді цим терміном називали одноголосі або багатоголосі канцонети — пісеньки на тексти жартівливого, грайливого характеру. Такі твори писали **А. Брунеллі**, **Б. Маріні**, **К. Монтеверді**. Із початку XVIII ст. слово «скерцо» почали вживати щодо інструментальних п'єс, подібних до каприччо з їх вигадливою зміною епізодів, настроїв.

Чотири фортепіанні скерцо **Ф. Шопена** належать до найвищих досягнень в історії цього жанру. Усі вони мають тричастинну будову з ліричною центральною частиною. Скерцо № 2 надзвичайно різноманітне за характером, із мінливими настроями і барвами звучання.

Серед безлічі інструментальних творів **Й. С. Баха** є і жартівливі — наприклад, скерцо з оркестрової сюїти № 2. Воно звучить так актуально, ніби композитор живе в наш час і знає, що сучасна молодь полюбляє танцювати й жартувати. Твір, який прийшов до нас крізь віки, лунає з екранів телебачення, з мобільних телефонів, «живе» у фільмах та спектаклях.

Й. С. Бах. Скерцо («Жарт») з оркестрової сюїти №2 (для флейти і струнного оркестру).

Й. С. Бах. Скерцо в інструментальному та вокальному виконанні (сучасна обробка).

Визнач характер прослуханого твору. Що в ньому є особливим? Які засоби виразності використав композитор? Як звучить твір у класичному варіанті та в сучасній інструментальній обробці? Порівняй скерцо Й. С. Баха та Ф. Шопена. Поміркуй, у чому криється секрет популярності цих творів.

Мабуть, ти знаєш, що для розвитку виконавської майстерності музиканти використовують спеціальні вправи — **етюди**. Цікаво, що цей жанр можна знайти в багатьох видах

мистецтва. Зокрема, етюд в образотворчому мистецтві — твір допоміжного характеру, виконаний з натури з метою її вивчення у процесі роботи над картиною, скульптурою тощо; в літературі — невеликий твір, присвячений якомусь окремому питанню; невелика одноактна п'єса, події якої мають драматичний характер; у театрі — вправа, що слугує для розвитку та вдосконалення акторської техніки і складається з різних сценічних дій, імпровізованих чи заздалегідь розроблених викладачем; у фотографії — художній знімок, епізод із життя; в музиці — твір віртуозного характеру; п'єса навчального характеру, в якій застосовується певний технічний прийом гри.

Напевно, тобі відомо, що майже всі композитори мали учнів та послідовників, яким передавали свою майстерність. Наприклад, першими вчителями Моцарта і Бетховена були їхні батьки. Згодом обидва композитори стали наставниками багатьох музикантів. У родині Бахів мистецтво передавалось із покоління в покоління, а сам композитор створив чимало музичних творів навчального характеру для своїх дітей.

Етюд — п'єса навчального характеру, в якій застосовується певний технічний прийом гри, або невеликий музичний твір віртуозного характеру.

Виділяють **технічні етюди** (в творчості М. Клементі, Р. Крейцера, К. Черні та ін.); високохудожні концертні **етюди-п'єси** (в творчості Б. Бартока, Й. Брамса, М. Лисенка, Ф. Ліста, Н. Паганіні, Ф. Шопена та ін.); **симфонічні етюди** Р. Шумана та ін.

Ф. Шопен. Етюд до мінор («Революційний»), опус 10, № 12 (фортепіано).

Розкажи про особливості звучання прослуханого етюду. Чи схожий він на тренувальні вправи? Охарактеризуй засоби музичної виразності. Які картини ти уявляєш під звуки цієї мелодії?

Надворі весна. Пригадаймо разом особливості календарно-обрядових пісень, якими здавна зустрічали і закликали весну.

Мелодії веснянок побудовані на багаторазовому повторенні однієї-двох поспівок у межах невеликого діапазону. Зовсім інша авторська веснянка, написана відомим композитором В. А. Моцартом.

Розучуємо «Весняну пісню» (слова Кр. Овербека, переклад М. Познанської; музика В. А. Моцарта).

1. Прийди, весно, щоб знову
Озвалися струмки,
Щоб гай наш і діброву
Прикрасили квітки!
Щоб нас із сонцем разом
Будив пташиний гам.
Як хочеться з піснями
Лужком пробігти нам!

2. Хай знову на світанні
Цвітуть рясні сади.
Зелений любий травню,
Скоріш до нас прийди!
Нехай в гаю, на луках
Росте нова трава,
Нехай зозуля кука
І соловей співа!

Виконай пісню разом з однокласниками хором під музичний супровід. Створіть танець-імпровізацію, у якому виразіть свій настрій.

- Про які музичні жанри ти дізнався/дізналася на уроці?
- Що характерно для мелодії скерцо?
- Що таке етюд у різних видах мистецтва?
- Які бувають музичні етюди?

Створи музичну листівку за допомогою свого ґаджета: вибери зображення весняної тематики й озвуч його музикою Ф. Шопена.

Урок 46. МИСТЕЦТВО СКЕРЦО ТА ШАРЖУ

Розглянь твори образотворчого мистецтва, що мають різні назви: гумористичний малюнок і шарж. Поміркуй, чим вони пов'язані із жанром портрета.

Карикатура — один із найдавніших видів малюнка. Сатиричний або гумористичний малюнок здавна використовували для перебільшення комічних аспектів тієї чи іншої особи. За допомогою прийому несподіваного контрасту отримували бажаний ефект, загострення і надмірну виразність характерних рис.

Карикатура (італ. *caricatura*, від *caricare* — перевантажувати, перебільшувати) — сатиричний або гумористичний малюнок загостреного критично-викривального характеру.

Карикатура О. Кустовського

Шарж (франц. *charger*) — різновид карикатури, в якому зберігається подібність з об'єктом зображення, а комічний ефект досягається за допомогою м'якого, доброзичливого гумору.

В. Лукаш. Шарж на П. Пікассо

Герлуф Бідструп — геніальний данський майстер мальованої історії та один із найяскравіших карикатуристів XX століття. Його герої розповідають історії, кепкують над недоліками людей та змушують усіх сміятися.

Г. Бідструп

Розглянь роботу Г. Бідструпа. Про що вона розповідає? Яке явище в житті школярів висміює художник?

Г. Бідструп. Домашнє завдання

Разом із сусідом/сусідкою по парті досліди, чим відрізняється карикатура від шаржу.

У наш час на зміну карикатурам приходять меми. **Мемом** називають будь-яку ідею, символ, манеру, ситуацію або образ дії, що передаються від людини до людини за допомогою мови, письма, відео, ритуалів, жестів тощо.

Існує багато мобільних додатків-мемогенераторів: Imgur, Mr-mem, Meme Generator та десятки інших. Тут можна взяти готовий шаблон для створення мему і дізнатися, який контент зараз популярний. Можливо, це надихне тебе на нову ідею.

Створювати меми можна, використовуючи будь-яке зображення, підібравши до нього влучний підпис.

Польський художник **Павло Кучинський** — яскравий, самобутній сучасний митець. У своїх роботах за допомогою сатири він привертає увагу до актуальних проблем. Малюнки митця сповнені проникливого гумору, сарказму та гострої критики. Кожна картина чи карикатура змушує глядачів замислитись над реаліями сучасного життя.

Розглянь роботи П. Кучинського. Які проблеми сьогодення порушує художник?

Роботи Павла Кучинського

Розглянь карикатури із книги «Музиканти сміються» (с. 149). За змістом однієї з них (на вибір) придумай історію. Добери музику скерцо, яка допоможе тобі розповісти свою гумористичну історію друзям.

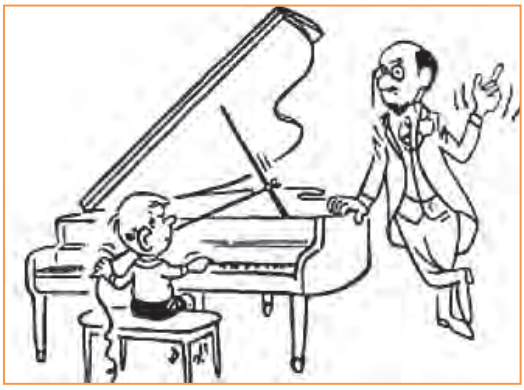

Намалюй портрет друга/подруги у жанрі шаржу.
Спочатку розглянь зразки зображень голови людини в шаржах. Далі промалюй усі елементи обличчя друга/подруги. Зверни увагу на деталі та спробуй надати їм комічних відтінків. Додай потрібний контур і тон.

майстер-клас на youtube-каналі

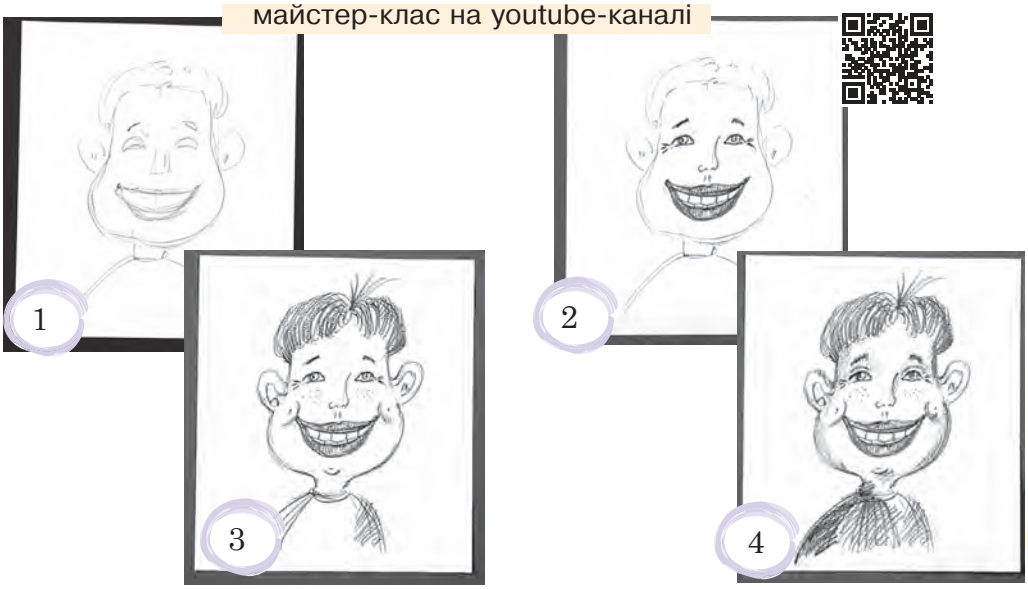

- Розкажи про особливості комічних та сатиричних малюнків.
- Чим відрізняється шарж від карикатури?
- Назви імена відомих карикатуристів, про яких ішлося на уроці.
- Що таке меми? Як їх створюють?

Спробуй створити мем на тему «Мистецтво», скориставшись власним ґаджетом.

Урок 47. ВІД НОКТЮРНУ, РОНДО ДО НАТЮРМОРТУ

Пригадай, що таке рондо в музиці. Вислови припущення, який музичний жанр називають ноктюрном.

Наша мистецька подорож Європою триває. Сьогодні ми побуваємо в Норвегії, а на зворотному шляху відвідаємо Австрію.

На початку XIX ст. у мистецтві почав зароджуватися новий напрямок — **романтизм**.

Митці-романтики виявляли великий інтерес до народної творчості. У музиці середини XIX ст. активно розвивалися національні композиторські школи Польщі (**Ф. Шопен**, **С. Монюшко**), Чехії (**Б. Сметана**, **А. Дворжак**), Угорщини (**Ф. Ліст**). Пізніше, з кінця XIX ст., до романтизму приєдналися національні школи Норвегії (**Е. Ґріґ**), Іспанії (**І. Альбеніс**), Фінляндії (**Я. Сібеліус**).

У національних композиторських школах виникали нові, переважно камерні жанри, спрямовані на духовний світ людини, на те, що хвилює кожного. Серед цих музичних жанрів особливе місце посідає ноктюрн.

Ноктюрн (франц. *nocturne* — нічний) — лірична наспівна мелодична п'єса, зміст якої пов'язаний з художніми образами ночі.

Е. Ґріґ. Ноктюрн № 4 з циклу «Ліричні п'єси» (фортепіано).

Про що розповіла тобі прослухана музика? Які картини постають у твоїй уяві? Розкажи про особливості звучання ноктюрну. Назви засоби його виразності та охарактеризуй їх.

Відеоролик весняної тематики під музичний супровід «Ноктюрну № 4» Е. Ґріґа (у виконанні Лондонського симфонічного оркестру).

Поділися враженнями від перегляду. Порівняй оркестрове та фортепіанне звучання ноктюрну. Яке з них тобі більше сподобалося? Поясни, чому.

Ноктюрни з'явилися ще у XVIII ст. як багаточастинні інструментальні п'єси довільної форми. Ці твори писали

переважно для духових або для струнних інструментів і виконували на свіжому повітрі у вечірні та нічні години. Іноді такі композиції називали італійським словом *notturno*.

А тепер повертаємось до Зальцбурга, де на нас чекає зустріч із черговими музичними шедеврами В. А. Моцарта.

В. А. Моцарт. «Рондо в турецькому стилі» з фортепіанної сонати №11 ля мажор (у класичному варіанті та в сучасній обробці).

В. А. Моцарт. Рондо для скрипки з оркестром сі-бемоль мажор.

Розкажи про особливості звучання прослуханих творів. Охарактеризуй засоби виразності, використані в кожному з них. Які музичні інструменти виконують «Рондо в турецькому стилі» у сучасній обробці? Чим відрізняється сучасна обробка рондо від оригіналу? Доведи свою думку.

Один із музикознавців, котрий досліджував вплив музики на людину, довів, що твір В. А. Моцарта **«Рондо в турецькому стилі»** поліпшує настрій.

Цікаво, що «Рондо...» є третьою частиною сонати ля мажор. За законами музичної композиції, фінальну частину сонати пишуть у певній класичній формі. Моцарт обрав відому форму рондо: музика неначе «ходить» по колу і один мотив увесь час повторюється. Ця частина здобула велику популярність, і згодом її почали виконувати як окремий твір.

Рондо — музична форма, для якої характерне кількаразове повторення головної теми (рефрену), що чергується з різними за змістом епізодами.

За кількістю тем виділяють **мале рондо** (одна або дві теми) і **велике рондо** (три і більше тем).

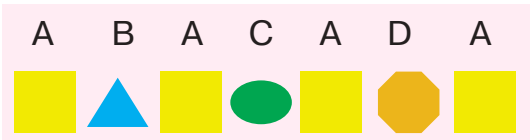

A — рефрен,
B, C, D — епізоди

Схема музичної форми рондо

Уривок із мультфільму «Чарівна флейта»: «Рондо в турецькому стилі» за мотивами музики В. А. Моцарта (реж. В. Ґерш, 2008).

Поділися враженнями від перегляду. Зверни увагу, як режисер зумів передати музичні образи засобами анімації.

Ж.-П. Ревербері. «Фантазія» (у виконанні оркестру «Rondo Veneziano» під керівництвом Ж.-П. Ревербері).

Які емоції пробуджує ця музика? Опиши мелодію та характер прослуханого твору. Які музичні інструменти його виконують? Чи вдалося тобі розпізнати рефрен та епізоди?

Виконуємо «Весняну пісню» (слова Кр. Овербека, переклад М. Познанської; музика В. А. Моцарта).

Створи разом із друзями музичний супровід до пісні на ударних інструментах.

«Веснянка» (у виконанні гурту «Go_A»).

«Go_A» — це електрофольк-гурт, що брав участь у пісенному конкурсі «Євробачення-2021» з піснею «Шум», яка посіла 1-ше місце у світовому чарті «Spotify Top Viral».

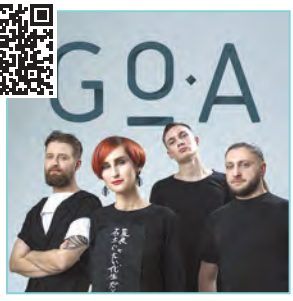

Проаналізуйте, чим відрізняється звучання цієї веснянки від народної пісні. Дізнайтесь більше про творчість гурту.

Придумай музику і заспівай свою веснянку друзям.

Прийшла весна зеленокоса,
Сади розквітли і гаї.
Гойдає вітер срібні роси,
Співають дзвінко солов'ї.

Г. Шевчук

- Із якими музичними жанрами ти ознайомився/ознайомилась на уроці?
- Розкажи про особливості ноктюрну та музичної форми рондо.
- Наведи приклади інших творів, написаних у формі рондо.

Дізнайся більше про жанр ноктюрну. Досліди, чи існує ноктюрн, написаний для голосу.

Урок 48. ВІД НОКТЮРНУ, РОНДО ДО НАТЮРМОРТУ

Розкажи, що тобі відомо про жанр натюрморту. Пригадай, що таке натурна постановка.

Світ навколишніх речей люди намагалися відтворювати в художніх образах здавна. Про це свідчать зображення посуду, квітів, фруктів на фресках і мозаїках Стародавнього Єгипту та в культурі античності.

У Європі XV–XVI ст. зображення «тихої природи речей» було переважно другорядною частиною загальної композиції твору історичної чи релігійної тематики. Першими зразками власне натюрморту вважають окремі роботи італійських майстрів **Якопо де Барбарі** та **Мікеланджело да Караваджо**.

Розглянь натюрморти італійських митців. Опиши, що на них зображено. Охарактеризуй колірну гаму кожної роботи. Зверни увагу на розміщення об'єктів у планах.

М. да Караваджо.
Натюрморт із фруктами

Я. де Барбарі.
Натюрморт з куріпкою, латною рукавицею і арбалетним болтом

Натюрморт як самостійний жанр остаточно сформувався і досяг найбільшого розквіту лише в XVII ст. у творчості голландських та фламандських художників.

Натюрморти з квітами та фруктами — найпопулярніші та наймасовіші види цього жанру. Вдало дібрані й закомпоновані у форматі, збагачені кольором та фантазією художника предмети утворюють вишуканий натюрморт.

Розглянь роботи голландських майстрів натюрморту XVII ст. Розкажи, яке тло використано в кожному творі. Охарактеризуй яскравість та насиченість кольорів.

Б. ван дер Аст.
Кошик із квітами

А. ван Беєрен. Натюрморт
із палтусом та іншою рибою

У XVIII — середині XIX ст. в мистецькому середовищі сформувалося поняття «**навчальний натюрморт**». Такі роботи виконували початківці, які прагнули оволодіти основними образотворчими засобами: композиція, колір, форма, простір, художня техніка тощо.

Широкі можливості для новаторського осмислення натюрморту з'явилися у XIX — на початку XX століття. До цього жанру зверталися геніальні майстри **Поль Сезанн**, **Поль Гоген**, **Анрі Матісс**, чиї роботи досі вражають глядачів, викликаючи асоціативні уявлення й думки.

А. Матісс.
Фрукти і бронза

П. Сезанн. Натюрморт
із яблуками та апельсинами

Відеоролик «Шедеври натюрмортів».

Розглянь квіткові натюрморти. Які емоції вони викликають? Проаналізуй композиції картин, опиши передній та задній плани. Які виражальні засоби застосували митці?

Й. Б. Дрехслер. Великий квітковий натюрморт із птахами

Ф. К. Петер. Букет у вазі

Обговори із сусідом/сусідкою по парті, у чому полягає робота флориста. Поміркуйте, чи можна назвати людину цієї професії художником.

Художник-флорист — людина, яка складає композиції із живих квітів, добираючи їх за складом, формою, розміром. Кожна композиція талановитого флориста — це витвір мистецтва.

Розглянь роботи художників-флористів із галереї квітів «Ігор» (м. Тернопіль). Добери назву для кожної композиції.

Відеоролик «Квіткові натюрморти».

Поради від майстра: композиція квіткового натюрморту — це зазвичай ваза із квітами. Іноді її доповнюють певними деталями: фруктами, посудом, книгами, свічками, драперією (тканиною, що зібрана м'якими складками), зображенням на задньому плані штор, вікон тощо.

Квіти розміщують у центрі композиції та виділяють розміром, кольором і тональним контрастом; тло промальовують нечітко. Колірна гама композиції має бути гармонійною, врівноваженою.

Візьми до уваги поради майстра і намалюй ліричний натюрморт із весняним букетом. Техніка виконання — акварель.

майстер-клас на youtube-каналі

- Розкажи про історію розвитку натюрморту.
- Які натюрморти є найпопулярнішими?
- Коли виник навчальний натюрморт?
- Назви прізвища знаменитих художників, які працювали в жанрі натюрморту.
- Переглянь роботи друзів. Які квіти переважають на їхніх малюнках? Улаштуйте виставку своїх робіт.

Скористайся власним ґаджетом і створи галерею натюрмортів із книгами або музичними інструментами (за вибором).

Урок 49. МИСТЕЦЬКІ ШЕДЕВРИ

Поміркуй, що таке шедевр. Які камерно-інструментальні твори ти назвав/назвала би шедеврами?

Шедевр — надзвичайно майстерний, довершений у своєму жанрі твір, який отримав захоплені відгуки від критиків.

Сьогодні ми ознайомимося із шедеврами, які створили всесвітньо відомі німецький та італійський композитори.

Л. ван Бетховен. П'єса «До Елізи» (фортепіано).
Л. ван Бетховен. П'єса «До Елізи» (сучасна обробка).

Про що розповіла тобі музика? Опиши, якою ти уявляєш собі Елізу. Охарактеризуй особливості звучання п'єси в оригінальному варіанті та в сучасній обробці. Які музичні інструменти виконують п'єсу в сучасній обробці? Який варіант виконання твору тобі сподобався більше? Чому?

«До Елізи» (нім. *Für Elise*) — знаменита фортепіанна п'єса Людвіга ван Бетховена. Твір було написано приблизно в 1810 році, проте опубліковано лише 1865 року німецьким музикознавцем Людвігом Нолем. Саме Ноль і дав п'єсі її сучасну назву, оскільки на рукописі була присвята, виведена рукою автора: «Елізі на довгу пам'ять від Л. ван Бетховена».

Деякі дослідники вважають, що твір присвячений німецькій співачці Елізабет Рекель (сопрано).

В.-Й. Мелер. Елізабет Рекель

Спробуй відтворити мелодію п'єси «До Елізи» на віртуальному піаніно.

Серед багатьох камерно-інструментальних творів окрему групу складають твори для скрипки. Грати на цьому інструменті доволі складно. Однак в музичній історії XVIII–XIX ст. був один із композиторів, який надзвичай-

но майстерно виконував власні твори на скрипці. Це геніальний італійський скрипаль-віртуоз та гітарист **Ніколо Паганіні**.

Віртуоз (від лат. *virtus* — сила, доблесть, талант) — артист-музикант, який досконало володіє виконавською технікою.

Н. Паганіні. Каприс № 24 (у виконанні заслуженого артиста України О. Криси).

Розкажи про особливості звучання прослуханого твору. Охарактеризуй засоби його музичної виразності. Як називають виконання твору одним музикантом? Що тобі відомо про композитора, який написав цей твір?

Капричо, або **каприс** (італ. *capriccio* — примха, каприз) — інструментальна п'єса довільної форми у блискучому, віртуозному стилі, що ґрунтується на імітації.

Ж.-О. Енгр. Н. Паганіні

Музичну спадщину **Ніколо Паганіні** складають твори для скрипки (24 каприси, 12 струнних квартетів, 6 скрипкових концертів); скрипки і гітари (12 сонат та ін.).

Скрипкове мистецтво наступних епох розвивалося під впливом стилю Паганіні — його прийомів уживання піцикато, подвійних нот і різних фігурацій. Власні твори маестро насичені надзвичайно складними пасажами, що свідчать про багатство його технічних прийомів. На теми Паганіні творило багато видатних композиторів — відомі варіації Й. Брамса та ін.

Н. Паганіні. Каприс № 24 (сучасна обробка).

Порівняй звучання цього твору з оригіналом та вкажи відмінності.

Імпровізація (від лат. *improvisus* — непередбачений) — це створення музики без попередньої підготовки, експромт.

Імпровізації належить чільне місце в народній музичній творчості, а також у концертній практиці XVIII ст. у вигляді сольних каденцій, фантазій, хоральних обробок тощо. Імпровізацією називають і музичний твір, написаний у довільній формі.

Заграй на віртуальній скрипці, намагаючись створити власну імпровізацію.

Скрипка входить до складу сімейства струнно-смичкових інструментів. Вона має чотири струни. З'явилася скрипка приблизно в середині XVI століття; її прообразом була віола.

У XVI столітті та на початку наступного творили відомі скрипкові майстри сімейства **Аматі**. Їхні інструменти й досі вирізняються прекрасною формою та чудовим матеріалом. Загалом, Італія славилася виробництвом скрипок, серед яких нині надзвичайно високо цінують скрипки **Страдіварі** та **Ґварнері**.

Усі майстри мріють дізнатися секрет звучання скрипки Страдіварі. Френсісу Шварцу із Швейцарії вдалося винайти метод обробки деревини, що дозволяє досягти звучання, аналогічного скрипці Страдіварі.

До слова, Ніколо Паганіні мав колекцію скрипок майстрів стародавньої Італії й особливо шанував скрипку роботи Ґварнері. Уславлений інструмент хтось влучно назвав «удовою Паганіні». Згідно із заповітом музиканта, «удову Паганіні» було передано у власність міста Генуя.

Дізнайся більше про особливості звучання скрипок італійських майстрів, скориставшись власним ґаджетом.

Розучуємо пісню «Музика» (слова І. Боровик, музика Ю. Рожкова).

1. Що заспокоїть нас у горі,
Печать журби змахне з чола
І викреше вогонь із серця?
Це може тільки музика!
Поглянь: у неї сильні крила,
Підхопить будь-кого вона.
І вже немає місця злому
Там, де з'явилась музика!

Приспів:
Музика, музика —
Вона легка, прозора й ніжна!
Музика, музика —
Як вітерець весняно-свіжий!
Музика, музика —
Без неї щастя не буває!
Музика, музика —
Серця закоханих єднає!

2. Вбирається у пишні шати,
Завжди красива й молода,
Нікому в світі непідвладна
Чудова й горда музика!
Не відає вона кордонів,
Із вічністю заручена,
Весь світ об'єднує любов'ю,
В житті панує музика!

Приспів.

Заспівай пісню під музичний супровід і покажи рукою рух мелодії.

- Розкажи про особливості інструментальної п'єси «До Елізи».
- Що таке імпровізація?
- Кого називають віртуозом? Яку музику ми слухали у виконанні віртуозів?

Дізнайся із додаткових джерел більше про творчість відомого німецького композитора Л. ван Бетховена.

Урок 50. МИСТЕЦЬКІ ШЕДЕВРИ

Пригадай, у яких видах мистецтва існує жанр натюрморту.

На минулому уроці ми ознайомилися з історією розвитку класичного натюрморту в живописі. Сьогодні ж розглянемо твори цього жанру в графіці, скульптурі, фотомистецтві тощо.

Натюрморти на фресках, мозаїці

Ти вже знаєш, що перші зразки натюрмотів належать до стародавніх культур. Створені тогочасними майстрами фрески та мозаїки із зображеннями квіткових візерунків, посуду, фруктів і навіть театральних масок слугували для декоративного оздоблення приміщень.

Скляна ваза з фруктами. Фреска. Помпеї

Натюрморт у графіці

До графічних робіт цього жанру належить насамперед навчальний, або тренувальний натюрморт як комплекс завдань, за допомогою яких початківець відпрацьовує необхідні технічні й художні навички: побудову композиції, розташування об'єктів у планах, світлотінь тощо.

Світлотінь — градація освітленості, що спостерігається на поверхні об'єкта. Елементи світлотіні: світло, відблиск, тінь, півтінь, рефлекс.

На характер світлотіні впливає освітленість, що залежить від сили світла, відстані між об'єктом зображення і художником, а також від відстані між джерелом світла та об'єктом. Поєднання світла й тіні, як і застосування законів перспективи, допомагає митцеві передати в малюнку відчуття тривимірності простору.

Досвідчені майстри створюють графічні натюрморти в різних техніках: **гратаж** (виконання малюнка шляхом продряпування гострим інструментом паперу або

картону, залитого тушшю), **літографія** (створення тиражованих зображень, коли фарбу під тиском переносять із плоскої друкарської форми на папір), **лінограв'юра** (створення тиражованих зображень шляхом контрастного друку з рельєфних поверхонь).

Розглянь графічні натюрморти, створені в різних техніках. Опиши, що на них зображено. Охарактеризуй композиції творів.

П. Пікассо. Натюрморт під лампою. Лінограв'юра

М. Ешер. Рептилії. Літографія

У сфері **графічного дизайну** натюрморт створюють за допомогою спеціальних комп'ютерних програм — графічних редакторів. Такі програми дають змогу не лише виконувати зображення на екрані комп'ютера, а й редагувати їх та зберігати для використання в майбутньому.

Натюрморт, створений засобами комп'ютерної графіки

Шедеври натюрморту в живописі

Відвідаймо виставку шедеврів живописних натюрмортів.

Легендарний нідерландський художник XVII ст. **Віллем Геда** уславився як «майстер сніданків» завдяки тематиці своїх картин. Його безсумнівний талант зображувати відблиски світла на гладеньких поверхнях срібного та скляного посуду вражав навіть знаменитих сучасників митця. Вишуканість натюрмортів В. Геди захоплює глядачів і в XXI ст.

В. Геда.
Натюрморт зі срібним глеком і пирогом

Одним із найвідоміших та найвпливовіших живописців в історії світового мистецтва є нідерландський художник XIX ст. **Вінсент ван Гог**. У його доробку чимало портретів, пейзажів та натюрмортів, зокрема й знамениті натюрморти з улюбленими соняшниками, які стали своєрідним символом творчості митця.

Унікальний і неповторний — саме так називають видатного іспанського художника XX ст. **Пабло Пікассо**. Кожна його робота — дивовижний сплав оригінального задуму та геніального втілення. Окрім традиційних реа-

В. ван Гог.
Соняшники

П. Пікассо.
Натюрморт із букетом квітів

лістичних натюрмортів, сповнених світла і яскравих барв або похмурих, виконаних у блакитно-сірих тонах, митець писав і декоративні твори цього жанру — стилізовані зображення об'єктів з акцентом на чіткі геометричні форми, колір та фактуру.

Серед сучасних майстрів натюрморту популярність в усьому світі здобули **Сесіл Кеннеді**, **Джуліан Стапперс**, **Грегорі Ван Раальте**, **Маріанна Брум, Тріша Хардвік**, **Сюзан Авіс Мерфі** та багато інших.

С. Кеннеді.
Квітковий натюрморт

Т. Хардвік.
Натюрморт

Натюрморт у скульптурі

Скульптурні натюрморти створюють доволі рідко — переважно це тематичні декоративні рельєфи для окраси приватних чи громадських споруд або паркова кругла скульптура. Тематика робіт традиційна для цього жанру: вази з квітами і фруктами, посуд, книги, музичні інструменти тощо.

Ф. Ботеро. Натюрморт із кавуном

Натюрморт у фотомистецтві

Жанр натюрморту надзвичайно популярний у **фотографії** — це художні світлини, рекламні знімки посуду, страв, квіткових композицій тощо. Іноді фотомитці відмовляються від кольору, створюючи виразні чорно-білі композиції, в яких прагнуть розкрити красу звичних речей.

Роботи фотохудожника М. Волошина

Створи графічний натюрморт із трьох предметів (глечик, яблуко, груша) з натури. Побудуй натурну композицію і вибери вигідний ракурс залежно від розташування елементів та їх освітлення. Розпочинай роботу з осьових ліній. Під час творчого процесу дотримуйся правил перспективи та пропорцій. На останньому етапі деталізуй зображення і надай предметам об'ємності, застосувавши світлотінь. Техніка виконання — простий олівець.

майстер-клас на youtube-каналі

- Що нового ти довідався/довідалася про жанр натюрморту?
- Назви імена митців, які створили світові шедеври цього жанру.

Створи тематичний фотонатюрморт із предметів побуту. Скористайся цифровим фотоапаратом або камерою смартфона.

Пригадай, яку музику називають фортепіанною. Які жанри фортепіанної музики ти знаєш?

Минулого року ми ознайомились із музичними інструментами, на яких виконують фортепіанну музику. Серед них — сучасні піаніно, роялі, електронні цифрові піаніно, синтезатори тощо. Раніше подібні музичні інструменти називали клавірами.

Клавір (нім. *Klavier*) — загальна назва групи клавішно-струнних музичних інструментів XVII–XVIII ст. (клавікорд, клавесин, фортепіано тощо) або мануальна клавіатура в орга́ні.

Клавесин — старовинний клавішно-струнний щипковий музичний інструмент, металеві струни якого защипують плектром із пера або шкіри.

У XVI—XVIII ст. був поширений клавесин із двома клавіатурами, під час гри на якому струни защипували пальцями. Клавесин мав певні особливості: виразність тону, ритмічну чіткість і прекрасну поєднуваність з іншими інструментами та голосами, що зробило його чудовим ансамблевим інструментом. Проте поява фортепіано, яке значно переважало клавесин за силою звуку, поступово витіснила його із широкої музичної практики.

Пригадай, який жанр камерно-інструментальної музики називають сонатою.

Сьогодні ми побуваємо в кількох країнах Європи, аби більше дізнатися про жанр сонати в мистецтві. Спочатку вирушимо в Італію, потім — в Іспанію.

Д. Скарлатті. Соната ре мажор для клавесина.

Який настрій створює ця музика? Що ти уявляєш, слухаючи твір? Чим особливе звучання клавесина?

Доменіко Скарлатті — знаменитий італійський композитор і клавесиніст XVIII ст. Близько 25 останніх років життя провів у Мадриді, де написав понад 500 сонат для клавіру. Сонати Д. Скарлатті протягом століть посідали значне місце в репертуарі піаністів та клавесиністів і не втратили популярності й донині.

Доменіко Скарлатті

В Іспанії надзвичайно популярним музичним інструментом є гітара. Тож не дивно, що чимало творів, зокрема й сонати, виконують на гітарі.

Х. Родріго. Уривок із сонати для гітари.
Х. Родріго. Уривок із концерту «Аранхуес» для гітари з оркестром: частина 2.

Про що розповіла тобі музика? Поміркуй, чому іспанського композитора XX ст. Х. Родріго називають майстром музичного пейзажу.

Подорожуємо до Відня, де жив і творив відомий композитор **Йозеф Гайдн**, у доробку якого є 52 клавірні сонати.

Переважно вони складаються з трьох частин: перша — сонатне алегро; друга — повільна, глибоко зосереджена, скорботна; третя (фінал) — швидка, енергійна, радісна — зазвичай у формі рондо.

Т. Гарді. Портрет Й. Гайдна

Й. Гайдн. Соната для фортепіано ре мажор.

Розкажи про особливості звучання сонати. Які засоби виразності твору тобі вдалося розпізнати? Які картини ти уявляєш під час слухання цієї музики? Чи сподобалася тобі музика? Склади схему цього музичного твору.

На початку XVII ст. утворилося два типи сонат: **церковна** *(sonata da chiesa)* та **камерна** *(sonata da camera)*. До камерних сонат належить створена Й. С. Бахом соната для скрипки з чітко прописаною партією клавіру.

Із середини XVIII ст. починає інтенсивно формуватися тип класичної сонати, і до кінця століття цей процес завершився.

Композитори, які жили й творили у XVIII–XIX ст. (**Ф. Шопен**, **Л. ван Бетховен**, **Р. Шуман**, **Ф. Ліст**, **Й. Брамс** та ін.), збагатили й розвинули жанр сонати. Наприкінці XIX — на початку XX ст. сонати з'являються у творчості французьких композиторів: **Г. Форе**, **П. Дюка**, **М. Равеля**, **К. Дебюссі**. У XX ст. соната залишається одним із провідних музичних жанрів.

К. Дебюссі. Соната для віолончелі та фортепіано ре мінор. Частина 1.

Які емоції пробуджує ця музика? Чим особливе звучання віолончелі? Опиши характер кожної теми сонати.

Клод Дебюссі — відомий французький композитор. Писав камерні музичні твори для флейти, скрипки, віолончелі, фортепіано в жанрах сонати, квартета, ноктюрну, прелюдії та ін.

Виконуємо пісню «Музика» (слова І. Боровик, музика Ю. Рожкова).

Уяви себе в студії звукозапису. Запиши свій спів на диктофон. Послухай, як прозвучала пісня у твоєму виконанні.

- Розкажи про особливості жанру сонати. Які композитори писали сонати? Хто з них започаткував класичну сонату?
- Назви імена авторів, твори яких ми сьогодні слухали.

Дізнайся більше про творчість Й. Гайдна. Збери свою власну колекцію камерно-інструментальної музики.

Урок 52. СЛАВЕТНІ ІМЕНА В МИСТЕЦТВІ

Пригадай, які твори образотворчого мистецтва належать до побутового жанру.

Історія розвитку побутового жанру

Побутовий жанр у мистецтві зародився дуже давно. Про це свідчать сцени полювання, виконані первісними художниками в печерах, епізоди звичного життя на стінописах поховальних камер у Стародавньому Єгипті, сюжетні замальовки на античних фресках та мозаїках.

Побутові сцени в давньоєгипетському мистецтві

Фрески на стіні житлового будинку в Помпеях. I ст.

В епоху Відродження на побутових картинах зображували весілля, бенкети, зазвичай ідеалізуючи сюжет і насичуючи його символізмом.

В італійському мистецтві побутовий жанр довгий час не відокремлювали від релігійного. І тільки в XVII столітті художники змогли відобразити життя таким, яким воно є: картини праці селян, буденні справи, ігри дітей тощо.

Побутовий жанр є джерелом знань про життя людей різних епох та різних соціальних станів; це своєрідний літопис традицій і звичаїв.

Дієго Веласкес — славетний живописець XVII ст., доробок якого складають переважно портрети й жанрові полотна.

Адріан ван Остаде — нідерландський художник та гравер, майстер селянського побутового жанру. Його твори зі сценами життя простих людей вирізняються добродушним гумором і поетичністю.

Ще один нідерландський художник **Ян Стен** теж належить до типових представників жанрового малярства XVII ст.

У XVIII столітті в творчості **А. Ватто**, **Ф. Буше**, **Ф. Гоя** та інших теж чимало картин побутової тематики.

У XIX столітті **А. Руссо**, **Е. Мане**, **П. Гоген** створили картини, присвячені соціальним проблемам. У XX столітті побутовий жанр набув найвищого розквіту в живописі та графіці.

Об'єднайтесь у чотири групи. Розгляньте твори побутового жанру, написані в різні часи. Який настрій викликає кожна картина? Які кольори й відтінки на ній переважають? Якими засобами митці досягли виразності своїх творів?

П. Гоген.
Нічне кафе в Арлі

Д. Веласкес.
Жінка готує яєчню

Я. Стен.
Концерт

А. ван Остаде.
Жінка продає рибу

Сюжетно-тематична композиція в побутовому жанрі

Сюжетно-тематична картина обов'язково повинна мати три плани: передній план, заповнений дрібними предметами; середній план із центром композиції; задній план — нейтральний простір.

Розглянь картину. Які емоції викликає цей твір? Про що, на твою думку, говорять мати й донька?

Пітер де Гох.
Мати з донькою біля комори

Для побутової композиції, у якій відтворено події всередині будівлі, важливе значення має **інтер'єр** — внутрішній простір приміщень, а також масштабність зображень, що регулює пропорції фігури людини та її співрозмірність із навколишнім середовищем.

Декоративна композиція в побутовому жанрі

Побутова тематика поширена і в декоративному мистецтві. Обов'язковими елементами такої композиції є **сюжет**, **умовність кольору**, **стилізація**, **орнамент**, **ритм**, **симетрія**, **рівновага**, **контраст** тощо.

Розглянь роботи народної майстрині України Марії Примаченко (с. 172). Який настрій вони створюють? Опиши сюжет кожної картини. Придумай картинам власні назви.

Створи декоративно-сюжетну композицію в стилі М. Примаченко.

майстер-клас на youtube-каналі

- Розкажи про свої враження від ознайомлення із побутовим жанром у зарубіжному мистецтві.
- Назви імена відомих живописців, які працювали в цьому жанрі.
- Переглянь роботи друзів. Обговоріть, які сюжети ви втілили у своїх роботах. Які засоби ви використали для втілення декоративних образів?

Скористайся власним ґаджетом і дізнайся про побутовий жанр у скульптурі або графіці (за вибором).

Урок 53. ГЕРОЇЧНІ МОТИВИ В МИСТЕЦТВІ

Пригадай, які жанри симфонічної музики ти знаєш. Що таке симфонія?

Симфонія — один із найскладніших музичних жанрів. Прототипом симфонії можна вважати італійську увертюру, що склалася при **Д. Скарлатті** наприкінці XVII ст. Узагалі, терміни «увертюра» і «симфонія» тривалий час були взаємозамінними.

Остаточно симфонічний цикл сформувався у творчості **Й. Гайдна** та **В. А. Моцарта**, яких вважають основоположниками класичної симфонії. У симфоніях **Л. ван Бетховена** помітно зміцнів тематичний зв'язок між частинами, великого значення набули героїка, драматизм, філософські засади.

Наприкінці XVIII — та на початку XIX ст. з'явилася романтична симфонія, яка об'єднала в одне ціле класичну форму і ліричний характер тем. У цей час зароджуються і програмні симфонії. У творчості **Ф. Шуберта**, **Р. Шумана**, **Ф. Мендельсона**, **Г. Берліоза**, **Й. Брамса** є незабутні мелодичні симфонії.

Починаючи з кінця XIX та в XX столітті строгі форми симфонії зазнали кардинальних змін. З'явилися симфонії з різною кількістю частин — від однієї до одинадцяти; необов'язковим стало використання сонатної форми. Отож, у переломні моменти свого розвитку симфонічна музика змінювала правила, й ті явища у сфері мистецтва, які спочатку шокували, невдовзі ставали звичними.

Розглянь таблицю. Розкажи, за якими ознаками класифікують симфонії і на які різновиди поділяють твори цього жанру.

Типи симфоній

За формою	3-частинна, 4-частинна, 5-частинна і т. д.
За естетичними категоріями	Симфонія-драма, симфонія-трагедія, симфонія-пастораль, симфонія-концерт, симфонія-ораторія тощо.
За сюжетністю	Програмна, непрограмна.

Л. ван Бетховен. Симфонія № 5. Частина 1 (фрагменти).

Чим тебе вразила музика? Що було в ній незвичного? На яких інструментах виконували твір? Розкажи про особливості їх звучання. Чи є в цій музиці основна мелодія? Доведи. Які засоби музичної виразності характерні для цього симфонічного твору?

Чи знаєш ти, що відома всім симфонія німецького класика була присвячена українцю? З'ясуймо це разом.

Серед дев'яти симфоній Бетховена особливо вирізняється симфонія № 5. Її всі без винятку впізнають за вступом. Цікаво, що цей музичний твір композитор присвятив своєму другу і меценату — синові останнього гетьмана України, графу Андрієві Розумовському (українцю за походженням).

Особливим у звучанні симфонії є те, що всі чотири частини об'єднані грізною «темою долі», котра звучить на початку твору як епіграф. Про неї Бетховен сказав: «Так доля стукає у двері». Ця тема звучить дуже голосно (фортисимо) одночасно в партіях різних інструментів. Симфонія не має програми, її зміст не виражений словами, але яскрава, образна музика, конкретика основного мотиву дають право розглядати твір як картину боротьби людини з життєвими незгодами в ім'я радості та щастя.

Чимало симфонічних творів, що визнані шедеврами, отримали друге життя в сучасній музиці.

Л. ван Бетховен. Симфонія № 5 (у сучасній обробці; фрагменти).

Чим відрізняється оригінал від сучасної обробки? Опиши засоби музичної виразності прослуханого твору.

Гра «Сценарист/сценаристка».

Придумай сюжет фільму, який буде озвучений цією музикою. Розкажи про свій задум друзям, а вдома відтвори його у вигляді коміксів або серії малюнків.

Розучуємо «Козацьку пісню» (слова і музика А. Мігай).

1. За горою дзвони дзвонять:
Дінь-дінь-дінь!
Серце б'ється,
Серце рветься в далечінь.
Сонце сяде, місяць сяє угорі,
Козак коника сідлає на зорі.
Його мати — гостра шабля на боці,
Його батько —- лук зі стрілами в руці,
А сестриця — то зірниця молода,
А що милої немає — не біда!

Приспів:
Гей, гей, гей!
Їду вранці, вдень, вночі
З Запорозької Січі!
Гей, гей, гей!
Степом, полем, через гай —
Отамане, прощавай!

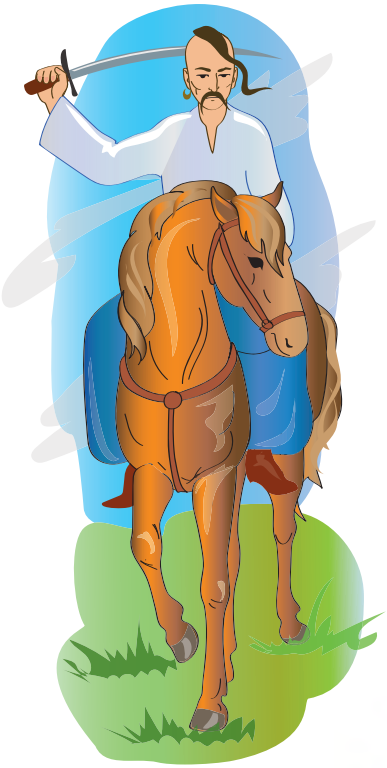

2. За порогом — три дороги:
Раз, два, три!
А за рогом — ще чотири, чотири.
Сім доріг моєї долі, сім шляхів,
А за ними в дикім полі — сім вітрів.
Сім вітрів мене зустрінуть, мов брати,
Порятують від раптової біди,
В чистім небі чорні хмари розженуть
І покажуть козакові вірну путь!

Приспів.

Заспівай пісню та створи музичний супровід за допомогою двох олівців. Чим схожа героїчна музика симфонії із мелодією пісні?

- Розкажи про історичний шлях жанру симфонії.
- Про які різновиди симфонії ти дізнався/дізналася?
- Що тобі відомо про 5-ту симфонію Л. ван Бетховена?

Дізнайся з додаткових джерел, які ще симфонії отримали сучасну обробку та звучать у виконанні естрадних оркестрів.

Пригадай, які жанри образотворчого мистецтва відображають події минулого.

Історичний жанр

Історичний жанр має глибокі корені, що сягають часів Стародавнього Єгипту, Стародавнього Китаю, цивілізації мая, епохи античності. У багатох музеях зберігаються папірусні сувої, на яких зображено сцени коронацій правителів, тріумфальні походи й культові обряди.

Тривалий час зображення історичних подій не виділяли як окремий жанр. Його становлення в образотворчому мистецтві припадає на епоху Відродження. Першими творами історичного жанру вважають роботи італійських живописців XV–XVI ст. **А. Мантеньї**, **П. Уччелло**, **Я. Тінторетто**.

У XVII ст. картини історичної тематики писали **Пітер Пауль Рубенс**, **Нікола Пуссен**, **Рембрандт ван Рейн** та інші.

П. П. Рубенс. Коронація Марії Медичі

У XVIII–XIX ст. історичним жанром захоплювались **Ежен Делакруа**, **Оноре Дом'є**, **Адольф фон Менцель**, **Жак-Луї Давід**, **Франсіско Гоя**, **Поль Деларош**, які писали картини про найважливіші події минулих століть, а також про те, що відбувалося в період їхнього життя.

Розглянь картину. Що тебе найбільше вразило? Опиши сюжет і композицію. Доведи, що твір належить до історичного жанру.

Ф. Гоя.
Повстання 2 травня
1808 року в Мадриді

Батальний жанр

Пригадай, що зображують у творах батального жанру. Із яким жанром мистецтва він найбільше пов'язаний? Поясни, чому.

В епоху античності сцени боротьби зображували в скульптурі, вазописі, на фресках та мозаїках. За часів Середньовіччя батальні сюжети почали з'являтися в книжкових мініатюрах, в іконописі, у монументальному живописі Візантії.

Іспанський маляр XVII століття **Хуан де ла Корте** уславився зображеннями батальних сцен на морі й на суходолі.

Хуан де ла Корте.
Викрадення Єлени
(епізод
Троянської війни)

У творчості німецького художника **Карла Ройхлінга** центральне місце посідають картини батального жанру на історичні теми початку XIX століття.

К. Ройхлінг. Штурм пролому прусськими військами під час битви поблизу Лойтена

Батальний жанр у сучасному мистецтві

Віроломна війна, розв'язана росією проти України, відображається в творчості не лише українських, а й зарубіжних митців і мисткинь. Художня мова універсальна й однаково зрозуміла представникам різних націй і культур. Тож створюючи мистецьку роботу на тему війни за межами своєї держави, автор чи авторка привертає до неї увагу як до глобальної проблеми, що загрожує всьому людству.

Молодий словацький художник **Радо Явор** висловив свою позицію щодо війни в Україні так: «Ця війна демонструє мужність українських солдатів, цивільних осіб і добровольців. А мужність — саме те, що варто малювати». Митець вивчає історію минулих та сучасних воєн і відтворює в своїх роботах відомі батальні сцени засобами комп'ютерної графіки.

Беата Куркуль — художниця й волонтерка литовсько-польського походження, яка зараз живе і працює в Києві. У її доробку — започаткована 2014 року серія картин військової тематики, героями яких є реальні люди —

воїни ЗСУ, прикордонники, військові медики. Їхні розповіді про службу, радощі й тривоги надихають мисткиню. Творить Беата засобами комп'ютерної графіки.

Розглянь картини. Які емоції вони викликають? Які художні засоби та прийоми застосовано в цих роботах? Поміркуй, якою музикою можна озвучити кожен твір.

Б. Куркуль. Світанок

Р. Явор. Танковий таран у соняховому полі

Створи образ воїна-захисника України за зразком або за власним задумом. Техніка виконання — гуаш або акварель.

майстер-клас на youtube-каналі

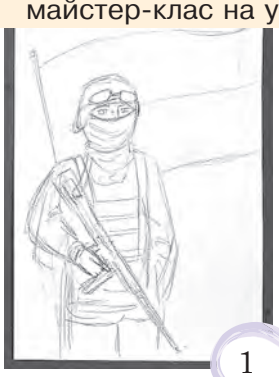

1

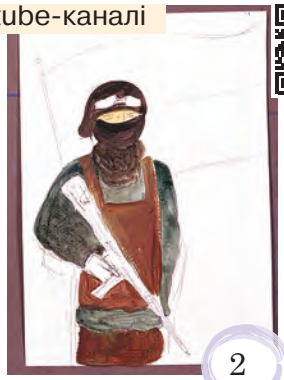

2

3

- Що нового ти дізнався/дізналася про історичний та батальний живопис?
- Назви прізвища знаменитих митців, які творили в цих жанрах.
- Переглянь малюнки друзів. Обговоріть свої роботи і влаштуйте спільну виставку.

Знайди в інтернет-джерелах інформацію про фотохудожників, які висвітлюють війну в Україні.

Урок 55. МІФОЛОГІЧНІ ТА РЕЛІГІЙНІ ОБРАЗИ В МИСТЕЦТВІ

Поміркуй, кого чи що називають музами.

Музика в перекладі з грецької означає «мистецтво муз». У міфах Стародавньої Греції говориться про дев'ять муз, кожна з яких сприяла розвитку певного виду мистецтва або галузі науки.

Е. Пойнтер. Орфей та Еврідіка

Давньогрецький міф «Орфей та Еврідіка» розповідає про талановитого юнака Орфея, який співав і грав на золотій кіфарі так, що зачаровував диких звірів, дерева, скелі, птахів, буйні вітри, морські хвилі. Своїм співом Орфей підкорив злих фурій, які пропустили його в царство тіней Аїда і допомогли побачити кохану Еврідіку. Цей міф покладено в основу відомої опери «Орфей та Еврідіка» німецького композитора **Крістофа Віллібальда Ґлюка**.

К. В. Ґлюк. Мелодія з опери «Орфей та Еврідіка» (соло на флейті у супроводі симфонічного оркестру).

Про що розповіла тобі мелодія? Яким ти уявляєш Орфея? Звучання якого музичного інструмента допомогло створити його чарівний образ? Яку роль виконував симфонічний оркестр?

Мелодія з опери «Орфей та Еврідіка» стала настільки популярною, що отримала друге життя у різних варіаціях.

К. В. Ґлюк. «Мелодія» (соло скрипки і фортепіано).

Об'єднайтесь у пари і розгляньте твір давньоримського мистецтва. Які мотиви відомої легенди втілені у ньому? Обговоріть, чи можна озвучити цю мозаїку музикою К. В. Ґлюка. Створіть акварельними фарбами на папері образ, який навіяла музика.

Звірі слухають музику Орфея. Давньоримська мозаїка з Палермо

У музиці та образотворчому мистецтві ми часто зустрічаємо образ Діви Марії. Її чарівна краса приваблювала багатьох митців.

Долаючи всі перешкоди та межі,
Злітає мелодія-мрія,
І серце німіє від щирої меси
«Аве, Маріє!».
Аве, Маріє!.. І чесною жінкою,
І чистою матір'ю Божою
Життя на Землі розправляєш обжинками
Над нашими болями.
Бо час промине, і за щемними муками
Зросте колискова надія,
Проллється над світом мелодія музики:
«Аве, Маріє!».

Леонід Терехович

Дж. Страцца. Діва Марія

Образ Діви Марії був популярним у всі часи.

Славетний **В. А. Моцарт** написав канон під назвою «Ave, Maria», **Й. Брамс** — хорал, **К. Сен-Санс** — пісню, **Ф. Ліст** — духовну пісню, а ще є пісня в мюзиклі «Нотр-дам-де-Парі» та інші.

Ф. Шуберт. «Ave, Maria» (у виконанні симфонічного оркестру).

Опиши образ Діви Марії, створений відомим композитором. Які слова можна підібрати до звучання мелодії? Зверни увагу, що мелодію виконують скрипки під супровід оркестру, а інколи її підхоплюють духові інструменти. Незмінним залишається акомпанемент, виконаний скрипками на піцикато.

Піцикато — прийом гри на смичкових струнних інструментах щипком, тобто зачіпаючи струну пальцем.

Заспівай вокалізом на звук «а-а-а» мелодію твору під фонограмний запис симфонічного оркестру.

«Третя пісня Еллен» — відомий твір Франца Шуберта, який став популярним під назвою **«Ave, Maria»**. Цей мініатюрний шедевр австрійського композитора протягом ось уже майже двох століть лунає по всьому світу. Композитор зумів висловити у короткій формі надзвичайну глибину і ліризм почуттів.

Знайди в інтернет-джерелах інші види виконання відомого твору. Який із них, на твою думку, звучить найкраще?

Ф. Шуберт. «Ave, Maria» (у виконанні Лучано Паваротті).

Порівняй вокальну версію твору з інструментальною. Яка з них більше тобі сподобалася? Поясни, чому.

Лучано Паваротті

Гра «Упізнай музичний інструмент».
Пригадаймо разом, які музичні інструменти входять до складу симфонічного оркестру.
Об'єднайтеся у чотири групи: струнно-смичкові, ударні, дерев'яно-духові, мідно-духові інструменти. Кожна група по черзі формулює запитання про «свої» інструменти, а всі інші мають їх відгадати. Кожна правильна відповідь — 1 бал. Виграє група, яка набере найбільше балів.

Виконуємо «Козацьку пісню» (слова і музика А. Мігай).
Заспівайте пісню під ритмічний акомпанемент без музики — а капелла, а тоді спробуйте виконати її вокалізом — без слів.

- У якому музичному творі втілено образи міфологічних персонажів?
- Чий образ прославляли композитори в усі часи?
- Твори яких композиторів ми слухали на уроці?

За бажанням спробуй заспівати пісню мовою оригіналу (латинською). Зробити транскрипцію тобі допоможе перекладач.

Ave, Maria

Ave, Maria, gratiā plena;
Domĭnus tecum:
benedicta tu in mulierĭbus,
et benedictus fructus ventris tui, Jesus.
Sancta Maria, Mater Dei,
ora pro nobis peccatorĭbus,
nunc et in horā mortis nostrae.
Amen.

Урок 56. МІФОЛОГІЧНІ ТА РЕЛІГІЙНІ ОБРАЗИ В МИСТЕЦТВІ

Про що розповідають міфи і легенди? Поміркуй, чи можуть твори образотворчого мистецтва розказати про те саме доступними їм засобами.

Разом із сусідом/сусідкою по парті розглянь картини. У якому жанрі вони написані? Обговоріть, яка картина тут зайва. Обґрунтуйте свій вибір.

Д. ван Рейсдал.
Водоспад у лісовому пейзажі

Л. Джордано.
Еней перемагає Турна

С. Боттічеллі.
Паллада і Кентавр

Сюжети античних міфів оспівані в поемах Гомера, відтворені у давньогрецькому вазописі та скульптурі. Проте остаточно міфологічний жанр сформувався в епоху Відродження. На фресках **Рафаеля Санті**, відомих картинах **Сандро Боттічеллі**, **Андреа Мантеньї** та інших славетних митців утілені образи міфологічних персонажів.

У XVII столітті міфологічний жанр отримав розвиток у творчості фламандського живописця **Пітера Пауля Рубенса**, який писав героїв міфів Юпітера та Каллісто, Персея та Андромеду. У цьому жанрі працював і його сучасник, видатний художник Франції **Нікола Пуссен**.

Н. Пуссен. Пейзаж з Орфеєм та Еврідікою

У XIX ст. міфологічний жанр стає нормою високого, ідеального мистецтва. Це відображено в творчості **Жака-Луї Давіда**, **Жана Огюста Домініка Енгра**, в роботах скульптора **Івана Мартоса**.

У XX столітті до жанру зверталися: в графіці — **Пабло Пікассо**, в живописі — **Казимир Малевич**, у скульптурі — **Антуан Бурдель**.

П. Пікассо.
Кентавр і корабель

А. Бурдель.
Геракл-лучник

Пригадай, що таке релігійний жанр в образотворчому мистецтві.

Ти вже знаєш, що релігійний жанр тісно пов'язаний із сакральною архітектурою.

Відеоролик «Релігійний жанр у мистецтві».

У мозаїках, вітражах, фресках, творах живопису цього жанру зображували події з життя святих, біблійні розповіді, євангельські притчі. Релігійний живопис активно розвивався від епохи Середньовіччя аж до XIX століття.

Одним зі світових шедеврів релігійного жанру визнано фреску італійського художника **Леонардо да Вінчі** «Таємна вечеря». Ця величезна за розмірами багатофігурна композиція зображує останню вечерю Христа зі своїми найближчими учнями.

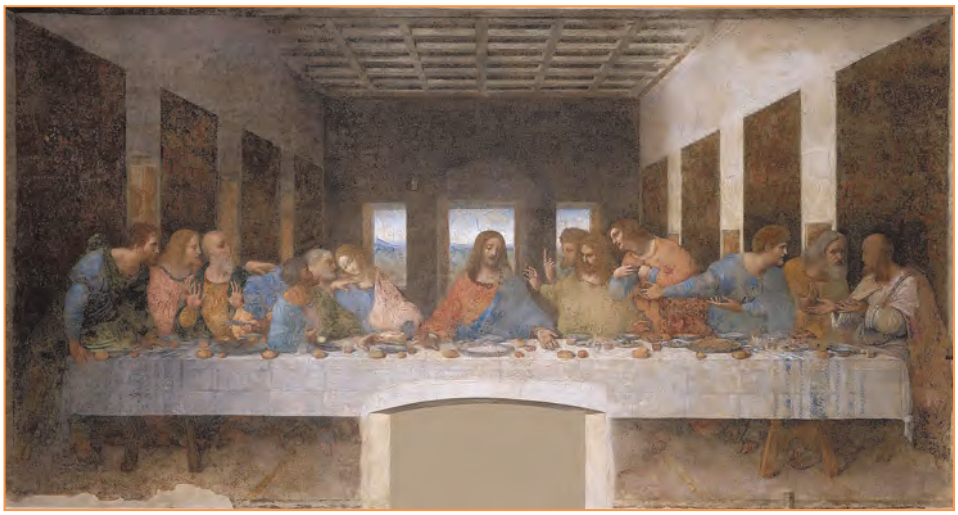

Леонардо да Вінчі. Таємна вечеря

Не менш відомою перлиною є «Сикстинська Мадонна» — твір **Рафаеля Санті**. На картині зображені Мадонна з немовлям в оточенні папи Сикста II, Святої Варвари та двох янголят. Фігури утворюють трикутник. Мадонна ніби спускається з небес назустріч глядачеві, дивлячись йому прямо в очі.

Розглянь картину під музику Ф. Шуберта «Ave, Maria» та поміркуй, що поєднує обидва твори. Опиши засоби виразності живопису та музики.

Рафаель Санті.
Сикстинська Мадонна

Створи образ великоднього янгола як ілюстрацію до свята. Продумай сюжет своєї композиції, вибери формат і виконай ескіз олівцем. Поміркуй, яку колірну гаму ти використаєш. Додай декоративні елементи: писанку, квіти тощо.

майстер-клас на youtube-каналі

1

2

3

- Розкажи про особливості релігійного та міфологічного живопису.
- Назви імена художників, які працювали в цих жанрах.
- Переглянь роботи друзів. Обговоріть, які образи вам вдалося втілити. Влаштуйте спільну виставку творів «Великодній янгол».

Скористайся власним ґаджетом і дізнайся про твори релігійного жанру в скульптурі.

Урок 57. ТАНЦЮВАЛЬНІ РИТМИ

Розкажи, які танцювальні жанри ти знаєш. Який танець найбільше тобі подобається?

Вирушаймо в подорож країнами Європи, аби послухати чудові танцювальні мотиви.

Вальс

У багатьох країнах це один з улюблених ліричних парних танців. Вальс звучить як самостійний жанр у камерній музиці, а в симфонічній він може стати частиною симфонії чи сюїти.

Вальс

Тобі вже відомо, що серед багатьох різновидів симфонії окрему ланку складають програмні твори.

Французький композитор **Гектор Берліоз** увійшов в історію як творець програмного симфонізму. З його ім'ям у Франції пов'язане зародження національної симфонічної культури. Свою знамениту «Фантастичну симфонію» митець задумав як романтичний програмний твір, що ґрунтувався на літературному сюжеті. У симфонії п'ять частин, кожна з яких має назву та стислий літературний вступ.

Г. Берліоз. «Фантастична симфонія». Частина 2. Вальс (у виконанні симфонічного оркестру).

Які почуття пробуджує прослухана музика? Яка картина постає в твоїй уяві? Які музичні інструменти виконують цей твір? Чи вдалося тобі розпізнати арфу? Поміркуй, якій тематиці присвячено цей твір.

Вальс — парний танець, назва якого походить від німецького слова *walzen*, що в перекладі означає «кружляти».

Дізнайся більше про вальс як один із ліричних парних танців.

Болеро

Болеро (ісп. *bolero*) — іспанський парний народний танець та музичний жанр, започаткований наприкінці XVIII століття.

Музичний розмір танцю — 3/4 із характерною метроритмічною фігурою, що підкреслюється ударами кастаньєт. Темп — помірно швидкий із поступовим прискоренням. Своєю виразністю танець нагадує пантоміму.

Болеро

За однією з версій, його створив іспанський танцівник Себастьяно Сересо близько 1780 року. Виконують болеро під акомпанемент гітари й барабана. Окрім того, танцівники додатково відбивають на кастаньєтах складні ритмічні фігури, що сплітаються в надзвичайно примхливий візерунок. Відомо багато різновидів болеро, характерних для різних провінцій Іспанії.

М. Равель. «Болеро» (у виконанні симфонічного оркестру; фрагменти).

Про що розповів тобі прослуханий твір? У виконанні яких інструментів звучала ця музика? Який танець ти собі уявляєш? Як змінюється мелодія протягом усього твору? Що є особливим у творі М. Равеля?

Моріс Жозеф Равель — французький композитор, який продовжив і розвинув творчі пошуки у сфері гармонії, оркестровки, екзотичної ритміки.

Автор двох опер, трьох балетів, творів для оркестру, концертів для фортепіано з оркестром, вокальних та камерно-інструментальних творів.

М. Равель

«Болеро» Равеля — це оркестрові варіації, в основі яких коротка мелодія народно-танцювального характеру. Протягом 24-х варіацій незмінними залишаються ритм і мелодія; змінюються лише тембр та динаміка звучання.

Твір «Болеро» здобув популярність завдяки цікавій особливості — незмінному повтору однієї ритмічної фігури, яку виконують на ударних інструментах. Цей ритм діє майже гіпнотично: музика ніби поступово насувається на слухача. На тлі чіткого ритму, який звучить спочатку тихо (піано), лунає основна мелодія танцю; з кожним тактом додаються не тільки нові духові інструменти (від одного інструмента — до всього оркестру), а й поступово зростає динаміка твору (від піанісимо — до фортисимо).

Варіаційна форма — музична форма, в якій основна тема зазнає різноманітних змін (варіацій).

Гра «Малюємо музику».

Послухай іще раз «Болеро» М. Равеля. Візьми пензлик і фарби та спробуй зобразити динаміку й темп твору за допомогою кольору. Характер танцю передай лініями та штрихами.

Полька

Полька — швидкий жвавий європейський танець, а також жанр танцювальної музики. Музичний розмір — 2/4.

Полька виникла в середині XIX ст. у Чехії, хоча її часто помилково називають польським танцем. У багатьох європейських країнах існує власний варіант польки, оскільки кожна нація доповнила цей популярний танець певними особливостями. До жанру польки зверталось чимало знаменитих композиторів.

Е. Штраус. Полька «Без гальм».

Який сюжет можна уявити під прослухану музику? Визнач характер мелодії твору. Які інструменти звучали в цій танцювальній композиції?

Розучуємо пісню «Вір у дива» (слова і музика Н. Май).

1. Раз, два — прокидайся,
Новий день іде до нас!
Раз, два — посміхайся,
Бо життю радіти час!
Раз, два — скільки втіхи
Разом з друзями іти!
Раз, два — більше сміху:
Ми крокуєм до мети!
Сонце для тебе, сонце для мене,
сонце для нас!

Приспів *(двічі)*:
З кожним кроком ближче до щастя,
Серце вірить в добрі слова.
Сонцю й небу скажемо: «Здрастуй»!
Не вагайся — вір у дива!

2. Раз, два — ми даруєм
Вам усмішки і пісні!
Раз, два — всім, хто чує:
Щастю — так, а суму — ні!
Раз, два — подивіться:
Всюди музика і сміх!
Раз два — посміхніться:
Щастя вистачить на всіх!
Сонце для тебе, сонце для мене, сонце для нас!

Приспів *(тричі)*.

- Що таке вальс?
- Де виник танець болеро? Які його характерні риси?
- Які ще танці тобі відомі?
- У творах яких композиторів звучали танцювальні мелодії?

Скористайся власним ґаджетом і запиши у свою фонотеку оркестрові композиції танцювального характеру.

Урок 58. ТАНЦЮВАЛЬНІ РИТМИ

У якій країні, на твою думку, можна поринути в розмаїтий світ танцювальних ритмів?

Звісно, це Бразилія, де за 40 днів до Великодня відбувається масове народне свято — карнавал. Започаткований воно 1840 року, коли на вулицях Ріо вперше пройшов бал-маскарад. Із кожним роком святкова хода ставала яскравішою, багатшою. Карнавал — це особливе буяння барв, красиві костюми, талановиті танцюристи, які проходять вулицями Ріо, рухаючись у ритмі самби.

Відеофрагмент святкової ходи під час бразильського карнавалу.

Зверни увагу на оформлення свята та костюми танцюристів. Які неодмінні атрибути костюмів ти помітив/помітила?

Розглянь разом із сусідом/сусідкою по парті зображення святкових костюмів учасниць карнавалу. Обговоріть, які ознаки мають ці костюми. Дослідіть їхню історію.

Зображення людей, які танцюють, зустрічаються в мистецтві з давніх часів: первісні малюнки на стінах печер, сюжетні сцени на античних амфорах, фресках. Ці танці були наповнені містичним ритуальним змістом.

У Середньовіччі робіт, присвячених танцю, було не так багато. Шедевром часу стала картина **Сандро Боттічелі** «Весна» із фрагментом «Три грації».

С. Боттічеллі. Весна

Картина французького художника **Ніколя Ланкре** «Портрет танцівниці Камарго» була написана близько 1730 року і зображує танцівницю, яку знав і любив тогочасний Париж. У творі втілено не стільки образ актриси, скільки образ епохи, змальований художником поетично і правдиво.

Н. Ланкре. Портрет танцівниці Камарго

«Танець під музику часу» **Ніколи Пуссена** — відома картина, що представляє алегорію людського життя: чотири фігури в танці як чотири стадії земного шляху людини (дитинство, юність, зрілість і старість).

Н. Пуссен.
Танець під музику часу

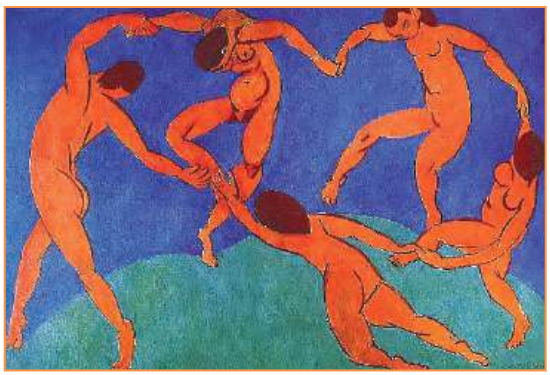

А. Матісс.
Танець

Знаковий та емоційний «Танець» **Анрі Матісса** зображує ритуальний хоровод. Схематично написані образи жінок утілюють ідею єднання з природою, доводять, що людина неминуче повертається до своїх витоків.

Картини іспанського художника **Франсиско Родригеса** зображують танцівниць в експресивних танцях.

Розглянь роботи митця та добери музику до цих картин. Який танець, на твою думку, виконують танцівниці?

Роботи Ф. Родригеса

Три картини **П'єра Огюста Ренуара** — «Танець у селі», «Танець в Буживалі», «Танець у місті» — представляють епоху XIX століття та популярні танці того часу.

Танець у селі

Танець в Буживалі

Танець у місті

Пригадай, що таке силует. Створи силуетне зображення пари, що виконує танець, за зразком або за уявою.

майстер-клас на youtube-каналі

1

2

3

- У якій країні і коли щороку відбувається масове свято танцю — карнавал?
- Які митці зображували танець? Назви імена цих художників та їхні роботи.
- Чим силуетне зображення відрізняється від лінійного або живописного?

Досліди, як танцювальне мистецтво відображене в художній фотографії. Збережи на своєму ґаджеті знімки, які найбільше тебе вразили.

Пригадай, які жанри існують у музичному театрі.

Зустрічі з театральним мистецтвом завжди дарують позитивні емоції. Серед його жанрів окремо виділяють **синтетичні**, які утворилися завдяки поєднанню різних видів мистецтв: опера, балет, оперета, мюзикл та інші.

Наприклад, **опера** — музично-драматичний жанр, що ґрунтується на синтезі музики, слова, дії. У цьому жанрі дія поєднана з музикою, співом, танцем. В оперному спектаклі беруть участь солісти, ансамблі, хор, оркестр, танцювальні колективи.

Пригадай, які опери ми слухали на уроках. Які з них тобі запам'ятались і чим саме?

Угорський державний оперний театр

Відомий угорський композитор **Імре Кальман**, якого величали «королем оперети», є одним із засновників цього жанру. Майже два десятки його оперет наповнені реалізмом, психологічною глибиною, радістю, любов'ю.

Оперета — музично-сценічна вистава переважно розважального характеру, що поєднує монологічне і діалогічне мовлення з вокальною та інструментальною музикою, танцювальне мистецтво й естрадні прийоми.

І. Кальман. Уривок із 2-ї дії оперети «Графиня Маріца» (відеофрагмент).

Розкажи про свої враження від перегляду. Чим відрізняється оперета від опери?

Нова версія оперети «Графиня Маріца» створена на лібрето Я. Іваницької за мотивами п'єси Ю. Браммера та А. Грюнвальда, яка наближена до сьогодення.

Кожна оперета, як і опера, розпочинається **увертюрою** — вступом. Але зустрічаються увертюри як самостійний жанр симфонічної музики.

Увертюра як жанр зародилася на рубежі XVI—XVII ст. в Італії, хоча сам термін утвердився в другій половині XVII ст. у Франції, звідки пізніше й поширився. Першою увертюрою вважають токату з опери «Орфей» **К. Монтеверді** (1607 р.). Пізніше вступи до опер, що складалися з трьох частин (швидка — повільна — швидка), закріпилися під назвою *sinfonia* у творчості **А. Страделли**, **Д. Скарлатті** та ін. Паралельно у Франції розвивався класичний тип тричастинної увертюри (повільний вступ, швидка друга частина й повільна третя). Цей тип увертюри використовували й німецькі композитори першої половини XVIII ст. (**Й. С. Бах**, **Ґ. Гендель** та ін.).

Вирішальний перелом у розвитку увертюри настав у другій половині XVIII ст. завдяки реформаторській діяльності **К. Ґлюка**: увертюра перетворилася на одночастинний твір, написаний у сонатній формі й тематично пов'язаний з оперою. Такий тип програмної увертюри закріпив **Л. ван Бетховен** (музика до драм «Коріолан», «Еґмонт», «Леонора»).

У XIX ст. виникає особливий жанровий різновид — концертна програмна увертюра (**Г. Берліоз**, **Ф. Мендельсон-Бартольді** та ін.). Значно рідше, та все ж з'являються окремі яскраві приклади сонатної увертюри в музичному театрі («Сила долі» **Дж. Верді**).

Із другої половини XIX ст. на концертній естраді увертюра дедалі частіше поступається симфонічній поемі, симфонічній картині або симфонічній фантазії.

Ґ. Ф. Гендель. Увертюра до опери «Аталанта» (для труби і органа).

Який настрій створює ця музика? Опиши її характер. Проаналізуй, як поєднуються в увертюрі тембри труби та органа.

Ґеорґ Фрідріх Гендель — композитор німецького походження, який жив і працював у Великій Британії у XVIII ст. Відомий своїми операми, ораторіями та концертами.

Томас Хадсон. Портрет Ґ. Генделя

«Аталанта» — пасторальна опера в трьох діях, створена 1736 року. Вона розповідає про міфологічну атлетку Аталанту. Лібрето (італійською мовою) взято з книги Белісаріо Валеріані «Качча в Етолії».

Б. Бріттен. Увертюра «Канадський карнавал» (у виконанні симфонічного оркестру; фрагмент).

Які почуття викликав у тебе прослуханий твір? Яка картина постає в твоїй уяві під музику Бріттена? Простеж за розвитком музики. Визнач характер мелодії кульмінації твору.

Б. Бріттен

Бенджамін Бріттен — британський композитор, диригент та піаніст, засновник англійської композиторської школи XX ст. Написав 13 опер, 2 балети, камерно-вокальні хорові твори, а також інструментальні концерти і симфонічні твори, серед яких — увертюра «Канадський карнавал».

У 1939 р. Б. Бріттен провів кілька тижнів у Канаді. Під час перебування там його зацікавила колекція франко-канадських народних мелодій, на яку він натрапив. Ці мелодії стали основою увертюри «Канадський карнавал».

У Торонто (Канада) є цікавий театр «Зимовий сад» (Winter Garden), у якому листяні рослини каскадом опускаються донизу, утворюючи своєрідну завісу флори, а стіни прикрашають фрески. У цьому театрі глядачі стають учасниками захоплюючої пригоди в саду.

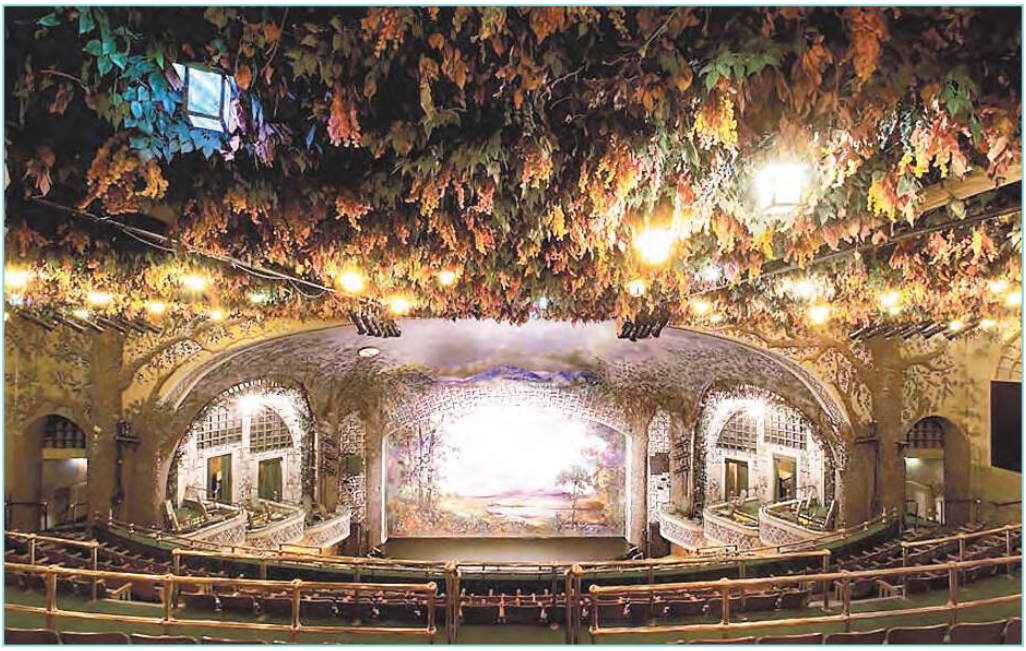

«Зимовий сад» (Winter Garden) у Торонто. Канада

Виконуємо пісню «Віp у дива» (слова і музика Н. Май).
Запропонуй друзям придумати підголоски до мелодії та в приспіві виконайте вокальну імпровізацію на звук «а-а-а».

Створи власну мелодичну імпровізацію на віртуальному піаніно. Розкажи засобами музики про любов до України та гордість за неї.

- Які музично-театральні жанри існують?
- Розкажи про особливості жанру оперети.
- Що таке увертюра? Які увертюри ми сьогодні слухали?

Послухай саундтрек до свого улюбленого фільму. Досліди, чи належить ця музика до жанру увертюри.

Розкажи, чи доводилось тобі бувати в театрі. Поміркуй, які види образотворчого мистецтва використовують для оформлення театральних дійств.

Театрально-декораційне мистецтво, сценографія — вид образотворчого мистецтва, завданням якого є оформлення простору сцени й надання візуальної оправи театральній виставі за допомогою пластично-малярських засобів та світлових ефектів. До сценографії належить також компонування сценічних реквізитів і костюмів.

Декорація в театрі відтворює матеріальне середовище, в котрому діють актори.

У процесі створення декорацій застосовують виражальні засоби живопису, графіки, архітектури, а також освітлення, сценічну техніку, проєкцію тощо.

Історія театральних декорацій

Перші театри були започатковані ще в добу античності. Вони передбачали масові видовища за участю понад десяти тисяч глядачів: наприклад, славнозвісний Колізей уміщував близько 50 тисяч людей.

Колізей

За часів Середньовіччя театральні вистави проводили посеред вулиць і майданів.

В італійських палацових спектаклях XVI ст. застосовували «декораційні перспективи», розташовані в глибині сценічних підмостків, які слугували акторам мальовничим тлом та були статичними. Пізніше винайшли кулісні механізми.

В епоху Відродження у театрах з'явилися пересувні декорації, а також рухомі завіси. Для швидкої зміни декорацій використовували праву і ліву кишені сцени, поворот-

ні кола тощо. Було винайдено кулісно-арочну декорацію, що допомагала створювати ілюзію глибини природного ландшафту, архітектурного пейзажу або інтер'єру.

Із кінця XVIII ст. поширеною стала павільйонна декорація, а в XIX ст. — мальовничо-об'ємна. У XX ст. з'явилася можливість зображувати декорації віртуально — за допомогою проєкції, а потім — завдяки лазеру.

Основні види декорацій: **жорсткі** (об'ємні, напівоб'ємні, плоскі) та **м'які** (мальовані, аплікаційні, драпіровані та гладкі). Матеріал для виготовлення твердих декорацій — деревина хвойних порід; для м'яких декорацій — полотно, тик, тюль, оксамит, синтетика, технічні тканини.

Художника, який створює театральні декорації, називають **декоратором**.

Створи театральну декорацію для настільного театру ляльок.

майстер-клас на youtube-каналі

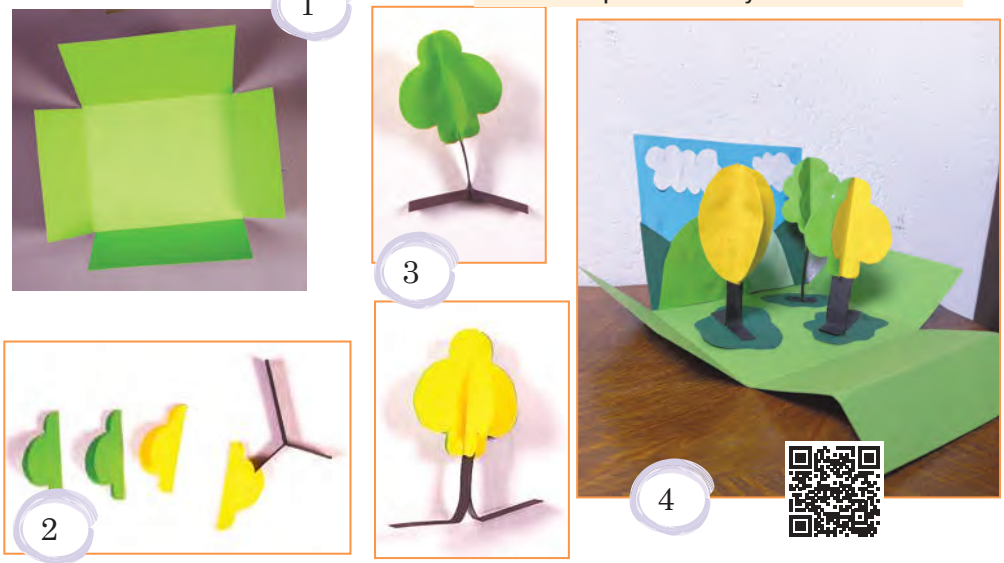

- Що таке декорація? На які види поділяють декорації?
- Як називають художника, що створює декорації?
- Розкажи про свої досягнення на уроці.

Скористайся власним ґаджетом і дізнайся, як створюють декорації великих розмірів.

Урок 61. ТЕАТР ЛЯЛЬОК

Розкажи, чи любиш ти ходити в дитячий театр. Поясни, чому.

Найулюбленішим видом дитячого театру в усі часи був театр ляльок.

Вирушаймо у мандри, аби дізнатись про особливості театру ляльок у різних частинах світу.

Китайський театр ляльок. Перші ляльки були механічними; їх пересували водою на човні-балагані із триярусною сценою. Такі лялькові вистави влаштовували при дворах правителів. У VI ст. з'явився традиційний лялковий персонаж **пан Го**.

У Середньовіччі набули поширення ляльки-рукавички — їх застосовували в «театрі на коромислі» для вуличних спектаклів, що складалися із невеликих жартівливих сценок. Музичний супровід цих вистав обмежувався ударами невеликого гонга.

Японський лялковий театр Бунраку відомий під назвою **нінґьо дзьорурі**. Для вистав використовували ляльки-маріонетки, які рухались під речитативні наспіви дзьорурі (римованої прози) та награш японського музичного інструмента сямісена. Із VII століття вже утвердились стаціонарні лялькові театри з добре обладнаними сценами.

Індійський лялковий театр. За допомогою маріонеток ляльководи втілювали сюжети з «Махабхарати» і «Рамаяни», що імітували реальне життя. Використовували дерев'яні, шкіряні, ганчір'яні ляльки, керовані за допо-

могою палиці або мотузочок, а також ляльки-рукавички, плоскі ляльки для театру тіней та маріонетки-перевертні (лялька-танцівниця раптом перетворюється на бородатого чоловіка).

В Індії існував іще театр **путул нач** із дерев'яними ляльками завбільшки 1,5 м. Вистави супроводжували співом, віршами, грою на фісгармонії, барабанах і металевих тарілках.

Індонезійський театр тіней Ваянг поширений на островах Ява і Балі. Більшість сюжетів запозичені з індійського епосу — «Рамаяни» та «Махабхарати». Ляльки виготовляли з буйволової шкіри і прикріплювали до бамбукових стержнів. У такому театрі глядачі бачать лише тіні ляльок на білому екрані, підсвіченому електричною лампою. Різновиди театру: **ваянг-куліт** (театр тіней), **ваянг-голек** (театр дерев'яних ляльок), **ваянг-топенг** — театр акторів у масках.

В'єтнамський лялковий театр на воді був започаткований в XI ст. Він виник у селах в дельті річки Хонгха і став видом розваг під час повеней. Ляльки виготовляли з дерева. Вистава відбувалась у неглибокому басейні. Ляльководи перебували за ширмою: вони тримали довгі стержні під водою і рухали ляльками над водою.

Відеофрагменти з виступів театрів ляльок Японії, Китаю, Індії, Індонезії, В'єтнаму.

Поділися враженнями від перегляду. Яка вистава тебе найбільше вразила? Порівняй театри ляльок цих країн з українським театром вертеп.

Німеччина. Першим стаціонарним театром ляльок вважають Мюнхенський театр маріонеток. Його засновником був баварський лялькар **Йозеф Леонард Шмід**, який ставив для дітей спектаклі розважально-повчального змісту. Не менш відомий театр-музей «Лялькова скринька», населений дерев'яними ляльками на мотузках. Розташований він у місті Аугсбурзі. Заснував театр **Вальтер Еміхен**.

У **Великій Британії** популярний непереможний **Панч** — персонаж народного вуличного театру ляльок, герой відомої лялькової вистави «Панч і Джуді». Цю виставу складають короткі побутові сценки гумористичного змісту. В епоху Середньовіччя у лялькових театрах поширеними були біблійні сюжети, що сприяло популяризації християнства.

Іспанія. В іспанському театрі ляльок переважали лицарські вистави з героїчними (маври, рицарі, маги, зброєносці, дами серця, святі мученики) та комічними (**Норфіо** та **Вертікіо**) персонажами.

Італія. Основу італійського театру ляльок становила комедія імпровізацій.

Відомі персонажі — ляльки-рукавички **Піноккіо**, **Касандріно**, **Арлекін**, **Пульчинелла**, **Гіньйоль**. Наприкінці XIX — на початку XX ст. популярними стали авторські та кабаретові аматорські театри ляльок.

Чехія. У перші десятиріччя XX століття центр мистецтв театру ляльок перемістився у Прагу.

Україна. Сучасний український театр ляльок активно розвивається. Зокрема, проводяться фестивалі «Інтерлялька», «Різдвяна містерія». По всій Україні ставлять вертепні вистави як продовження традицій старовинного пересувного лялькового театру. Стаціонарні театри ляльок є в кожному обласному центрі та в багатьох інших містах України.

Відеофрагменти лялькової вистави «Кіт у чоботях» за мотивами однойменної казки Шарля Перро (реж. Ю. Сікало, муз. Ю. Шевченка; Київський академічний театр ляльок).

Розкажи про свої враження від перегляду. Які ляльки використано в цій виставі? Яку роль у ній відіграє музика?

Розучуємо пісню «Ми — твоє майбутнє» (слова і музика Н. Май).

Заспівай пісню разом із друзями під акомпанемент. Створіть музичний супровід до пісні на дзвіночках та маракасах.

1. Ми — твоє майбутнє, ми — твоя надія, так!
У свята і будні посилаємо віри знак.
Діти України, славні доньки і сини,
Підіймемо руки, разом скажем «Ні!» війні!

Приспів:
Буде небо синє-синє, луки і сади,
Рідна ненька Україна в серці назавжди!
Буде небо синє-синє, волошковий цвіт,
І розквітне Україна на багато літ!

2. Ми — сміливі, ми — відважні, скажем волі «Так!».
Маєм в серці нездоланний України знак.
Діти України, козаків прадавній рід,
Будем дружно боронити калиновий цвіт!

Приспів.

- Які історії про театри ляльок тебе зацікавили?
- Охарактеризуй особливості театрів ляльок у різних країнах.

Досліди разом із друзями, які жанри п'єс найбільш поширені в сучасному театрі ляльок.

Розкажи, які види театральних ляльок ти знаєш.

Чи відомо тобі, що лялькові театри різних країн мають власних улюблених театральних персонажів? Наприклад, в Італії улюбленцем дітей є Пульчинелла (курчатко); французькі діти в захопленні від дерев'яного Полішинеля; у Великій Британії популярний непереможний Панч, який бореться із придворними, поліціянтами, офіцерами й катами і завжди перемагає. Улюбленець німецького народу — бешкетник Каспер. У Бельгії улюблений персонаж — лялька Вольтьє, у Голландії — Пікельґерінґ, у Чехії — Кашпарек, у Польщі — Копельняк.

За способом керування ляльок поділяють на три групи.

Групи театральних ляльок

- **Театр горішніх ляльок (рукавичних)**
- **Театр нижніх ляльок (маріонеток)**
- **Театр серединних ляльок**

У театрі **горішніх ляльок (рукавичних)** актори керують ляльками знизу і приховані від глядачів ширмою. У театрі **нижніх ляльок (маріонеток)** актори керують ляльками згори за допомогою ниток, тростин чи дротів; такі актори приховані завісою. В театрі **серединних ляльок** персонаж або його окремі частини є елементами костюма актора/акторки (театри тіней, ростові ляльки).

Види театральних ляльок

1

1. Маріонетка — лялька, якою рухає лялькoвод за допомогою ниток, прикріплених до рухомих частин персонажа (рук, ніг, лап, крил та голови).

2

2. Лялька-рукавичка має голову і тулуб — у вигляді рукавички, що надягають на руку та розподіляють на пальцях актора. Різновидом такої ляльки є пальчикові ляльки, які використовують переважно в камерних спектаклях.

3

3. Тростинна лялька рухається за допомогою тростини або кількох тростин, до яких вона прикріплена. Може бути одна або декілька тростин. Іноді такою лялькою керують двоє акторів.

4

4. Ростова лялька — найбільша театральна лялька, яку виготовляють на спеціальному каркасі. Таку ляльку або деякі її частини актор надягає на себе.

5

5. Вертепна лялька вирізана із дерева, обшита тканиною або розфарбована. Тулуб такої ляльки насаджений на рукоятку, за котру тримається лялькoвод та проводить ляльку уздовж щілини вертепної скрині.

6

6. Лялька з мімікою зазвичай належить до горішніх театральних ляльок, що виготовлені з м'яких матеріалів. Пальці актора, розташовані в голові ляльки, керують її очима, ротом, носом.

7. Тіньові ляльки — площинні фігурки, які демонструють у вигляді силуетів на освітленому екрані.

Кожна країна має свої секрети створення театральних ляльок.

Цікаво, що виготовлення ляльок великого розміру, приміром із пап'є-маше, практикується й досі для участі у святковій ході під час карнавалів в Іспанії, Франції та Німеччині.

У Туреччині в театрі тіней використовують плоскі ляльки, які здавна виготовляють із тонкої прозорої козячої чи верблюжої шкіри, паперу або картону. Ляльковод управляє ними, щільно притискаючи до напівпрозорого екрана, розташованого між глядачами і джерелом світла.

У Японії популярною є велика лялька **Бунраку** (за однойменною назвою японського театру, заснованого на початку XVII століття). Її будова проста: до дерев'яної рами прикріплюють голову з ручкою позаду. До рами веде безліч ниток, за допомогою яких ляльководи керують рухами ляльки. Один управляє рухами голови (очі, повіки, брови, рот) та правою рукою ляльки, другий рухає її лівою рукою, третій — ногами. Дерев'яну раму, яка замінює тіло ляльки, покрито багатошаровим одягом. На спинці костюма зроблено проріз, аби ляльковод міг керувати лялькою. Ноги зазвичай роблять тільки для ляльок чоловічої статі. Створення зачіски — ціле мистецтво. Аби її не пошкодити, волосся обробляють бджолиним воском.

Відеоролик «Різновиди ляльок Туреччини, Японії».

Поради від майстрів: серед технологій виготовлення театральної ляльки існують і дуже прості, які може опанувати кожен.

1. Лялька-рукавичка невелика за розміром, ручки в неї короткі і стирчать догори. У такої ляльки найчасті-

ше відсутні ноги. Ляльку шиють у вигляді рукавиці. Ручки і голову набивають наповнювачем та прошивають, а потім кріплять до чохла — тулуба ляльки.

2. Пальчикова лялька складається з двох фетрових або драпових пластин, зшитих по краях за розміром пальця. Таку ляльку можна зробити із м'ячика для настільного тенісу, кульки дитячого брязкальця, футляра-яйця від кіндер-сюрпризу, дрібних коробочок, кубиків, пластмасових кришок тощо: потрібно тільки зробити отвір для пальця та оформити іграшку. Не забудьте на руку надягнути звичайну рукавичку.

Виготов ляльку-маріонетку з паперу. Тобі знадобиться кольоровий папір, ножиці, клей, нитки і довга тонка паличка. Дотримуйся вказаної на зразку послідовності роботи, але намагайся втілити власну ідею.

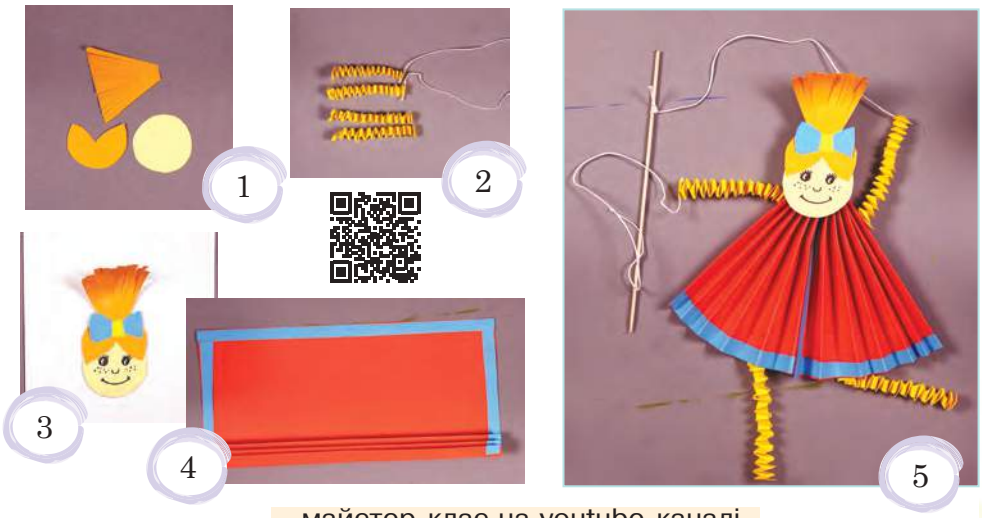

майстер-клас на youtube-каналі

- Розкажи про особливості виготовлення театральних ляльок.
- Які ляльки використовують у театрі, в якому ти буваєш на виставах?
- Розглянь роботи друзів. Які образи вони втілили? Спробуйте розіграти сценку, використовуючи виготовлені власноруч ляльки.

Виготов удома пальчикову ляльку. За потреби зверніться по допомогу до дорослих.

Урок 63. ЖАНРИ МУЛЬТИПЛІКАЦІЇ

Пригадай, які існують жанри мультфільмів. Що ти знаєш про мультфільми зарубіжжя?

Запрошую тебе в зірковий кінозал, де відбувається показ мультфільму про геніального художника, ім'я якого тобі, звісно, відоме.

Уривок із мультфільму «Леонардо: Місія Мона Ліза» (реж. С. Манфіо, 2018).

Розкажи про свої враження від перегляду. Дізнайся більше про творців та акторів, які озвучили італійський фільм українською мовою.

Афіша

Мультфільм створено в жанрі пригодницької комедії. Сюжет присвячений геніальному італійському художникові й винахіднику Леонардо да Вінчі. Стрічка захопливо розповідає про пригоди Леонардо і його товаришів, які вирушають на пошуки скарбів із затонулого корабля.

Мабуть, найбільше, що пов'язує нас із дитинством, — це мультфільми. Саме в дитинстві ми дивимось максимальну кількість таких стрічок і навіть не замислюємось, що кожен фільм має не тільки назву, авторів, сюжет, але й створений у певному жанрі великою командою професіоналів, серед яких режисери, сценаристи, композитори, актори, що озвучують ролі, і ціла бригада художників.

Дж. Блектон

Казковий світ мультфільмів вражає малюнками, музикою. Зазирнімо в історію цього мистецтва.

Мультиплікація зародилася ще в першій половині XIX століття — задовго до появи кіномистецтва. Це були перші спроби «оживити» малюнок. На початку XX ст. американський художник-карикатурист **Джеймс Стюарт Блектон** створив коротку німу

стрічку «Комічні фази смішних облич», яку вважають першим мультфільмом. А перший в історії герой мультфільму — динозавр Герті — з'явився 1914 року. Його намалював **Вінзор Маккей**.

В. Маккей

Відеоролик про історію розвитку мультиплікації.

Уривок із мультфільму «Атлантида-2: Повернення Майло» (реж. В. Кук, Т. Шелтон, Т. Стоунс; 2003).

Поділися своїми враженнями від перегляду. Яка музика звучала в цьому фрагменті? Поміркуй, чи допомагає вона розкрити сюжет фільму.

Мультфільм студії **Волта Діснея** розповідає про пригоди молодого дослідника-картографа Майло Тетча; про те, як Атлантида стає центром науки і знань завдяки магічному кристалу, що був похований під містом. Секрети, загублені тисячі років тому, знову знайдені. Королева Кіда шалено щаслива, що Атлантида знову процвітає, і все це завдяки Майло, який знайшов міфічне місто.

Завітаймо разом до Японії — країни, де експерименти з технікою анімації розпочалися 1913 року, а вже 1917 року з'явилися перші анімаційні фільми.

Аніме (японська анімація) 20-х років XX ст. — це екранізація китайських та японських казок, виконана в стилі своєрідної японської графіки. Засновником традиційного аніме став **Тедзука Осаму**.

Перші японські анімаційні фільми були короткі — від однієї до п'яти хвилин (за зразком американських та європейських стрічок).

Аніме — особливий стиль мультфільму, створений чи натхненний японською анімацією.

Аніме, на відміну від анімації інших країн, орієнтується не стільки на дитячу, скільки на підліткову чи навіть дорослу аудиторію. Можливо, саме тому для аніме харак-

терне надзвичайне жанрове розмаїття, що більше притаманне кіно: бойовик, детектив, драма, комедія, містика, казка та ін.

Значна частина аніме-серіалів — це екранізація японських коміксів — манґи, хоча трапляються й оригінальні роботи.

Кодомо — жанр аніме для дітей до 12 років, особливістю якого є загальна «дитячість» твору, дуже спрощені форми ідейного наповнення, характерне зображення, відсутність сцен жорстокості. Аніме-серіал «Покемон» — відомий зразок цього жанру, що за сюжетом і його втіленням більше нагадує європейську чи американську анімації.

Кадри з аніме-серіалу «Покемон», 1997. Реж. Дз. Масуда

Уривок із аніме-серіалу «Дораемон» (реж. К. Дж. Кінг, Ц. Сібаяма, К. Кусуба, 1979).

Поділися враженнями від перегляду. Що здалося тобі незвичним? До якого жанру, на твою думку, належить серіал? Яке

місце в ньому посідає музика? Охарактеризуй головних героїв — хлопчика Нобіто й кота Дораемона.

Дораемон — це кібернетичний кіт, який перемістився в часі із XXII століття. Він намагається в усьому допомагати хлопчикові Нобіто, який хоче легко отримувати бажане. Однак згодом Нобіто розуміє, що значно цікавіше досягати мети завдяки власним зусиллям.

Кадр із аніме-серіалу «Дораемон»

Об'єднайтесь у пари. Позмагайтеся, хто складе довший перелік аніме-серіалів.

Виконуємо пісню «Ми — твоє майбутнє» (слова і музика Н. Май).

Створи разом із друзями танцювальну імпровізацію до пісні, намагаючись рухами тіла передати її настрій.

Гра «Оркестр».

Об'єднайтесь у дві групи. Виконайте ритмічний супровід до пісні на шумових інструментах за поданими ритмічними малюнками.

1-ша група

2-га група

- Які жанри мультфільмів ти знаєш?
- Хто створив перший мультфільм?
- Що таке аніме? Чим японська анімація відрізняється від анімації інших країн?

Візьми участь у колективному проєкті «Відомі творці мультфільмів». Підготуй розповідь-презентацію про знаменитого режисера чи знамениту режисерку зарубіжної мультиплікації.

Пригадай, хто створює мультфільми.

Вирушаймо в столицю Японії Токіо, аби дізнатися, як створюють аніме.

Сьогодні аніме — це багатомільярдна індустрія з відеоіграми, іграшками, кафе-колаборацією. В Японії налічують близько 200 аніме-студій.

Як створюють аніме? Продюсери обирають студію, де разом із режисерами, сценаристами обговорюють зміст фільму та особливості творчого процесу.

Над фільмом працює велика кількість **художників-мультиплікаторів**, які створюють зображення ключових фаз руху анімаційного героя на експозиційному аркуші. Спочатку фільм малюють у 2D-форматі: одна секунда анімації — від двох до 24-х зображень. У середньому для фільму потрібно створити близько 3000 зображень. Кожен епізод починається з розкадрування схематичного малюнка з послідовністю кадрів, у яких передається сюжет. Частина художників займається персонажами, інша — створює тло (часто — з використанням фотографії).

Toei Animation — аніме-студія, заснована 1956 року. Тут створюють багато аніме для телебачення, кінотеатрів і реклами. У музеї студії є гігантський сенсорний дисплей, на якому можна переглянути мініатюри кожного створеного аніме.

Toei Animation — аніме-студія

У музеї аніме-студії

Художник-мультиплікатор за роботою

Які ж вони — герої аніме? Що їм притаманно? Найхарактерніше — це очі: великі й виразні; позитивні, веселі, блискучі або похмурі й відчужені. Волосся героїв аніме спадає пасмами, має цікаву форму та колір.

Поради від майстра: щоб намалювати героя аніме, дотримуйся певної послідовності.

1. Зобрази контур голови — овал. Проведи посередині допоміжні вертикальну та горизонтальну лінії, щоб вони перетиналися.
2. Намалюй очі під горизонтальною лінією: вони мають бути великі — 1/4–1/5 висоти обличчя. Зобрази спочатку повіки, потім — півкола, а всередині —

чорні зіниці. Зафарбуй навколо зіниць райдужну оболонку, залишивши трохи білого простору — це відблиски. Намалюй брови виразними дугами.

3. Зобрази на вертикальній лінії ніс та рот (приблизно посередині між носом та підборіддям).
4. Домалюй вуха. Верхні краї вух мають бути на одному рівні з горизонтальною межею посередині обличчя, а нижні краї — на рівні нижнього краю носа.
5. Намалюй волосся, самостійно обравши його довжину та форму зачіски.
6. Зітри допоміжні лінії.

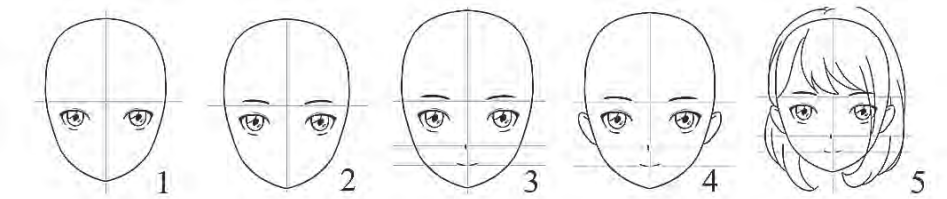

Скористайся порадами майстра і намалюй портрет героїні аніме.

майстер-клас на youtube-каналі

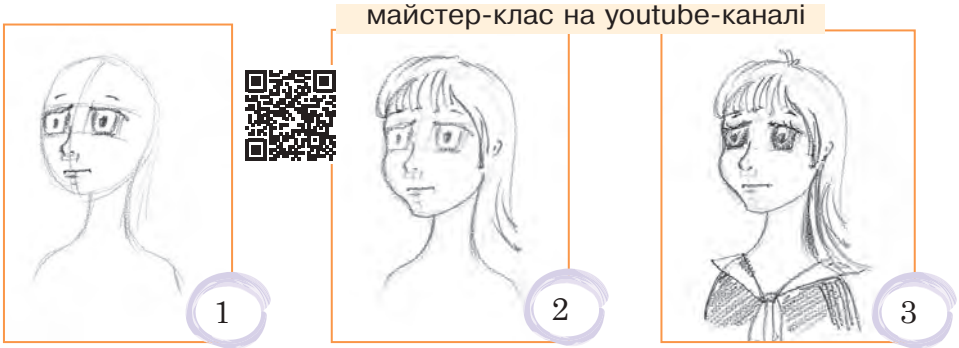

- Скільки аніме-студій існує в Японії? Про яку студію ти сьогодні дізнався/дізналася?
- Яку роботу виконують художники-мультиплікатори?
- Переглянь роботи друзів. Обговоріть, кому з вас вдалося найкраще передати характерні риси персонажа аніме. Влаштуйте спільну виставу ваших робіт.

Підготуй інформацію про особливості кіножанрів та відомі світові студії дитячого кіно.

Урок 65. ЖАНРИ КІНОМИСТЕЦТВА

Пригадай, які жанри кіномистецтва існують. Яке кіно називають дитячим?

Перш ніж детальніше ознайомитись із жанрами кіномистецтва, звернімось до його історії.

Сьогодні складно уявити світ, у якому немає кіно. А почалося все наприкінці XIX століття. Перший прилад для демонстрування рухомих зображень винайшов американець **Томас Едісон**, а от перший публічний кінопоказ відбувся 28 грудня 1895 року в Парижі завдяки братам **Огюсту** та **Луї Люм'єрам**. Продемонстровані братами документальні фільми були без звуку, але з **титрами** — текстом, що пояснював сюжет.

Німе кіно стало популярною формою кінематографа. Показували такі фільми під музичний супровід, який виконував на фортепіано **музикант-тапер**.

Масовий розвиток німого кіно припадає на початок XX століття. У 20-х роках легендарний англійський та американський актор і режисер **Чарлі Чаплін** створив німі фільми, що увійшли до золотого фонду світового кіномистецтва: «Малюк», «Золота лихоманка», «Цирк» та ін.

Кадр із німого кіно

Ера **звукового кіно** стартувала 1927 року, коли відбулася прем'єра першого звукового фільму, випущеного компанією «Ворнер Бразерс» під назвою «Співак джазу» (реж. А. Кросленд).

Відтоді розпочався розвиток жанрів кінематографа та формування шкіл зарубіжного кіномистецтва.

Афіша першого звукового фільму

У США центром кіноіндустрії спочатку був Нью-Йорк. Пізніше ним став **Голлівуд** — передмістя Лос-Анджелеса, де були чудові кліматичні та географічні особливості: понад 300 сонячних днів у році, гори, Великий каньйон, простори Тихоокеанського узбережжя. Місто поступово стало центром виробництва кіноустаткування і кіноматеріалів.

Із 1920-х років у Голлівуді розташовувалися вісім найбільших кіностудій: 20th Century Studios, MGM, Paramount, RCA, Warner Bros, Universal Pictures, Columbia Pictures і United Artists.

Жанри кіно значною мірою пов'язані з жанрами літератури.

Кіножанр — групи творів ігрового кіно, які виокремлюють на основі схожих рис їхньої будови та змісту.

Жанрові групи кіно: драматичні, комедійні, епічні, ліричні, пригодницькі, історичні, музичні, фантастичні, бойовики, фільми на основі фольклору тощо.

Новими кінематографічними досягненнями стали такі жанри: вестерн, фільм жахів, трилер, фільм-катастрофа, постапокаліптичний фільм, фентезі, космічний, містичний та інші.

Комедійні фільми — фільми зі щасливою розв'язкою, основним змістом яких є комічні явища життя. Мета комедії — розсмішити глядачів, поліпшити їм настрій.

Драматичні жанри кінофільмів базуються на художньому осмисленні гострих проблем людського буття, в яких відбувається непримиренне зіткнення героя/героїні з обставинами та супроводжується стражданнями і крахом важливих для життя цінностей. Основу фільму становлять сюжетність, конфліктність дії, наявність діалогів і монологів.

Дія у **фантастичних фільмах** відбувається в майбутньому, минулому або в «паралельному світі», а образи й події найчастіше навмисно відсторонені від реальності.

Історичні фільми — твори кіномистецтва, сюжет яких заснований на зображенні реальних подій, реальних персонажів історичного минулого.

Розглянь кіноафіші. Спробуй визначити жанр кожного з цих фільмів. Перевір себе, скориставшись застосунком Lens.

Реж. Ч. Татум, Р. Каролін, 2022

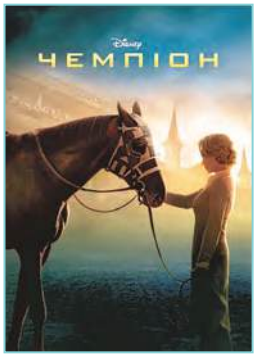

Реж. Р. Воллес, 2010

Реж. Е. Берґер, 2022

Реж. К. Коламбус, 2001

Мелодрами — фільми, що мають ліричний сюжет та розкривають духовний і чуттєвий світ героїв в особливо яскравих емоційних обставинах на основі контрастів (добро і зло, любов і ненависть). Здебільшого вони завершуються щасливо.

Музичні фільми — фільми, в яких музика виконує найважливіші смислові та композиційні функції, визначає жанрову і стилістичну характеристику картини.

Слова Ж. Демі, музика М. Леґрана. Пісня «I will wait for you» із кінофільму «Шербурзькі парасольки» (у виконанні К. Френсіс).

Об'єднайтесь у пари. Обговоріть, як музика допомагає створити ліричний настрій. Опишіть характер мелодії. Спробуйте заспівати основний мотив пісні вокалізом без слів.

Кінофільм «Шербурзькі парасольки» (1964) — музична мелодрама французького режисера Жака Демі з музикою Мішеля Леґрана та Катрін Деньов у головній ролі.

Кадр із фільму
«Шербурзькі парасольки»

Створи етюд під назвою «Парасольки». Техніка виконання — акварель.

Сімейний фільм — фільм, призначений для перегляду всією родиною. Кінострічки цього жанру найчастіше позбавлені насильства, мають безліч елементів мелодрами і комедії з легким гумором.

Фільми, створені на основі **фольклору**, **фільми-казки** є екранізацією народних і авторських казок, притч та легенд. Жанри таких фільмів мають широкий і різнобарвний спектр. Фільми-казки зняті на основі казкового сюжету або на основі драматургії казки.

Мюзикл — жанр кіномистецтва, у якому драматичний сюжет, втілений у діалогах, музиці, співі й хореографії, виражений специфічними засобами кіномистецтва. Всі елементи твору нерозривно пов'язані між собою. Багато мюзиклів є в мультиплікаційному кіно.

Музична вікторина «У світі мюзиклу».

Послухай мелодії з мультиплікаційних мюзиклів і розглянь афіші. Які з цих фільмів тобі знайомі? Визнач, у якому фільмі звучить кожна з прослуханих мелодій.

Розучуємо пісню «Літо-літечко» (слова і музика І. Танчака).

1. Ось мандрує літечко берегом ріки,
Розливає літечко сонячні струмки,
А лугами — пахощі із цілющих трав...
Запитай у літечка, скільки в нього справ.

Приспів:
Літо-літечко наше золоте, | *Двічі*
Літо-літечко вже до нас іде.

2. Поливає літечко дощиком поля,
І барвистим килимом вкриється земля.
І медами літечко так частує нас,
У лозових кошичках принесе нам Спас.
Приспів *(двічі)*.

3. Десь далеко горами осінь тупотить,
Зорею вечірньою літо мерехтить.
Синіми туманами вкритий водограй.
А як прийде вересень — літо, прощавай!
Приспів *(двічі)*.

Заспівай пісню разом із друзями під фонограмний супровід. Спробуйте створити ритмічний акомпанемент, плескаючи в долоні й тупаючи ногами.

- Розкажи, як зароджувалося кіномистецтво.
- Хто знімав перші документальні фільми?
- Які німі фільми увійшли до золотого фонду світового кіномистецтва? Хто їх створив?
- Коли розпочалася ера звукового кіно?
- Назви відомі тобі кіножанри. Про що розповідають фільми кожного жанру?

Скористайся власним ґаджетом і послухай саундтрек українського фільму-мюзиклу «Гуцулка Ксеня» (реж. О. Дем'яненко, 2019). Порівняй цю пісню з піснею із фільму «Шербурзькі парасольки».

Розкажи, яку роль виконують художники в створенні кінофільмів.

Продовжуємо мандрівку у світ зарубіжного кіно. Дізнаймося більше про працю художників.

Художник-постановник утілює літературну основу фільму та задуми режисера; розробляє ескізи декорацій та планує їх виготовлення; підбирає реквізит, меблі; вибирає місця зйомок; бере участь у відборі дублів; опікується графічним оформленням фільму, зокрема створенням титрів, заставок.

Художник-костюмер виготовляє костюми: працює із художником-постановником, режисером-постановником, звукорежисером, світлодизайнером, гримером та акторами; вивчає історичні особливості одягу різних епох, народів; орієнтується в моді.

Художник-розкадрувальник (графічний дизайнер) допомагає режисерові та художнику-постановнику втілити їхні ідеї у конкретні художні роботи для виробництва.

Художник-гример розробляє кожному персонажу грим відповідно до образу, знає всі тонкощі мистецтва гримування, здатний змінити образ актора, застосовуючи макіяж, складний спеціальний грим; створює портретний, характерний, фантазійний грим; накладає перуки, вуса; імітує ефект старіння людини.

Художник-декоратор спеціалізується на створенні зовнішнього образу кожного епізоду та оформленні елементів сценографії; втілює художні ескізи в об'ємних декораціях, працює над створенням сценічного інтер'єру загалом та його окремих елементів.

Реквізитор разом з **артдиректором** та **виробничим дизайнером** шукає відповідні для зйомок майданчики, предмети інтер'єру; розставляє меблі і реквізит (килими, лампи, книжки), займається художнім оформленням

знімальних та сценічних просторів; обслуговує репетиції меблями, предметами реквізиту тощо; виконує дрібний ремонт предметів реквізиту під час репетицій.

Разом із сусідом/сусідкою по парті розгляньте світлини. Обговоріть, працю кого з художників чи художниць зображено на кожній світлині. Порівняйте свої відповіді з відповідями однокласників.

Декорації — найважливіший елемент кіно. Режисура, сценарій та акторська гра — вся дія відбувається на тлі декорацій. Декорації створюють за допомогою живопису, графіки, архітектури, освітлення, сценічної техніки, проєкції та інших виражальних засобів.

Декорації на знімальних майданчиках

Ти вже знаєш, що художники, які беруть участь у процесі створення фільму, розробляють і кіноафіші.

Кіноафіша — рекламне або довідкове видання з інформацією щодо певної події в світі кіно. Афіша містить повідомлення, створене з використанням шрифтових композицій.

Розглянь кіноафіші та проаналізуй їхні композиції. Спробуй за зображеннями визначити жанри фільмів. Вислови припущення, про що розповідає сюжет кожної стрічки.

Уяви себе художником/художницею, що бере участь у створенні фільму улюбленого жанру. Виконай одне з творчих завдань (за вибором).

Завдання 1. Створи зачіску та грим для героя/героїні улюбленого фільму. Якщо це історична стрічка, то спочатку досліди, які зачіски були популярні в ті часи. Якщо ж це фентезі або сучасний фільм, увімкни свою фантазію.

Фея Вогню

Фея Повітря

майстер-клас на youtube-каналі

Завдання 2. Створи ескіз костюма для героя або героїні улюбленого фільму.

Костюм феї Вогню

Костюм феї Повітря

Завдання 3. Спробуй виконати роботу художника-розкадрувальника. Намалюй епізод (кадр) до фільму «Клара та чарівний дракон» (реж. О. Клименко). Спочатку створи ескіз малюнка олівцем, потім замалюй тло, а тоді розфарбуй малюнок. Техніка виконання — олівці, гуаш або акварель (за вибором).

майстер-клас на youtube-каналі

- Розкажи про особливості творчої діяльності художників у кіномистецтві.
- Що таке кіноафіша? Хто її створює?
- Переглянь роботи друзів. Влаштуйте спільну виставку своїх робіт.

Дізнайся з додаткових джерел, відколи існують номінації кінопремії «Оскар» «Найкращий дизайн костюмів» і «Найкращий грим та зачіски». Хто був лауреатами премії в цих номінаціях у XXI столітті?

Урок 67. НОВІТНІ ЖАНРИ В МИСТЕЦТВІ

Поміркуй, які види та жанри музичного мистецтва з'явилися наприкінці XX — на початку XXI ст.

Із розвитком цифрових технологій у наше життя увірвалися нові явища, зокрема світломузика, електронна музика. І навіть шедеври класики звучать абсолютно по-іншому у виконанні електронних музичних інструментів або естрадних оркестрів.

Джеймс Ласт

Джеймс Ласт — німецький композитор, аранжувальник і диригент. Успішно працював із творами, що належать до різних стилів і напрямків: від класики та фольклору — до альтернативного року, хард-року й електронної музики.

В. А. Моцарт. Концертна симфонія для скрипки, альта та оркестру. Andante aus Sinfonia Concertante (у виконанні оркестру Джеймса Ласта).

Поділися своїми враженнями від прослуханого твору. До якого жанру він належить? Які інструменти створили неповторний музичний образ? Розкажи про засоби музичної виразності твору. Визнач характер мелодії. Що ти уявляєш під цю музику?

Піт Таунсенд

Наприкінці 1960-х років у музичному мистецтві зародився новий жанр — **рок-опера**. Його засновником вважають гітариста й лідера гурту The Who **Піта Таунсенда**.

Рок-опера — музично-драматичний жанр, основою якого є рок-музика, а корені пов'язані з мюзиклом.

Рок-опера подібна до класичної опери насамперед номерами — це арії, монологи, хори, розмовні діалоги, танцювальні епізоди, що вирізняються специфічною пластикою. Характерними особливостями рок-опери є найрізноманітніші прийоми звукового оформлення та світлові ефекти,

музична мова, що пов'язана з використанням рок-гурту, класичного оркестру або їх поєднання.

Ж.-П. Піло, О. Шультез. Уривок із рок-опери «Моцарт».

Поділися своїми враженнями від цього твору. Звучання яких музичних інструментів тобі вдалося розпізнати? Добери слова для характеристики прослуханої музики.

Афіша концертної версії рок-опери «Моцарт» в Україні

Рок-опера «Моцарт» (композитори **Жан-П'єр Піло**, **Олів'є Шультез**) присвячена історії життя і творчості В. А. Моцарта. Ідея твору з'явилася 2008 року, а вже у вересні 2009 р. відбувся прем'єрний показ у Парижі. В різні роки рок-оперу з успіхом ставили в Бельгії, Швейцарії, Україні, Японії, Китаї та інших країнах.

Електронна музика — це широкий термін, що позначає музику, створену з використанням електронного устаткування та комп'ютерних музичних програм.

Сучасна електронна музика об'єднує цілу низку різних жанрів і напрямків: ембієнт, ембієнт-хаус, ембієнт-техно, брекбіт, джампстайл, техно-хаус, техно, даунтемпо, електроклеш, транс, дабстеп, нью-ейдж та багато інших.

Ознайомимось детальніше з окремими жанрами.

Ембієнт (Ambient) — музичний жанр, що містить елементи різних стилів: джазу, нью-ейджу, електронної музики, року, реґґі, сучасної академічної музики й етномузики.

Техно (Techno) — це жанр електронної музики, що характеризується штучністю звуку, акцентом на механічних ритмах, багаторазовим повторенням структурних елементів музичного твору.

Транс (Trance) — жанр танцювальної електронної музики з акцентом на коротких синтезаторних партіях, що повторюються упродовж композиції.

Електронна музика: ембієнт, техно, транс (фрагменти).

Який настрій викликає ця музика? Який фрагмент найбільше тобі сподобався? Охарактеризуй лад, темп і динаміку цієї музики.

Об'єднайтесь у пари. Розгляньте порівняльну таблицю і з'ясуйте, що спільного й відмінного між академічною та електронною музикою.

Академічна й сучасна електронна музика

Спільні риси	Відмінні риси
• Приналежність до певних музичних стилів.	• Приналежність до різних видів музики.
• Виконання творів на музичних інструментах.	• Різні музичні інструменти: акустичні та електронні.

• Засоби виразності: мелодія, гармонія, темп, динаміка, регістр, лад, тембр, характер музики.	• Різні манери і способи виконання.
• Наявність музичного жанру та музичної форми.	• Чітка визначеність жанрів в академічній музиці та розпливчастість або синтез жанрів в електронній музиці.
• Наявність музичного образу та його розвиток упродовж композиції.	• Різні категорії слухачів та різні концертні майданчики.

Гра «Квартет».

Запропонуй друзям зіграти на електронних музичних інструментах онлайн.

Оберіть свої улюблені інструменти і зіграйте спочатку соло, потім — дуетом, тріо і нарешті — квартетом. Запишіть своє виконання на диктофон. Увімкніть біт і знову заграйте інструментальну імпровізацію.

Виконуємо пісню «Літо-літечко» (слова і музика І. Танчака).

Оберіть трьох солістів/солісток для виконання кожного заспіву, а приспів співайте хором. Створіть пластичну імпровізацію під мелодію пісні.

- Про які нові жанри музики ти дізнався/дізналася?
- Що таке електронна музика?
- Які жанри електронної музики тобі найбільше сподобались? Поясни, чому.
- Назви спільні й відмінні риси академічної та електронної музики.

Скористайся власним ґаджетом і послухай інші класичні твори у виконанні оркестру Дж. Ласта. Збережи у свою фонотеку композиції, які найбільше припали тобі до душі.

Урок 68. НОВІТНІ ЖАНРИ В МИСТЕЦТВІ

Пригадай, що ти дізнався/дізналася про інсталяцію на уроках мистецтва у 5-му класі.

Наша мистецька подорож триває. Сьогодні на тебе чекає зустріч із новітніми жанрами та напрямами образотворчого мистецтва.

Інсталяція (англ. *installation*) — це художня техніка, в якій використовують тривимірні об'єкти, призначені для зміни сприйняття простору людиною.

Інсталяція поширилася в мистецтві другої половини XX століття. У XXI столітті інсталяції створюють також у віртуальному просторі.

Інсталяція з кульками

Кольоровий майданчик для ігор

За своїм художнім змістом інсталяція — це гра, зумовлена поєднанням і розташуванням різноманітних предметів, матеріалів, а також світла, звуку й комп'ютерних технологій. Установлюють інсталяції і в приміщеннях, і просто неба. Характерною ознакою таких композицій є недовговічність. Численні інсталяції створювали **Й. Бойс**, **Дж. Дайн**, **Е. Кінгольц**, **Я. Кунелліс**, **Р. Раушенберґ** та інші.

Чудову виставку інсталяцій можна побачити на фестивалі «**Burning Man**» («Гаряча людина»), що відбувається щорічно з 1986 року в пустелі Black Rock Desert на північному заході штату Невада в США. На тиждень

у пустелі встановлюють твори сучасного мистецтва, фантастичні форми, виступають артисти, цілодобово працюють диджеї.

У 2022 році на підтримку України та демократичних цінностей митці литовсько-американського табору Amber Dust створили інсталяцію «Тризуб Свободи».

Інсталяції фестивалю «Burning Man» («Гаряча людина»)

У сучасному мистецтві активно використовують цифрові технології, розвиваються новітні види дизайну. Зокрема, у вебдизайні проєктують оригінальні структури вебсайтів; у графічному дизайні створюють новітні знаки, логотипи; в артдизайні та стайлінг-дизайні відбувається комбінація змісту і форми; в інформаційному дизайні (медіадизайні) основну увагу приділяють сприйняттю інформації; у ландшафтному дизайні розробляють озеленення садових ділянок, благоустрій території. Водночас активно розвиваються нанодизайн і промисловий дизайн, дизайн комп'ютерної техніки, рекламний дизайн, стайлінг, футуристичний та фотодизайн.

Розглянь роботи на тему «Літо» в різних видах дизайну. Охарактеризуй композицію і колірну гаму кожного твору.

Різні напрями образотворчого мистецтва дозволяють утілювати різноманітні творчі ідеї митців. Одні картини виражають динаміку руху і музику ритмів за допомогою перетину дуг та основних кольорів спектру, а інші — зосереджені на мальовничості, декоративності та насиченості кольорів.

Розглянь картини французьких та українських митців. Визнач жанр кожного твору, проаналізуй композицію і техніку виконання.

Р. Делоне. Веселка

А. Дерен. Човни в Колліурі

Н. Марченко. Настало літо

М. Примаченко. Соняшник та горох

І. Марчук. Пробудження

Створи композицію «Літо-літечко», зобразивши квіти у змішаній техніці: акварельний живопис «по-вологому» і воскові кольорові олівці.

Спочатку змочи аркуш паперу з обох боків і закріпи його на гладкій скляній поверхні. Набери на пензлик червону фарбу й зроби на папері відбитки довільної форми так, аби фарба трохи розтеклася. Тоді створи відтінок по краях, додавши рожеву акварель.

Проміжки між червоними плямами заповни жовтою та помаранчевою фарбами. Потім зобрази листя зеленим кольором із додаванням жовто-зеленого. Краї зелених плям окресли бірюзовою аквареллю та наведи прожилки листочків.

Насамкінець обведи плями кольоровими восковими олівцями, додай штрихування й увиразни контури листя. Залишилось оформити роботу.

майстер-клас на youtube-каналі

1

2

3

- Що таке інсталяція?
- Коли виникла ця художня техніка?
- Назви імена митців і мисткинь, які уславилися створенням інсталяцій.
- Розкажи про фестиваль «Burning Man».
- Переглянь роботи друзів. Обговоріть, що було найцікавішим у нинішньому творчому процесі. Влаштуйте спільну виставку своїх робіт.

Скористайся власним ґаджетом і переглянь зображення інсталяцій, виконаних відомими майстрами. Створи галерею робіт, які найбільше тебе вразили. Обов'язково вкажи назви творів та імена авторів.

Урок 69. ЗУСТРІЧІ МИСТЕЦТВ

Пригадаймо нашу подорож шляхами зарубіжного мистецтва. Розгорни книгу музичних вражень та запиши, що найбільше зачепило струни твоєї душі.

Перша зупинка — «Музична вікторина»

Послухай фрагменти музичних творів, які звучали на уроках. Пригадай назви цих композицій та прізвища авторів. Обов'язково вкажи, до якого жанру належить кожен твір.

Друга зупинка — «Знавці музики»

Під час мандрівки ми дізнались, як зароджувалися та розвивалися музичні жанри в зарубіжному мистецтві. Тож підсумуємо здобуті знання.

1. Дай відповіді на запитання.
   - Яка вокальна школа була однією з перших у Західній Європі?
   - Який стиль вокального виконання називають бельканто? Що для нього характерне?
   - Хто з видатних німецьких композиторів написав вокальні цикли «Прекрасна мельниківна» та «Зимовий шлях»?
   - Що таке шансон? Назви імена найвідоміших шансоньє.
   - Що тобі відомо про Балтійське свято пісні й танцю?
   - На які види поділяють хорові колективи за складом виконавців?
   - Який масштабний вокальний твір Й. С. Баха перекладено українською мовою?
   - Що таке скерцо? До якого виду музики належить цей жанр?
   - Кого називають віртуозом? Хто з композиторів був віртуозним піаністом, а хто — віртуозним скрипалем?
   - Хто написав знаменитий твір «Рондо в турецькому стилі»?
   - Зі скількох частин складається класична соната?
   - Що таке арія? Із яким видом мистецтва вона пов'язана?
   - Яка з дев'яти симфоній Л. ван Бетховена найбільш відома? Кому вона присвячена?
   - Що таке оперета? Кого з композиторів називали «королем оперети»?

2. Поясни значення слів: *арфа*, *ноктюрн*, *квартет*, *рондо*, *ораторія*, *болеро*, *аніме*.

Третя зупинка — «Співоча студія»

Вирушаймо в студію звукозапису, аби разом прослухати записи виконаних вами пісень. Обговоріть, які виступи були найкращими.

Влаштуй із друзями вокальний концерт. Оберіть ведучого/ведучу для оголошення виступів. Упізнайте за малюнками вивчені пісні та виконайте їх хором, ансамблем, дуетом і соло.

Четверта зупинка — «Театральна хвилинка»

Розкажи друзям про свої плани на літо засобами пантоміми.

Мандруючи стежками зарубіжного образотворчого мистецтва, ми ознайомилися з історією розвитку мистецьких жанрів.

Розгорни свою книгу здобутків і вражень та запиши, що тобі найбільше запам'яталося.

Перша зупинка — «Галерея образів»

Розглянь світлини. Визнач, до якого виду і жанру образотворчого мистецтва належить кожен твір.

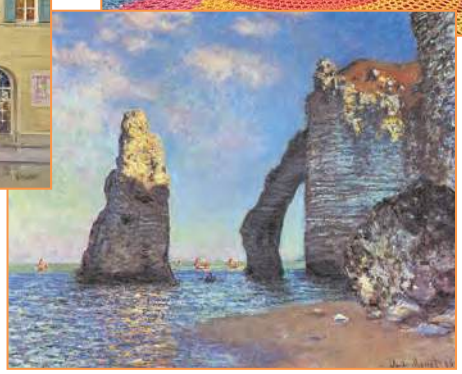

Друга зупинка — «Знавці мистецтва»

Поясни значення слів: *портрет*, *побутова композиція*, *ракурс*, *пейзаж*, *натюрморт*, *релігійний жанр*, *батальний жанр*, *колірна гама*, *нюанс*.

Третя зупинка — «Виставкова»

Влаштуй разом із друзями виставку ваших робіт. Обговоріть, що вам найбільше сподобалося або викликало жвавий інтерес. Визначте жанр кожної роботи.

Четверта зупинка — «Творча»

Намалюй пейзаж «Макове поле» за зразком або за власним задумом. Добери кольори, які допоможуть тобі передати настрій сонячного літнього дня. Техніка виконання — за вибором.

1

2

майстер-клас на youtube-каналі

3

4

МУЗИЧНИЙ ДОДАТОК

ЗМІСТ

Тема І. Шляхами українського мистецтва

Уроки 1-2. У колі мистецтв 4
Уроки 3-4. Палітра жанрів мистецтва 11
Уроки 5-6. Від народного до сучасного 15
Уроки 7-8. У калейдоскопі жанрів 22
Уроки 9-10. Мелодійні та графічні лінії 29
Уроки 11-12. Моя духмяна Україна 35
Уроки 13-14. Музичні та графічні шедеври 41
Уроки 15-16. Музичний та живописний портрети 47
Уроки 17-18. Українська фантазія 53
Уроки 19-20. Жанрове розмаїття 59
Уроки 21-22. Сюжет у творах мистецтва 66
Уроки 23-24. Історичні події в музиці та живописі 72
Уроки 25-26. Характер театральних образів 78
Уроки 27-28. Жанри в українській мультиплікації 85
Уроки 29-30. Жанри українського кіномистецтва для дітей 91
Уроки 31-32. З Україною в серці 96

Тема ІІ. Сторінками мистецтва зарубіжжя

Уроки 33-34. Скарбниця зарубіжного мистецтва 100
Уроки 35-36. Мистецькі обрії Західної Європи 106
Уроки 37-38. Вокальне та пейзажне мистецтво 115
Уроки 39-40. Світ у звуках і барвах 121
Уроки 41-42. Мистецтво країн Балтії 127
Уроки 43-44. Німецько-австрійська мистецька подорож 133
Уроки 45-46. Мистецтво скерцо та шаржу 142
Уроки 47-48. Від ноктюрну, рондо до натюрморту 150
Уроки 49-50. Мистецькі шедеври 157
Уроки 51-52. Славетні імена в мистецтві 166
Уроки 53-54. Героїчні мотиви в мистецтві 173
Уроки 55-56. Міфологічні та релігійні образи в мистецтві 180
Уроки 57-58. Танцювальні ритми 188

Уроки 59-60. Театральні зустрічі 196
Уроки 61-62. Театр ляльок 202
Уроки 63-64. Жанри мультиплікації 210
Уроки 65-66. Жанри кіномистецтва 217
Уроки 67-68. Новітні жанри в мистецтві 226
Уроки 69-70. Зустрічі мистецтв 234
Музичний додаток 237

ЕЛЕКТРОННІ РЕСУРСИ

Відомості про стан підручника

№	Прізвище та ім'я учня/учениці	Навчальний рік	Стан підручника	
			на початку року	в кінці року
1				
2				
3				
4				
5				

Навчальне видання

КОНДРАТОВА Людмила Григорівна

МИСТЕЦТВО

Підручник інтегрованого курсу для 6 класу закладів загальної середньої освіти

Рекомендовано Міністерством освіти і науки України

Підручник відповідає Державним санітарним нормам і правилам «Гігієнічні вимоги до друкованої продукції для дітей»

Головний редактор *Богдан Будний*
Редакторка *Ірина Чорненька-Левицька*
Обкладинка *Ростислава Крамара*
Художниця *Олеся Томків*
Комп'ютерна верстка *Галини Кузів*
Художній редактор *Ростислав Крамар*
Технічна редакторка *Неля Домарецька*

Підписано до друку _____. Формат 70×100/16. Папір офсетний.
Гарнітура CentSchbook Win95BT. Друк офсетний. Умовн. друк арк. 19,50.
Умовн. фарбо-відб. 78,00. Обл.-вид. арк. 16,27. Тираж _____ пр.

Видавництво «Навчальна книга – Богдан»
Свідоцтво про внесення суб'єкта видавничої справи до Державного реєстру видавців, виготівників і розповсюджувачів видавничої продукції ДК № 4221 від 07.12.2011 р.

Навчальна книга – Богдан, просп. С. Бандери, 34а, м. Тернопіль, 46002
Навчальна книга – Богдан, а/с 529, м. Тернопіль, 46008
тел./факс (0352)52-06-07; 52-05-48
office@bohdan-books.com www.bohdan-books.com